

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Tomáš Holub

Trest obecně prospěšných prací a domácího vězení, jejich výkon a kontrola

Diplomová práce

Olomouc

2011

Já, níže podepsaný **Tomáš Holub**, autor diplomové práce na téma „**Trest obecně prospěšných prací a domácího vězení, jejich výkon a kontrola**“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb. správci

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „**Trest obecně prospěšných prací a domácího vězení, jejich výkon a kontrola**“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Prostějově dne 7. února 2011.

.....

Poděkování

*Tímto bych rád poděkoval panu **prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc.** za odborné vedení práce, vstřícný přístup, spolupráci, cenné připomínky a podněty.*

Na tomto místě bych také chtěl poděkovat Mgr. Jiřímu Nezhodovi, soudci OS ve Frýdku-Místku, za konzultaci ohledně praktických problémů spojených s domácím vězením.

OBSAH

Seznam použitých zkratek.....	6
ÚVOD	7
1. POJEM, PODSTATA A ÚČEL TRESTU	10
1.1 <i>Pojem trestu</i>	10
1.2 <i>Účel a funkce trestu</i>	12
1.3 <i>Princip restorativní justice</i>	13
2. ALTERNATIVNÍ FORMY	18
2.1 <i>Iniciativa Rady Evropy a OSN</i>	19
2.2 <i>Trestněprávní alternativy a jejich druhy</i>	21
2.2.1 Alternativní tresty	22
2.2.2 Alternativy k potrestání.....	23
2.2.3 Odklony.....	23
2.2.4 Mediace.....	24
2.3 <i>Shrnutí alternativních forem</i>	25
3. OBECNĚ PROSPĚŠNÉ PRÁCE	27
3.1 <i>Obecná charakteristika trestu OPP</i>	27
3.2 <i>Historický vývoj trestu OPP</i>	29
3.3 <i>Hmotněprávní úprava trestu OPP</i>	31
3.3.1 Vymezení okruhu TČ.....	32
3.3.2 Druh práce.....	33
3.3.3 Výměra trestu.....	34
3.3.4 Stanovisko pachatele a jeho zdravotní způsobilost.....	36
3.3.5 Doba výkonu trestu a přeměna výkonu trestu OPP na trest odnětí svobody	37
3.3.6 Prodloužení doby pro výkon trestu, zahlazení odsouzení.....	39
3.4 <i>Procesněprávní úprava trestu OPP</i>	40
3.4.1 Role PMS při ukládání trestu	40
3.4.2 Postup před nařízením výkonu trestu.....	41
3.4.3 Nařízení výkonu trestu	43
3.4.4 Kontrola výkonu trestu	44
3.4.5 Odklad a přerušení výkonu trestu	44
3.4.6 Přeměna trestu OPP v trest odnětí svobody	45

3.4.7	Ukončení trestu	46
3.5	<i>Trest OPP a mladiství</i>	46
3.6	<i>Trest OPP ve Slovenské republice</i>	47
3.7	<i>Statistické údaje</i>	48
3.7.1	Uplatnění alternativních sankcí.....	50
3.7.2	Uplatnění trestu OPP.....	51
4.	DOMÁCÍ VĚZENÍ	53
4.1	<i>Obecně k pojmu DV</i>	53
4.2	<i>Historický vývoj trestu DV</i>	56
4.3	<i>Hmotněprávní úprava trestu DV</i>	57
4.3.1	Podmínky uložení trestu	58
4.3.2	Podstata trestu	60
4.3.3	Obydlí jako místo výkonu trestu.....	62
4.3.4	Náhradní trest.....	63
4.4	<i>Procesněprávní úprava trestu DV</i>	65
4.4.1	Postup před rozhodnutím soudu.....	66
4.4.2	Nařízení výkonu trestu.....	66
4.4.3	Kontrola výkonu trestu	67
4.4.4	Odklad, přerušení a změna výkonu trestu.....	67
4.5	<i>Elektronická kontrola odsouzených</i>	68
4.6	<i>Trest DV a mladiství</i>	70
4.7	<i>Trest DV ve Slovenské republice</i>	71
ZÁVĚR		72
POUŽITÁ LITERATURA		76
SHRNUTÍ (SUMMARY)		82
SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV (KEYWORDS)		84
PŘÍLOHY		85

Seznam použitých zkratk

TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Starý TZ	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, účinný do 31.12.2009
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TČ	Trestný čin
LZPS	Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady ze dne 16.12.1992 jako součást ústavního pořádku České republiky pod č. 2/1993 Sb., ve znění úst. zák. č. 162/1998 Sb.
Zák. o PMS	Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
ZSM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
OSN	Organizace spojených národů
OPP	Obecně prospěšné práce
DV	Domácí vězení
NS	Nejvyšší soud České republiky
STZ	Zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, v znení neskorších predpisov
STP	Zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok, v znení neskorších predpisov
ZVTPP	Zákon č. 528/2005 Z. z., o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

ÚVOD

Druhy alternativních trestů aplikované v našem právním prostředí si za celou dobu své existence vybudovaly již nenahraditelnou roli. Nabízejí nám totiž efektivní řešení na neustále se zvyšující trestnou činnost a s tím ruku v ruce spojené otázky, které se netýkají pouze České republiky, ale v nemalé míře postihly i ostatní země.

Jedná se především o problematiku přeplněnosti věznic, kde jsou pachatelé izolováni od společnosti, a jejich zátěž na státní rozpočet se tak stává neúnosným břemenem. Rovněž s otázkou nízké účinnosti trestů a v neposlední řadě také zahlcením trestních soudů a orgánů činných v trestním řízení je nutno se co nejrychleji a nejkvalifikovaněji vypořádat.

Každý stát, který má zájem danou situaci určitým způsobem řešit, musí sáhnout k zásadním reformním krokům v oblasti trestního práva. Od pojetí retributivního, které se již nedokáže efektivně vypořádat s dnešní moderní společností, bylo tedy nutno přijmout nový směr, nový pohled na trestnou činnost. Do popředí se dostává pojetí restorativní, které se stalo právě základem pro stále častější aplikování alternativních trestů a alternativních způsobů řešení trestních věcí.

Filozofie alternativních trestů přináší na výše uvedené problémy jasná řešení - ponechat pachatele na svobodě a uložit mu takový druh alternativní sankce, který nejlépe ochrání společnost, uspokojí zájmy oběti a současně odsouzeného povede k nápravě a resocializaci. Samozřejmě jako každá mince má svůj rub a líc, i tyto alternativní formy přináší různá úskalí, s kterými je nutno se vypořádat.

Téma mojí diplomové práce zní: *„Trest obecně prospěšných prací a domácího vězení, jejich výkon a kontrola“*. Práce tak pojednává o dvou alternativních trestech, které by se měly postupně stát plnohodnotnou a efektivní alternativou k trestu odnětí svobody.

Trest obecně prospěšných prací je v našem právním řádu zakotven již delší dobu a prošel si nemalým vývojem. Právě pro komparaci jednotlivých stěžejních bodů je v práci v tomto smyslu institut obecně prospěšných prací srovnáván s úpravou dřívější, účinnou do 31. prosince 2009.

Naopak problematika domácího vězení, které do českého právního prostředí bylo implementováno prostřednictvím nového trestního zákoníku účinného od 1. ledna 2010, znamená nejen rozšíření trestů, které je možno uložit jako alternativu k trestu odnětí svobody, ale zároveň je i jistým dalším krokem kupředu ve snaze o co největší individualizaci ukládaných trestů.

Co se týče v práci použité literatury, tak ta je velmi rozsáhlá, zejména v případě trestu obecně prospěšných prací. Při zpracování této kapitoly využívám nejenom knižní teorie, odborné články či právní předpisy, ale i judikatury, internetové zdroje či různá statistická srovnání, kterých za celou dobu existence tohoto trestu byla provedena celá řada. Naproti tomu u kapitoly domácího vězení je situace poněkud odlišná, a to vzhledem k aktuálnosti tématu. Monografie, které by detailněji rozebíraly jen tuto sankci, téměř žádné nejsou, a tak jsem musel vycházet především z právních předpisů, důvodové zprávy, odborných článků a internetových zdrojů.

Samotný text práce je členěn do čtyř kapitol. V první kapitole se nejdříve zabírám pojmem, účelem a samotnou funkcí trestu. Rovněž jsou nastíněny historické pohledy a rozebrány zásady trestání. Stěžejní důraz je v této fázi kladen na rozbor postupného pronikání principů restorativní justice do našeho trestního práva.

Poté následuje kapitola, která pojednává o iniciativách OSN a Rady Evropy v této oblasti, a dále se snažím sesumarizovat, zhodnotit a podat ucelený obraz o již dostupných alternativních formách v České republice.

Stěžejní pasáží diplomové práce jsou následně kapitoly číslo tři a čtyři, kde jsou detailněji rozebrány samotné tresty obecně prospěšných prací a domácího vězení. Struktura, respektive členění těchto kapitol je shodné. Nejdříve formuluji obecnou charakteristiku, která je podpořena nástinem historického vývoje. Poté následuje rozbor hmotněprávní i procesněprávní úpravy, kde je důraz kladen na podtrhnutí zajímavých či problematických aspektů, které jsou spojeny s výkonem a kontrolou. U obou těchto kapitol nechybí ani srovnání se zahraniční právní úpravou, která je velmi blízká českému právnímu prostředí.

Pro obohacení práce jsem získal určité konkrétní údaje, které jsem následně graficky a tabulkově vyhodnotil. Aplikuji tak metodu komparativní s analytickou. U kapitoly týkající se trestu obecně prospěšných prací se jedná o porovnání dosavadní aplikace mezi trestem odnětí svobody a celkovými alternativními tresty s důrazem na trest obecně prospěšných prací. U kapitoly domácího vězení dochází k vyhodnocení dotazníkového šetření, které jsem za pomoci podkladů poskytnutých Ministerstvem spravedlnosti České republiky provedl u jednotlivých okresních soudů, které již trest domácího vězení v praxi uložily. Dotazník byl zaměřen na získání poznatků z dosavadního ročního využívání, respektive malého využívání trestu domácího vězení. Cílem dotazníku je analyzovat dosavadní praxi, či vysvětlit určité nesrovnalosti, které úprava tohoto institutu bezpochyby přináší.

Rád bych tedy podal ucelený obraz o tom, v čem tyto tresty spočívají, jaký je jejich legislativní rámec u nás a jak probíhá jejich výkon a kontrola. Práce v dílčích pasážích vyústí ve zhodnocení jednotlivých kladů a záporů a přináší vlastní úvahy de lege ferenda.

1. POJEM, PODSTATA A ÚČEL TRESTU

Namísto chápání spravedlnosti jako odplaty je možné ji vnímat jako obnovu. Jestliže kriminalita zraňuje, spravedlnost má napravovat křivdy a napomáhat uzdravení.

Howard Zehr

1.1 POJEM TRESTU

S postupným evolučním vývojem lidské společnosti souběžně čím dál více vyvstávala otázka, jakým způsobem, popřípadě jakou formou se má civilizace bránit proti narůstajícímu delikventnímu chování svých členů. Odpovědí na danou otázku je vytvoření systému obranných mechanismů - trestů. Daný konkrétní systém by měl být základem takové společnosti, které je násilí, výtržnictví, chaos a anarchismus cizí. Cesta k vytyčenému cíli však nebyla a i v současné době není jednoduchá a prošla si dlouhým historickým vývojem.

Smysl trestu se ve společnosti koncipuje a utváří paralelně s rostoucím právním vědomím společnosti, s rozvojem sociálních hodnot a postavením člověka. S tím vzniká i několik teorií účelu trestání, jimiž se odborná literatura hojně zabývá. Jedná se o teorii absolutní, relativní a smíšenou (někdy uváděnou jako slučovací).

Absolutní teorie je postavena na principu odplaty¹, respektive sociální msty, kdy pachatel bude potrestán stejně, jako on sám svým činem ublížil své oběti. Bude mu učiněno přesně tolik krutosti, bolesti a utrpení, kolik jí bylo způsobeno trestným činem. S touto teorií jsou úzce spjata taková jména, jako jsou I. Kant a G. W. Hegel. Od tohoto vnímání trestu bylo postupně upuštěno a na trest se pozvolna začalo nahlížet jako na nápravný element.

Relativní teorie hledí na trest jako na jakýsi preventivní prvek, jehož primárním úkolem již není jen potrestat pachatele, ale chránit společnost samotnou výchovou pachatele a jeho zlepšování sebe samého. Trest měl být současně odstrašujícím příkladem pro případné pachatele. Nejznámější představitelé této teorie jsou H. Grotius, C. Beccariou a P. J. Anselm von Feuerbach, který dále tuto teorii dělil a rozvinul na generální a speciální prevenci.

Smíšená teorie (slučovací) je jakýmsi průsečíkem obou výše zmíněných teorií a snaží se z každé z nich vzít to nejdůležitější. Snaží se především skloubit smysl odplaty a nápravy zločince.²

¹ Srov. Právní princip zákona odplaty (lat. Lex talionis, tzv. Zákon „oko za oko, zub za zub“). Tento princip se stal základem Mojžíšova zákona, v biblistice uvedeno v knize Genezis.

² Blíže k jednotlivým teoriím KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005. s.185-187.

Teprve se vznikem státu jako vnější zaštiťující moci společnosti dochází ke vzniku samotného odvětví trestního práva a k přesnému vymezení pojmu, účelu a funkce trestu. V českém právním prostředí je trest nejjednodušeji označován jako zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání. Jedná se o prostředek státního donucení, který je státem využíván k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli. Jedná se o újmu na svobodě, majetkových nebo i jiných právech odsouzeného.³ Trest jako takový může být uložen pouze v trestním řízení na základě trestního zákona, a to jen soudem, jak vyplývá z čl. 90 Ústavy⁴ a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (*dále jen „LZPS“*)⁵. Trestněprávní sankce jako součást systému jsou až tím posledním a nejzávažnějším zásahem do práv a svobod člověka. Musí se s nimi nakládat velmi opatrně a používat je jen v těch případech, kdy jiná odvětví práva, popřípadě jiné prostředky ochrany či jiné kontrolní mechanismy selhávají. Musí být ve shodě se zásadou subsidiarity trestní represe a jejich ukládání a výkon by měl být vždy řešením „*ultima ratio*“⁶.

Základními trestněprávními následky trestného činu u dospělých jsou podle § 36 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen „TZ“*), **tresty a ochranná opatření**. Jedná se o pojetí dualistické, které se uplatňovalo jak ve starém trestním zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (účinný do 31.12.2009, *dále jen „starý TZ“*), tak i nyní v nově rekodifikovaném. Jedná se o dva samostatné druhy trestních sankcí, které lze buď uložit samostatně, nebo i kombinovat, a nebo i vzájemně nahrazovat, např. tresty ochrannými opatřeními.

Trestem se rozumí prostředek státního donucení, je uložen soudem a výhradně pachatelům trestných činů. Výčet druhů trestů, respektive systém trestů, je uveden v § 52 TZ. Jedná se v souladu s principem zákonnosti („*nulla poena sine lege*“) o výčet taxativní, nelze jej tedy žádným způsobem rozšiřovat⁷. Trestní zákoník nám dává možnost uložit tyto druhy trestů - § 52 TZ: *odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů a*

³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část, Zvláštní část*. 2.vydání. Praha: Leges, 2010. s.349.

⁴ Ústava České republiky, zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů – „*Soudy jsou povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům. Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.*“

⁵ Listina základních práv a svobod, zákon č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, čl. 40 odst. 1– „*Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.*“

⁶ Viz. SOLNAR, V. a kol. *Systém českého trestního práva. Tresty a ochranná opatření*. 1.vydání. Praha: Novatrix, 2009. s.8.

⁷ Srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání podle stavu k 1.1.2010. Praha: Leges, 2009.s.58 a s.80.

vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti a vyhoštění. § 53 TZ nám dále stanoví, které tresty lze uložit samostatně, které lze vzájemně kumulovat a naopak, které společně použít nelze, což vyplývá ze samotné podstaty některých trestů. Nad rámec § 52 lze pouze uložit výjimečný trest podle § 54 TZ. Za výjimečný trest se považuje trest odnětí svobody na doživotí a trest v délce trvání 20 – 30 let. Trest smrti v České republice jako výjimečný trest byl zrušen v roce 1990 zákonem č. 175/1990 Sb., a je také zakázán ústavně, a to konkrétně čl. 6 LZPS⁸. Všechny tresty lze uložit pouze za podmínek a v mezích TZ.

Ochranná opatření lze vymezit jako trestněprávní následek trestného činu nebo činu jinak trestného. Na rozdíl od trestů lze ochranná opatření uložit i osobám trestně neodpovědným (pro nízký věk či nepřičetnost). Slouží především jako prevence, způsobit újmu pachateli je zde vedlejším účinkem⁹. O ochranných opatřeních se vždy rozhoduje podle zákona účinného v době, kdy se o opatření rozhoduje (§ 3 odst. 2 TZ). V novém trestním zákoníku jsou v § 98 odst. 1 uvedeny tyto druhy opatření: *ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná opatření, která jsou blíže specifikována v § 10 zákona č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, a která se dále dělí na výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření.*

1.2 ÚČEL A FUNKCE TRESTU

Stěžejním faktorem ukládání trestů je tedy chránit společnost před trestnými činy. České trestní právo vychází ze smíšené teorie trestání. Ochrana společnosti tedy probíhá tak, že na jedné straně trest brání pachateli v pokračování trestné činnosti a zároveň na straně druhé působí na pachatele a ostatní členy společnosti výchovně. Ze širšího hlediska lze tedy účel trestu shrnout do následujících bodů, jak je uvedeno ve starém trestním zákoně č. 140/1961 Sb. v § 23: *chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, výchova odsouzeného k řádnému životu a generálně preventivní účinek trestu*¹⁰. Konečný výběr trestu pro pachatele, který by co nejefektivněji pojistil dosažení výše zmiňovaných účelů, není tedy rozhodně jednoduchý a klade na soudce nemalé nároky. Pro co nejefektivnější zvolení daného trestu je tedy nutné zkoumat všechny skutečnosti, které předcházely spáchání trestného činu, podmínky a příčiny spáchání, morální,

⁸ LZPS, čl. 6 odst. 3 – „Trest smrti se nepřipouští.“

⁹ Srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část, Zvláštní část*. 3.vydání. Praha: Linde, 2008. s.405-406.

¹⁰ Tamtéž, s.345.

psychickou a sociální charakteristiku pachatele, jakož i určení potencionálního vlivu trestní sankce na morální vývoj pachatele. Omezení pachatele v pokračování trestné činnosti by ovšem mělo být jakýmsi minimem účelu trestu, jehož by mělo být vždy a za každých podmínek nutně dosaženo.

V novém TZ jsou ustanovení o účelu trestu vypuštěna a nahrazena úpravou obecných zásad trestání, která jsou promítnuta do jednotlivých ustanovení o trestních sankcích. Účel trestání pak následně vyplývá z těchto obecných zásad a i z konkrétních ustanovení upravujících ukládání trestních sankcí. Tento nový pohled na účel sankcí je tak obsažen a definován v zákonných podmínkách ukládání konkrétních sankcí v novém TZ. Jedná se především o tyto zásady: *zásada zákonnosti* (tresty lze ukládat pouze na základě zákona), *zásada přiměřenosti* (adekvátnost ke spáchanému trestnému činu, u ochranných opatření jen v omezené míře), *zásada individualizace použitých sankcí* (při ukládání sankcí se musí přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu), *zásada personality sankce* (sankce úzce spjata s osobou pachatele), *zásada neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele* (zákaz ukládat sankce shodné povahy u jednoho pachatele) a *zásada humanity sankcí* (zákaz příliš kruté a nepřiměřené sankce vůči pachateli; pokud k dosažení účelu postačí trest méně intenzivní, měl by být tento uložen).¹¹

1.3 PRINCIP RESTORATIVNÍ JUSTICE

Stěžejním argumentem stále hlubšího pronikání principů restorativní justice¹² do trestních řádů většiny světových zemí jsou neustále se zvyšující nárůst trestné činnosti, vysoký počet osob odsouzených k trestu odnětí svobody a s tím spojené přeplněné věznice, nízká účinnost trestů a v neposlední řadě také zahlcení trestních soudů a orgánů činných v trestním řízení. Náklady na vězeňství tak tvoří nedílnou položku ve státním rozpočtu a pro daňové poplatníky se vězni stávají neúnosným břemenem. Průměrně nás stojí každý vězeň denně tisíc korun. Podle týdenního statistického hlášení Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky bylo ke dni 5.11.2010 v České republice evidováno ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky 22034 vězňů, z toho si 19574 již pravomocně odpykává uložený trest odnětí svobody.¹³ V konečném součtu se tak jedná o

¹¹ Důvodová zpráva k novému TZ.

¹² Pojem *restorativní justice* pochází z anglického „*restore*“ – obnovit, navrátit do původního stavu. Výraz označuje nový teoretický a právně politický model trestní spravedlnosti. Není postaven na principech klasického trestního práva, ale naopak poukazuje na jeho deficit.

¹³ *Týdenní statistické hlášení o stavu vězněných osob* [online]. vscr.cz, 5.11.2010 [citováno 10.11.2010]. Dostupné na oficiálních stránkách Vězeňské služby České republiky: <http://www.vscr.cz>.

obrovskou sumu peněz, kterou je nutno odčerpat ze státního rozpočtu a která by mohla být jistě využita daleko efektivnějším způsobem.

Princip retributivní justice, který je u nás aplikován již od prvopočátku, je čím dál častěji odbornou i laickou veřejností kritizován. Nepřetržitý nárůst vězeňské populace vede k neustálým pochybnostem o účinnosti této sankční politiky a tohoto trestního systému. V literatuře se o tomto problému hovoří jako o „*krizi vězeňství*“ či „*krizi trestu odnětí svobody*“.¹⁴ Tato teorie si prošla postupem času nemalým vývojem. V úplných počátcích trestní spravedlnost fungovala na známém principu „*oko za oko, zub za zub*“, později také možností vykoupení. Delikty v té době byly čistě soukromoprávního charakteru, jednalo se o vypořádání mezi pachatelem a obětí. Bylo však jasné, že s rozvojem společnosti, s upevňováním moci panovníka a vznikem prvních právních států toto nemůže mít dlouhého trvání. Stát, pokud chtěl nastolit v zemi určitý pořádek a mít přehled o každodenním dění, musel zasáhnout a začít regulovat postupně všechny mezilidské vztahy, princip odplaty nevyjímaje. Došlo tedy k zavedení absolutního trestního monopolu ze strany státu a k delegování určení sankce z poškozeného na stát¹⁵. V tomto můžeme spatřovat počátky retributivní teorie, která byla s postupem času stále více detailněji prohlubována.

Až ke konci 20. století, kdy se do popředí dostávají čím dál častěji otázky o posilování lidských a občanských práv, dostává se i na povrch kritika současného systému retributivní justice a nutnost ji nahradit či modifikovat. Úloha a pravomoc státu by měly být potlačeny a naproti tomu by měla být posílena role pachatelů a obětí při řešení těchto konfliktů a jejich následků. První střípky restorativní justice začínají být tedy formulovány¹⁶.

Přesněji od 80. let 20. století se s myšlenkou zavedení nového pojetí trestní spravedlnosti, tzv. restorativní justice, koketuje čím dál častěji a přes Nový Zéland, USA a Kanadu tato myšlenka postupně proniká i do západní Evropy. Podle restorativní justice se trestný čin chápe jako sociální událost, která ovlivnila a zasáhla určitou skupinu lidí. Při řešení následků tohoto činu je nutné objektivním způsobem zohlednit potřeby a zájmy pachatele, oběti a dotčené společnosti. Je zde snaha o nalezení přijatelného průniku, jak by měl být vyřešen spor v případném trestním řízení. Činem došlo k narušení sociálního vztahu mezi pachatelem a obětí trestného činu, v rámci restorativní justice mají právě tyto subjekty možnost vzájemně komunikovat, pachatel má možnost převzít zodpovědnost za skutek i

¹⁴ KARABEC, Z. a kol. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s.5.

¹⁵ Srov. Tamtéž, s.5 a 6.

¹⁶ Srov. Tamtéž, s.6.

následky¹⁷. Nesmírně důležitým bodem je právě aktivní participace všech zúčastněných, jen tak může dojít k nápravě narušených a trestným činem dotčených sociálních vztahů. Zúčastněné strany se mají domluvit na společné a úspěšné nápravě situace a možnému budoucímu předejití recidivě.

Za předního představitele a otce myšlenky restorativní justice je považován profesor Howard Zehr¹⁸. Ten v roce 1990 formuloval **názory a koncepci trestní spravedlnosti** následovně¹⁹:

1. *Zločin je definován jako újma způsobená jednotlivci jednotlivcem.*
2. *Pozornost je soustředěna na řešení problému budoucí odpovědnosti a závazků.*
3. *Pravidlem je dialog a diskuse.*
4. *Restituce jako prostředek nápravy mezi oběma stranami.*
5. *Spravedlnost definovaná jako spravedlivý vztah posuzovaný podle výsledku.*
6. *Podstata zločinu jako interpersonálního konfliktu je respektována.*
7. *Pozornost soustředěna na nápravu zločinem způsobené nespravedlnosti.*
8. *Společenství se stává aktivním činitelem restorativního procesu.*
9. *Stimulace vzájemnosti a sounáležitosti.*
10. *Akceptování rolí při hledání řešení: uznání a uplatnění práv oběti a stimulace pachatele k převzetí aktivní odpovědnosti.*
11. *Odpovědnosti pachatele za delikt vede k součinnosti při nápravě způsobených škod.*
12. *Zločin je vnímán v kontextu všech morálních, sociálních a ekonomických aspektů.*
13. *Závazek vůči konkrétní oběti zločinu.*
14. *Sociální reakce zaměřené na reakce na odstranění škodlivých důsledků.*
15. *Stigmatizace odčinitelná aktivitou pachatele při nápravě škod.*
16. *Vytváření možností pro pokání a odpuštění.*
17. *Aktivní zapojení všech účastníků trestního konfliktu.*

¹⁷ Srov. ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In KARABEC, Z. a kol. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s.42.

¹⁸ Filozof a profesor Howard Zehr (nar. 2.7.1944) v současné době působí jako profesor sociologie a restorativní justice na univerzitě ve Virginii. Shrnutí principů a praktik restorativní justice lze nalézt v jeho díle *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. Známy je také jeho citáty z této knihy: „I když počátky současné restorativní justice nesahají daleko do minulosti, tento proud čerpá z tradic, starých, jako je celá dlouhá historie lidstva.“

¹⁹ Viz. ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In KARABEC, Z. a kol. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s.43.

Z výše uvedených bodů nám jasně vyplývá, čeho chce podle mě profesor Howard Zehr prostřednictvím restorativní justice v nejjednodušším slova smyslu dosáhnout. Hlavním cílem by měla být co nejrychleji možná zpětná **integrace pachatele** zpět do společnosti. Pachatel by se měl znovu začlenit do normálního každodenního života běžného občana, začít opět respektovat právní stát tak, aby jej společnost co nejrychleji přijala zpět a jeho pobyt na „okraji“ byl co nejkratší. Měl by dostat i šanci sejít se s obětí a prodiskutovat trestný čin a jeho následky a snažit se s obětí najít řešení k nápravě způsobené újmy. Jen tak je možné zabránit zpětné recidivě a budovat bezpečný stát. Na tomto procesu by se měl nepochybně podílet a **participovat poškozený**, který se tím tak aktivně zapojí do procesu odškodnění a řešení následků trestné činnosti a dojde k vybudování jeho opětovné důvěry ve spravedlnost. Zde je však asi největší problém, ne každý chce pachatele osobně vidět a probírat s ním samotný trestný čin. Tento postup je tedy jen pro ty, kteří tak chtějí udělat a v žádném případě nesmí být nikdo nucen. Vše by mělo nakonec vyústit v celkovou ochranu společnosti, nastolení klidu a míru a pachatelům uložit tu nejefektivnější a nejvhodnější sankci, nejlépe některý z alternativních trestů.

Obnovující justice stojí vedle klasické retributivní justice, v žádném případě ji nenahrazuje, v určitých případech ji naopak vhodně doplňuje. Stala se základem pro stále více častěji aplikované alternativní tresty a alternativní způsob řešení trestních věcí. Je jistě dobrým řešením a reakcí na upadající retributivní justici, která asi ze sebe už vydala vše. Je však nutno podotknout, že ne vždy lze prvky restorativní justice použít. Je třeba zkoumat každý případ zvlášť, každý případ je ve své podstatě originálem. Ne vždy lze upustit od tvrdého potrestání, přílišné uvolnění by naopak mohlo mít devastující účinky. Avšak prosazování čistě retributivní justice a nevyužívání alternativních způsobů by bylo jistě neobhajitelné²⁰. Je prostě třeba najít tu správnou hranici mezi principy a prvky retributivní a restorativní justice.

Rostoucí význam nepochybně podtrhuje i fakt, že mezinárodní právo stále častěji skloňuje pojem restorativní justice a snaží se nabádat státy, aby do svých právních řádů více zapojovaly alternativní tresty a přístupy. Neúčinnost trestu odnětí svobody, který s sebou přináší mnoho nežádoucích efektů a který má spíše desocializační než resocializační účinky a odsouzení se při delším pobytu ve věznicích naopak adaptují a zžívají s vězeňským prostředím, vedl Organizaci spojených národů k ustanovení Komise pro prevenci kriminality a trestního soudnictví (*Commission on Crime Prevention and Criminal Justice*), která

²⁰ Srov. ŽATECKÁ, E., FRYŠTÁK, M. Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku. In *Days of public law*. 1.vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s.649-660.

vytvořila rezoluci zabývající se touto problematikou. *Rezoluce o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech* především vychází z předpokladu, že dotčené osoby mají co nejvíce participovat na řešení důsledků, např. prostřednictvím mediátora, a státy dotčené touto rezolucí budou při vytváření restorativních konceptů co nejvíce spolupracovat a vyměňovat si své zkušenosti. Rozbor této problematiky se objevil i na zasedáních Rady Evropy, která přijala k této otázce řadu doporučení. Své slovo mají i mezinárodní nevládní organizace, které tvoří a formulují své názory právě pro Radu Evropy a OSN. Příkladem je Mezinárodní společnost pro trestní právo AIDP²¹ (*Association Internationale de Droit Penal*) se sídlem v Paříži, Mezinárodní kriminologická společnost²² (*International Society of Criminology*) se sídlem v Haagu a Společnost pro reformu trestní justice²³ (*Penal Reform International*) se sídlem v Haagu. Na vnitrostátní úrovni se tímto zabývá řada nevládních organizací, jako jsou Linka bezpečí, Občanská poradna Brno či Bílý kruh bezpečí²⁴.

Přestože je trestní právo u nás založeno na tradičním kontinentálním trestním procesu a poměrně rigidní hmotné i procesní právní úpravě, postupné pronikání prvků restorativní justice se nevyhnulo ani naší české justici. Mezi ty nejviditelnější prvky především patří zavedení institutu obecně prospěšných prací, peněžitého trestu, podmíněného odsouzení a možností narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání. Neméně důležitým krokem bylo přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen „zákon o PMS“*) s účinností od 1. ledna 2001 a dále přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen „ZSM“*) s účinností od 1. ledna 2004. Nový TZ ještě prohlubuje systém restorativní justice, zejména zavádí dvě nové sankce, a to domácí vězení a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Novinkou je také možnost upuštění od potrestání²⁵. Bližší se alternativním formám věnuji v kapitole 2.2.

²¹ Oficiální stránky: <http://www.penal.org/>

²² http://www.societe.internationale.de.criminologie.pagesperso-orange.fr/lasociete/sic_ang.htm

²³ <http://www.penalreform.org/>

²⁴ Srov. KARABEC, Z. a kol. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s.13,14 a 15.

²⁵ Bližší srov. ŽATECKÁ, E., FRYŠTÁK, M. Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku. In *Days of public law*. 1.vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s.649-660.

2. ALTERNATIVNÍ FORMY

Kdo vinu odčinil, měl by mít právo na klidný život a inkognito. Možná ho uvnitř provází víc výčitek, než pachatele, kteří ještě dnes unikají trestu a parazitují na úkor naší nevědomosti.

Lubomír Bajcura

Pádem totalitního režimu v roce 1989 došlo v České republice k řadě velmi důležitých kroků – především k obnovení státní suverenity a zásadním společenským změnám. Hypertrofie trestní represe, kterou se vyznačoval komunistický režim právě před sametovou revolucí, tak nahradila zásada subsidiarity trestní represe, kdy je trestní právo využíváno až jako nejzazší možností řešení sociálních konfliktů. Začala být respektována základní lidská práva a svobody, a tak idea pro řadu lidí snového demokratického právního státu dostávala konečně jasných rysů. Z historického hlediska jsou pro nás významné schválení Listiny základních práv a svobod v roce 1991 a v roce 1992 přijetí nové Ústavy. Tyto dva dokumenty se tak mohly stát novým ústavním pořádkem naší republiky. Konstituování zákonodárné, výkonné a nezávislé soudní moci bylo dále jedním z hlavních proklamovaných ústavních principů naší „nové“ země.

Tyto společenské změny však s sebou kromě výše zmíněného přinesly i negativní jevy v podobě prudkého nárůstu kriminality, kterému naše zastaralá represivní sankční politika nedokázala účinně vzdorovat. Vznikaly relativně nové trestné činy, někdy až v brutálních formách - vraždy, loupeže, krádeže se značnými majetkovými škodami, hospodářská kriminalita, korupční jednání, organizovaný zločin, vandalismus, s tím vším bylo třeba se účinně vyrovnat. Ve společnosti logicky stále více rostla otázka, zda tedy není potřeba změnit trestní politiku a hojně řešit otázku skutečné účinnosti trestů. Doposud čteně využívaný trest odnětí svobody tak začal být často kritizován. Vysoký počet pachatelů právě odsouzených k tomuto trestu představoval neúnosné břemeno – přílišné zatížení soudů a orgánů činných v trestním řízení, plná kapacita věznic, nedostatek kvalitního vězeňského personálu a pochybnosti nad právními účinky tohoto trestu tak začaly být hlavními argumenty kritiků²⁶. Je pravda, že dlouhodobější pobyt ve věznici není pro určitou kategorii odsouzených tím pravým, tím spíše, že jste obklopeni dalšími pachateli, od kterých je velká pravděpodobnost,

²⁶ Srov. NEČADA, V. *Přehled novel trestních kodexů v období od listopadu 1989 do konce roku 1999*. 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s.4-8.

že se něco přiučíte, a trest má tak spíše opačné účinky než jaké zřejmě zamýšlel sám zákonodárce.

Existují v zásadě tři možné varianty, jak daný problém částečně řešit. První z nich je zvýšení počtu soudců a orgánů činných v trestním řízení. Toto umělé zvyšování kapacity justice je ale podle mě nic neřešícím lékem, který pouze reflektuje stoupající kriminalitu a dostává tak pod tlak vězeňský systém, jehož možnosti jsou už dávno vyčerpané. Druhou možností je zkrácení doby jednání před soudy i délky přípravného předsoudního stádia řízení a to využíváním alternativních zjednodušených typů řízení a zefektivněním standartních procesních postupů změnou platných právních předpisů. Třetím východiskem je snížení počtu věcí, které budou projednány před soudy, a to cestou dekriminalizace, depenalizace a dále využití odklonů od standartního trestního řízení před soudem a ukládání alternativních trestů. Případy, které budou projednány před soudy, by tak mohly být zúženy pouze na ty, u nichž je to z hlediska náročné dokazovací procedury nezbytné, nebo již zmiňovanou formou dekriminalizace, respektive vynětím určitých deliktů ze sféry trestní spravedlnosti, anebo tedy využití liberálnějších forem trestání a to pomocí systému alternativních opatření, která přispějí k dosažení efektivního naplnění trestní spravedlnosti²⁷.

2.1 INICIATIVA RADY EVROPY A OSN

Česká republika je členem řady mezinárodních organizací a od 1.května 2004 i členem Evropské unie, proto je vhodné si i ve stručnosti nastínit vývoj úpravy trestněprávních alternativ v rámci mezinárodního práva. Mezi nejvýznamnější mezinárodní subjekty z našeho pohledu patří Rada Evropy, kde je Česká republika členem od roku 1991 a Organizace spojených národů (*dále jen „OSN“*), kde jsme členy po rozpadu ČSR jako samostatný stát od roku 1993.

Krise trestu odnětí svobody a jeho využívání pouze až jako sankce poslední instance bylo zdůrazněno v *Rezoluci o redukci vězeňské populace, alternativních uvěznění a sociální integraci pachatelů*, která byla přijata na 7. kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli v Miláně v roce 1985. Bylo zde také probráno zefektivnění trestu odnětí svobody, minimalizování negativních následků tohoto trestu na pachatele z hlediska sociálního prostředí a dán impuls k intenzivnímu hledání možných alternativ²⁸.

²⁷ Srov. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. s.5.

²⁸ SOLNAR, V. a kol. *Systém českého trestního práva. Tresty a ochranná opatření*. 1.vydání. Praha: Novatrix, 2009. s.37.

8. kongres OSN konaný v roce 1990 v Havaně vyústil v přijetí několika rezolucí a pravidel, z nichž nejznámější jsou *United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures*, tzv. *Tokijská pravidla*²⁹, která jsou souborem názorů teoretiků a odborníků z řad praxe a která definovala standardní minimální pravidla pro opatření nespojených s odnětím svobody, vymezila konkrétní druhy těchto opatření a podmínky jejich aplikace a v konečné řadě vyzvala všechny členské země OSN k jejich aplikaci v rámci pravidel dané země. Základním cílem těchto pravidel je omezení míry využívání uvěznění³⁰. Rozvoj těchto opatření nespojených s odnětím svobody jde ruku v ruce s výzvou vůči státům, aby racionalizovaly politiku v oblasti trestní justice se zřetelem na dodržování lidských práv, požadavky sociální spravedlnosti a potřeby nápravy pachatele³¹. Uznávají, že státy mají značnou volnost při implementaci³² a zdůrazňují tedy, že státy by měly postupovat se zajištěním práv pachatelů, obětí a společenských zájmů společnosti³³. Tokijská pravidla nejsou jediným dokumentem OSN v oblasti alternativ k uvěznění. Dalšími jsou např. *Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci*³⁴ a *Základní principy používání programů restorativní justice v trestních věcech*³⁵.

Rada Evropy byla také velmi aktivní, co se týče této otázky. V roce 1976 byla na její půdě schválena *Rezoluce o některých alternativních opatření k trestu odnětí svobody*³⁶. Ta vyzývala státy k aktivnímu zkoumání možných alternativ a jejich budoucí implementaci do jednotlivých právních řádů.

Doporučení č. R (92)16 k Evropským pravidlům o trestech a opatření přijaté v roce 1992 Výborem ministrů Rady Evropy stanovilo vedle evropských standardů pro využívání trestů a opatření ve společenství a limitů pro ochranu lidských práv při jejich realizaci i pravidla chování odborného personálu zajišťující výkon těchto sankcí. Alternativní tresty zde spadají pod širší označení „sankce a opatření vykonávaná ve společenství“ („*community sanctions and measures*“). Mezi uvedená pravidla patří např. nestrannost používání, přiměřenost, limity trvání sankcí, respektování lidských práv, zákonnost uplatňování sankcí a

²⁹ Bližší srov. Rezoluci A/RES/45/110 – *United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules)* přijatou dne 14.12.1990 na 68. Plenárním zasedání. Znění Tokijských pravidel dostupné na <<http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm>>.

³⁰ Tokijská pravidla, pravidlo 1.5.

³¹ Tamtéž, pravidlo 1.5.

³² Tamtéž, pravidlo 1.3.

³³ Tamtéž, pravidlo 1.4.

³⁴ Srov. Dokument OSN A/RES/40/34.

³⁵ Srov. Dokument OSN A/RES/40/33.

³⁶ Rezoluce Rady Evropy č. 76 (10).

nutná spolupráce a souhlas odsouzeného, neboť aktivní participování pachatele je hlavním smyslem³⁷.

V roce 1997 pak byla ze strany Evropského výboru na řešení problematiky trestné činnosti provedena kontrola uplatňování Doporučení č. R (92) 16. Výsledkem kontroly bylo přijetí *Doporučení č. R (2000) 22 o zdokonalování implementace Evropských pravidel o alternativních trestech a opatření*, které provádí následnou částečnou revizi Evropských pravidel a doprovodných zásad pro dosažení účinnějšího využití těchto sankcí³⁸.

V rámci vstupu České republiky do Evropské unie dochází tzv. k europeizaci kriminality, jejímž hlavním úkolem je získat kontrolu nad organizovaným zločinem, hospodářskou kriminalitou a terorismem a ochránit tak především fiskální zájmy států Evropské unie. K dosažení těchto cílů jsou vytvářeny nové instituce, prostřednictvím nichž je tato politika uskutečňována. Jedná se především o EUROPOL se sídlem v Haagu, jehož hlavním cílem je pomáhat při vytváření bezpečnější Evropy v boji proti závažné mezinárodní trestní činnosti a terorismu. Další institucí je EUROJUST taktéž se sídlem v Haagu, který byl vytvořen za účelem zefektivnění mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, především k podpoře stíhání přeshraniční kriminality. Právní úprava systému trestního práva v ostatních oblastech, jako jsou např. ochrana života, zdraví, majetku občanů jednotlivých členských zemí atd., a sankcionování za trestné činy, tedy i alternativní formy, tak zůstává ve výlučné kompetenci jednotlivých členských zemí³⁹. V budoucnu se však možná dočkáme společné harmonizace napříč Evropou.

2.2 TRESTNĚPRÁVNÍ ALTERNATIVY A JEJICH DRUHY

Slovník cizích slov definuje pojem alternativy jako možnost volby mezi dvěma i více možnostmi. Já si pod tímto pojmem představuji snahu o děláni tradičních věcí jinak než je obvyklé, avšak se stejným cílem. Trestní právo charakterizuje alternativní formy jako *specifické postupy využívané alternativně oproti standartnímu trestnímu řízení a zvláštní formy reakce na trestnou činnost představující alternativu k tradičnímu trestu odnětí svobody*⁴⁰. Aktivitu směřující k alternativnímu řešení probíhají u nás ve dvou rovinách a to jednak v mantinelech platného systému trestního práva a mimo tento systém, v prostředí,

³⁷ Srov. KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2005.s.217-222.

³⁸ SOLNAŘ, V. a kol. *Systém českého trestního práva. Tresty a ochranná opatření*. 1.vydání. Praha: Novatrix, 2009. s.38.

³⁹ Blíže srov. KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2005.s.13-14.

⁴⁰ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. s.3.

kteřé samo není právem regulováno, ale v němž lze podle platné právní úpravy dosáhnout řešení, které má určitý dopad v trestněprávní oblasti⁴¹. Jedná se o určité instituty, které nejsou spojeny s odnětím svobody.

Trestněprávní alternativy lze tedy členit na⁴²:

1. Alternativy v oblasti trestního práva

a. *Trestního práva hmotného – alternativní tresty, alternativy k potrestání*

b. *Trestního práva procesního – odklony v trestním řízení (angl. diversion)*

2. Alternativní postupy směřující k řešení trestních věcí realizované mimo systém trestního práva

a. *Mediace*

Alternativy nepodmíněného trestu odnětí svobody lze vykládat v užším a širším slova smyslu. V širším pojetí tyto obsahují všechny shora uvedené formy, neboť hlavním znakem alternativ je především náhrada za trest odnětí svobody. Naopak v užším pojetí jsou za alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody myšleny jen alternativní tresty, jelikož tyto jsou sankcemi v pravém slova smyslu⁴³.

2.2.1 Alternativní tresty

Označujeme jimi všechny tresty, které nejsou nijak spojeny s nepodmíněným trestem odnětí svobody⁴⁴. Pachatel tedy neztratí osobní svobodu, musí však výkonem takového trestu být maximálně zajištěn účel trestu, a to tedy náprava pachatele a ochrana společnosti. Při ukládání těchto trestů soudem je nutné, aby soudce daleko hlouběji a věrohodněji zkoumal osobu obviněného a jeho poměry než doposud. Alternativní tresty jsou ukládány vždy s určitým rizikem, neboť právě odsouzený je ponechán na svobodě. Čím má však soudce více informací o osobě, může daleko fundovaněji rozhodnout a vybrat nejvhodnější variantu z alternativních sankcí⁴⁵.

⁴¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.Beck, 2000. s.15.

⁴² Tamtéž, s.15.

⁴³ Viz. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. s.17.

⁴⁴ Odborná literatura dělí alternativní tresty i jinak, příkladem je Kalmthout, který rozeznává kategorie trestů nespojených s odnětím svobody (elektronické monitorování, peněžitý trest,...) a dále tresty zaměřené na pozitivní působení a pozitivní odborné vedení (obecně prospěšné práce, léčebné programy,...). In KALMTHOUT, A. Realizace alternativních trestů. *Právní rozhledy*, 1997, č.12. s.622.

⁴⁵ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. s.275.

Pachateli je uložením těchto trestů dán jakýsi projev důvěry, soud se může opřít při výkonu o pachatelovy kladné vlastnosti. Odsouzený není odtržen od rodinných vazeb, přátel, může dál navštěvovat zaměstnání a žít ve svém přirozeném prostředí. Na jeho nápravě má participovat i jeho rodina a nejbližší přátelé⁴⁶. To je jen vyjmenování pár výhod, které možnost uložení těchto trestů v sobě přináší.

§ 52 TZ nám taxativně vyjmenovává tyto **alternativní tresty**:

- Domácí vězení - § 60 TZ
- Obecně prospěšné práce - § 62 - § 65 TZ
- Propadnutí majetku - § 66 TZ
- Peněžitý trest - § 67 - § 68 TZ
- Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty - § 70 - § 72 TZ
- Zákaz činnosti - § 73 - § 74 TZ
- Zákaz pobytu - § 75 TZ
- Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a společenské akce - § 76 - § 77 TZ
- Vyhoštění - § 80 TZ
- Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody - § 81 - § 83 TZ
- Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem - § 84 - § 86 TZ

2.2.2 Alternativy k potrestání

Podstata v těchto případech spočívá v tom, že je vyslovena vina pachatele, není však udělen žádný trest.

Patří sem:

- Upuštění od potrestání - § 46 - § 47 TZ
- Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem - § 48 TZ

2.2.3 Odklony

Jedná se o procesní alternativu, kdy dochází k modifikaci průběhu trestního řízení, a které tak neskončí rozhodnutím o vině či uložení klasické trestní sankce, ale trestní věc se vyřídí jinak. Ve většině případů se trestní stíhání zastaví. Pachateli jsou namísto trestu ukládány různé závazky, pokyny či omezení, jako jsou návštěvy sociálních pracovníků, náhrada škody, vykonání veřejně prospěšných prací atd. S jejich splněním je dána pachateli

⁴⁶ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. s.275.

záruka, že trestní stíhání nebude opět zahájeno⁴⁷. Odklony tedy nejsou založeny na využívání státního donucení, ale v první řadě mají vyvolat aktivní a konstruktivní jednání pachatele k nápravě porušených sociálních hodnot.

Pod pojmem odklony si můžeme podle platné právní úpravy představit:

- Podmíněné zastavení trestního stíhání - § 307 Trestního řádu⁴⁸ (dále jen „TŘ“)
- Narovnání - § 309 - § 314 TŘ
- Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání - § 179 g, h TŘ
- Odstoupení od trestního stíhání v řízeních ve věcech mladistvých - § 70 - § 71 ZSM
- Trestní příkaz - § 314 e, f, g TŘ, jedná se o specifický druh odklonu, kdy se pouze koná zkrácené písemné řízení bez provedení hlavního líčení a bez součinnosti stran. Má účinky odsuzujícího rozsudku a je jím uložen trest.
- Dohoda o vině a trestu – možný další druh odklonu, kdy pachatelé bagatelních trestných činů se doznají a navrhnou si svůj vlastní trest. Jen v případě, že s daným návrhem nebude státní zástupce souhlasit, proběhne klasicky hlavní líčení. Stejný druh odklonu byl zaveden na Slovensku od roku 2006, kde je praxí úspěšně a hojně využíván.

2.2.4 Mediace

Mediace patří mezi alternativní postupy, které jsou využívány v rámci trestních věcí mimo systém trestního práva. Zákon o PMS charakterizuje mediaci jako mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaného v souvislosti s trestním řízením. Strany sporu na základě své vlastní dobrovolné vůle společně jednájí a za pomoci mediátora se snaží dospět k urovnání konfliktního vztahu a k najetí rychlé a uspokojivé náhrady škody. Je nezbytné, aby obviněný co nejpodrobněji pochopil své jednání a převzal tak svoji úplnou odpovědnost za činem narušený sociální vztah. Cílem mediační činnosti pak je zmírnění a náprava újmy způsobené trestným činem a obnovení zpretrhaných sociálních vazeb. Důležitým rysem je, že se jedná o činnost dobrovolnou, využívá se kvalifikovaných osob Probační a mediační služby a mediace přispívá k posílení postavení poškozeného. Celková činnost mediátora je velmi

⁴⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 646-647.

⁴⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

pestrá, obsahuje celou škálu aktivit jako jsou např. shromažďování podkladů, volbu procesního postupu, uzavření dohody, dosažení účelu mediacce, vytvoření podmínek pro uložení alternativní sankce aj. Mediátoři přinášejí nový úhel pohledu na řešení případů a mediační proces tak výrazně humanizuje justiční systém⁴⁹.

Blíže se Probační a mediační službě budu věnovat v kapitolách 3 a 4, kdy se zaměřím na jejich roli a činnost při využívání alternativních trestů, a to obecně prospěšných prací a domácího vězení.

2.3 SHRNUTÍ ALTERNATIVNÍCH FOREM

Běh na dlouhou trať, tak se dá v krátkosti charakterizovat plné a efektivní využívání alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Jedná se o proces, který ve světě v globálním měřítku započal intenzivně někdy v druhé polovině 20. století jako reakce na strmý masivní nárůst kriminality. Tehdy nejčastěji uplatňovaný trest odnětí svobody založený na teorii odplaty a izolaci pachatele se stal pro širokou odbornou i laickou veřejnost neakceptovatelný z již několikrát zmiňovaných důvodů, a odborníci tak měli před sebou náročný úkol, a totiž vymyslet, jak jej co nejvíc zhumanizovat a přitom zachovat podstatu a účel trestu.

Trestněprávní alternativy, ať se nám to líbí nebo ne, jsou v dnešním globalizovaném světě tedy stále více v kurzu. Přežitý trest odnětí svobody postupně začíná být čím dál více vytlačován alternativními tresty do ústraní, neboť tyto drží všechny trumfy na své straně. *Podstatné snížení nákladů* se v situaci ekonomické celosvětové krize, kdy státy bojují s obrovskými deficitními státními rozpočty, jeví jako dobré východisko. *Zrychlení trestní justice* je zase pro pošramocenou pověst našich soudů nemalou vzpruhou a další z mnoha šancí, jak si svoji vlastní důvěru v sebe sama zase obnovit. *Dát druhou šanci* méně narušeným lidem je zase příslibem do budoucnosti, že ve 3. tisíciletí je naše společnost natolik vyspělá, že pouhé odstrčení lidí páchající trestné činy do „lochu“ a neřešení jejich dalšího společenského vývoje je archaickým přežitkem a cestou lidstva do záhuby. Je třeba tresty brát jako šanci, jak vychovávat druhé. Na zeměkouli, kde bude za chvíli zhruba sedm miliard lidí, to ani jinak nejde.

Již starý trestní zákon propůjčoval orgánům činným v trestním řízení široké možnosti druhů alternativ, další řada novel tyto ještě prohlubovaly. Za zvlášť významné stojí zmínit novelu č. 175/1990 Sb., kterou se v květnu roku 1990 zrušil trest smrti a jeho nahrazením

⁴⁹ Srov. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. s.21-24.

trestem odnětí svobody na doživotí. Touto novelou se tak alespoň Česká republika vymanila z nelichotivého seznamu zemí, které tento trest ve svých právních řádech stále evidují. Za zmínku stojí jistě i novela č. 152/1995 Sb., kterou byl zaveden trest obecně prospěšných prací, kterému bude věnována širší pozornost v následující kapitole, a také velká novela č. 265/2001 Sb., která využívání trestu odnětí svobody jako ultima ratio ještě více prohloubila. Neméně důležitým krokem pak bylo přijetí nového trestního zákoníku, který se snaží nabádat k daleko konkrétnější individualizaci trestání tak, aby trest, který byl odsouzenému uložen, co nejlépe vystihoval pachatele a jeho protiprávní čin. Postupnými novelizacemi trestních kodexů a zaváděním trestněprávních alternativ do systému českého trestního práva tak vznikla značná škála možností, jak se od uložení trestu odnětí svobody legálně odchýlit a zároveň pachatele účinně potrestat.

Alternativní formy trestání asi navždy zůstanou tématem, nad kterým se povedou dalekosáhlé polemiky. Trest odnětí svobody nikdy v absolutní míře nezastoupí, jsou však efektivní, korektní a zákonnou variantou. Náš trestněprávní systém musí být připraven. Na sankcionování široké variace trestných činů je třeba mít vhodnou odpověď v podobě vysoké variability trestních sankcí.

3. OBECNĚ PROSPĚŠNÉ PRÁCE

Práce je jedním z nejlepších vychovatelů charakteru.

Samuel Smiles

3.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA TRESTU OPP

Trest obecně prospěšných prací (*dále jen „OPP“*), uplatňovaný v České republice od roku 1996, se stal nejvýznamnější a nejhojněji využívanou alternativou k velmi nákladnému trestu odnětí svobody. Jeho zavedení má nemalý vliv na postupně rozvíjející se koncept moderního trestního práva u nás postaveného na principech restorativní justice. Právě namísto výkonu trestu odnětí svobody jako retribuce za spáchaný TČ, je výkon trestu OPP chápán pro pachatele jako možnost nápravy a obnovy.

Má charakter probační ambulantní sankce opírající se o myšlenku resocializace. Může plnit i funkci restituční, což umožňuje pachatelům bez prostředků, aby jeho vykonáním alespoň částečně přispěli k nápravě škody způsobené trestným činem. Další přínos tohoto trestu spočívá v nepochybném snížení počtu ukládání trestů odnětí svobody, což vede k uvolnění míst ve věznicích a tím pádem i k podstatné redukci nákladů. Trest OPP by měl být celkově účinnější a nesrovnatelně levnější. Současně dochází k většímu zapojení společnosti do procesu resocializace pachatele, což vyvolává u veřejnosti pocit odpovědnosti za činnost trestní justice a tím pádem způsob zacházení s pachateli jí tedy není lhostejný. Aktivní spolupráce ze strany společnosti je tedy důležitou podmínkou pro efektivní využívání trestu OPP.⁵⁰

Podstatou tohoto alternativního trestu je výkon soudem stanovené obecně prospěšné práce, kterou pachatel musí provést osobně, bezplatně a ve svém volném čase. Odsouzený není umístěn do vězení a vystaven tak negativnímu působení tohoto prostředí. Jsou zachovány pachatelovy sociální vazby s nejbližšími a jeho okolím, není zbaven výkonu normálních společenských povinností ani odpovědnosti. Dále nabízí odsouzenému možnost vlastní prací ovlivnit průběh trestu – jeho délku. Efektivita daného trestu se pak odráží v přínosu pro obce, respektive společnost, a to prostřednictvím vykonané práce a snížením nákladů na uvěznění⁵¹.

⁵⁰ Srov. SOLNAR, V. a kol. Systém českého trestního práva. Tresty a ochranná opatření. 1.vydání. Praha: Novatrix, 2009.s.114.

⁵¹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1.vydání. Praha: Portál, 2010.s.94.

Povaha samotné práce v rámci trestu OPP může v každém z nás vyvolávat různé chápání jejího smyslu a účelu. Dle principů restorativní justice má být práce smysluplná a konstruktivní, v žádném případě nemá být pachatel nucen strpět represí. Namísto je tedy otázka, zda samotná práce je projevem resocializace či jejím prostředkem. Pozitivní účinky smysluplné práce na pachatele jsou nezpochybnitelné⁵². Kladný přístup k uložené práci a její samotné řádné vykonání v pachateli upevňuje pocit sebedůvěry v sebe samotného, prohlubuje odpovědnost za spáchaný TČ, tak i k vykonané práci, a ujišťuje ho o jeho důležitosti pro společnost. Současně je práce vnímána širší veřejností jako jakýsi určitý druh negace spáchaného trestného činu.

Navzdory zařazení trestů OPP mezi alternativní tresty spojených s principy obnovující justice, jejich punitivní charakter je neoddiskutovatelný. Tento je spatřován zejména v možnosti zvolení délky trestu OPP v zákonném rozsahu soudem, výkon omezující pachatelův ceněný volný čas a práce prováděna bez nároku na peněžní odměnu. Dále se nad pachatelem po celou dobu výkonu práce vznáší hrozba přeměny trestu OPP na trest odnětí svobody v případě řádného nesplnění uložené sankce.

Před samotným zavedením trestu OPP do českého právního prostředí bylo rovněž podstatné vyřešit otázku, zda-li není v rozporu s mezinárodními dokumenty zakazujícími tzv. nucenou práci. *Úmluva o nucené nebo povinné práci* č. 29 přijatá v roce 1930 Mezinárodní organizací práce definuje v čl. 2 nucenou práci jako „každou práci nebo službu, která se na kterékoli osobě vymáhá pod pohrůžkou jakéhokoli trestu a ke které se řečená osoba nenabídla dobrovolně.“ Tato úmluva byla u nás publikována ve vyhlášce č. 506/1990 Sb., jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí. Výše zmíněná úmluva ovšem obsahuje i negativní vymezení tohoto pojmu a to konkrétněji v čl. 2 odst. 2 písm. a-e. Pod písmenem a) výše uvedeného článku se pro naše účely za nucenou práci nepovažuje taková práce, kterou vykonávají osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, nebo osoby vykonávající jiný trest nahrazující trest odnětí svobody. Tento názor má oporu i v čl. 8 *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech*⁵³, který u nás vstoupil v platnost v roce 1976. Shodně v našem právním prostředí nalezneme podobné negativní vymezení nucené práce v čl. 9 odst. 2 písm. a) LZPS⁵⁴.

⁵² PŘESLIČKOVÁ, H., GAJDOŠ R., KRUTINA, M. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice*. Praha: Český helsinský výbor, 2003. s.8-9.

⁵³ Úplné znění dostupné na <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>>.

⁵⁴ Čl. 9 odst. 2 písm. a) LZPS: „Ustanovení o nucené práci se nevztahují na práce ukládané podle zákona osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody.“

V laických kruzích taktéž často dochází k záměně pojmu OPP za veřejně prospěšné práce. Zde je třeba podotknout, že se jedná o dva zcela rozdílné instituty, které není možno zaměňovat. OPP jsou druhem trestu pro pachatele TČ, naproti tomu veřejně prospěšné práce jsou uměle vytvořené a časově omezené pracovní příležitosti pro uchazeče obtížně hledající zaměstnání. Především se jedná o práce sezónního charakteru zaměřené na úklid obcí a údržbu zeleně. Významným rozdílem je také fakt, že za odpracování veřejně prospěšných prací obdrží uchazeč odměnu⁵⁵.

3.2 HISTORICKÝ VÝVOJ TRESTU OPP

První náznaky podoby tohoto druhu trestu se datují již od středověku jako tzv. „*Arbeitsstrafe*“ uplatňované ve Švýcarsku a Německu. V řadě zemí po celém světě se následně objevil v právních úpravách na začátku 19. století. OPP v dnešní podobě se však dostaly intenzivnějšího uplatnění až koncem 60. let 20. století, kdy se stále více ozývaly hlasy k omezení krátkodobých trestů odnětí svobody. Jistou svoji úlohu sehrál i v té době nemalý rozvoj infrastruktury, sociální péče a sociální pedagogiky, které jsou pro uplatňování trestu OPP nezbytné. Avšak k největšímu proniknutí a zakotvení v trestních zákonech většiny evropských zemí došlo až po jeho uzákonění jako jisté alternativy ke krátkodobému trestu odnětí svobody ve Velké Británii, a to jako tzv. *community service*⁵⁶ ve speciálním zákoně o trestním soudnictví, *Criminal Justice Act*, 1972.⁵⁷ Pozitivní ohlasy a hojné využívání ve většině zemí se tak nejspíš staly inspirující i pro české zákonodárce, kteří s úplnou implementací do našeho právního prostředí čekali až do roku 1995.

Šestnáctou **novelou trestního zákona č. 152/1995 Sb.** byl s účinností **od 1. ledna 1996** rozšířen systém možných alternativních trestů, které lze ukládat namísto trestu odnětí svobody. Jedná se o trest obecně prospěšných prací (§ 45 a § 45a starého TZ), který se tak stává podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu novely tohoto zákona představitelem nové formy zacházení s pachateli méně závažných trestných činů, na které není nutno použít trest odnětí svobody a uložení peněžitého trestu nepostačuje. Trest OPP se tak ve výčtu druhů trestů zařadil hned za trest odnětí svobody. Jeho původní výměra byla stanovena na 50 až 400 hodin a trestu mohlo být užito, odsuzoval-li se pachatel za TČ, jehož horní hranice

⁵⁵ § 112 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁶ *Community service* – překl. služba pro obec. Tato sankce znamenala pro odsouzeného nutnost odpracovat ve svém volném čase a bezplatně min. 40 a max. 240 hodin pod dohledem probačního úředníka, a to ve lhůtě 12 měsíců.

⁵⁷ SOLNAŘ, V. a kol. *Systém českého trestního práva. Tresty a ochranná opatření*. 1.vydání. Praha: Novatrix, 2009.s.116.

nepřevyšovala 5 let odnětí svobody. Toto široké vymezení uplatnění této alternativy však vedlo k častým diskuzím a dlouhosáhlým polemikám odborníků, zda-li je takto široké vymezení vhodné. Je třeba podotknout, že ne za všechny TČ s horní hranicí do 5-ti let by bylo uložení této sankce dostatečné. Například prof. Jelínek uvádí, že za skutečně některé skutkové podstaty TČ nelze uložit tento druh sankce (např. TČ útoku na veřejného činitele, obchodování se ženami). V tomto bodě se tedy dostává do rozporu schválená právní úprava s důvodovou zprávou charakterizující vhodnost použití tohoto trestu pro pachatele méně závažných TČ.⁵⁸ Zde je třeba namítat, že zákonodárce měl být opravdu důslednější při stanovování podmínek a přesnějšího vymezení konkrétních skutkových podstat, kde tento trest přichází v úvahu. Sporná je i otázka povinnosti souhlasu pachatele, protože ne každý občan by snášel tento trest stejně. Další kritika se týkala hlavně nedostatečné provázanosti s kontrolními mechanismy, materiálními a dalšími podmínkami nezbytnými pro řádné fungování. Nebyla prováděna žádná dlouhodobá příprava týkající se personálních, organizačních záležitostí, tudíž nelze brát přípravu k zavedení tohoto specifického institutu jako dostatečnou. I z tohoto důvodu jej bylo v prvním roce od zavedení užito pouze v 3,3 % možných případů⁵⁹.

Z výše řečeného jasně vyplývá, že je třeba doznat určitých změn a snažit se co nejrychleji odstranit sporné body. Nemalý podíl k posunu vpřed jistě přineslo schválení **zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě**, kterým byla ustanovena Probační a mediační služba, která zajišťovala kontrolu a kvalifikovaný výkon trestu OPP.

Od 1. ledna 2002 vstoupila v účinnost další **novela trestního zákona č. 265/2001 Sb.**, která posouvá trest OPP z pozice alternativy k trestu odnětí svobody do pozice alternativy k jakémukoliv trestu. Lze ho uložit tam, kde uložení kteréhokoliv jiného trestu k dosažení účelu není třeba.⁶⁰ Dále byl § 45a rozšířen a to tak, že soud při ukládání tohoto trestu přihlédne i ke stanovisku pachatele. Do této doby soud zkoumal pouhou zdravotní způsobilost. Tento stav by bylo vhodné de lege ferenda změnit a soud by měl stanovisko pachatele považovat za jednu z nutných podmínek uložení tohoto trestu.

Touto novelou došlo i k rozšíření okruhu subjektů, pro které lze OPP vykonat. V dřívější úpravě v § 45 odst. 3 byly tyto možno vykonat pouze ve prospěch obce. Po novelizaci se do výčtu přidává kromě obcí i státní a jiné obecně prospěšné instituce s demonstrativním výčtem charakteru těchto prací. Státní a jiné obecně prospěšné instituce

⁵⁸ JELÍNEK, J. Novelizace trestního zákona v roce 1995. *Bulletin advokacie*, 1995, č. 9, s. 10.

⁵⁹ *Statistická ročenka kriminality Ministerstva spravedlnosti ČR* [online]. portal.justice.cz, [citováno 27.11.2010]. Dostupné na <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?k=3397&o=23&j=33&d=47145>>.

⁶⁰ Srovnej blíže § 45 odst. 1 starého TZ, poslední část odstavce, před a po novele.

jsou pro naše účely blíže konkretizovány oblastí činnosti. V závěru tohoto odstavce je pak kategoricky zakázán výdělečný motiv této práce.

Soud rovněž může pachateli vedle přiměřených omezení uložit i přiměřené povinnosti, které jsou blíže specifikovány v § 26 odst. 4 starého TZ a které tak mají přispět k dosažení lepší nápravy odsouzeného tak, aby vedl řádný život. Tento výčet je opět demonstrativní, rozsah a intenzitu probačního dohledu stanoví soud. Ustanovení § 45a odst. 3 starého TZ bylo rozšířeno o skutečnosti, jejichž doba se nezapočítává do lhůty jednoho roku pro vykonání trestu OPP, což jistě vedlo k posílení právní jistoty. Změn dostala i vykonávací část, přičemž nejdůležitější je účast probačního úředníka při výkonu tohoto trestu.

Zákon č. 218/2003 Sb., ZSM, dovoluje také uložení trestního opatření OPP mládeži za podmínek stanovených v tomto zákoně.⁶¹

Nový trestní zákoník v tomto ohledu přináší také jistá vylepšení. I tak však zůstávají sporné otázky, které zákonodárce zatím dostatečně nevyřešil. O hmotněprávní i procesněprávní úpravě trestu OPP v novém TZ bude pojednáno podrobněji níže.

Na závěr je třeba říci, že uzákoněním institutu OPP se Česká republika snažila přiblížit moderním zahraničním úpravám. Zpočátku však před prvotním celoplošným zavedením měla nastat fáze precizní diskuze s odborníky, měly být jasně rozděleny úkoly mezi jednotlivými institucemi tak, aby praxe byla co nejjednodušší a nejefektivnější. Právě možnost porovnání se zahraniční úpravou nám mělo být nápovědou a možností, jak se vyvarovat zbytečných chyb. Rigidita našeho trestního práva, nedostatečná flexibilita a neochota zákonodárců k razantnějším a rychlým změnám však byla tvrdou překážkou.

3.3 HMOTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU OPP

Charakteristika trestu OPP, výměra, podmínky uložení a i samotný výkon si prošly od prvního uzákonění řadou změn. Vždy je však nutné pamatovat, že tresty za trestné činy, ať už jsou jakékoliv, a tedy i trest OPP, je nutno a dovoleno ukládat pouze a jen na základě zákona (viz. § 12 odst. 1 TZ, zásada zákonnosti - „*Nulla poena sine lege*“). V této kapitole bych tedy chtěl podat ucelený obraz o podobě trestu OPP v novém TZ, vyzdvihnout zejména změny k lepšímu a zamyslet se naopak nad zachováním „*kostlivců*.“ Institutu OPP jsou v novém TZ věnovány § 62 - § 65.

⁶¹ Viz. § 26 odst. 1 ZSM.

3.3.1 Vymezení okruhu TČ

Soud může uložit trest OPP, odsuzuje-li pachatele za **přečin**. Lze jej uložit samostatně nebo i jako trest vedlejší. Některé druhy však nelze kombinovat, jako např. domácí vězení vedle trestu OPP a trest odnětí svobody vedle trestu OPP (§ 53 odst. 1, poslední věta), což vyplývá již ze samotného účelu trestu odnětí svobody. U neslučitelnosti s domácím vězením vycházím z předpokladu, že pokud je pachatel zaměstnán a chodí denně do práce, po práci by měl vykonávat trest OPP a od 20 hod. do 5 hod. ráno by měl být doma, pak by mu nezbyval absolutně žádný volný čas a vykonání trestu OPP by bylo tedy téměř neuskutečnitelné. Jako jediná varianta provázanosti těchto dvou alternativ by bylo jistou možností uložit je pouze nezaměstnaným pachatelům, u kterých by výkon obou mohl být dostatečně zaručen.

Samostatně trest OPP lze uložit pouze za podmínky, že uložení jiného trestu vzhledem k povaze spáchaného přečinu a osobě pachatele není třeba (§ 62 odst. 1 TZ). Tyto podmínky bude nutné zkoumat zvlášť u jednotlivých případů - povahu spáchaného přečinu především pomocí zákonných znaků skutkových podstat, druhu a významu porušeného a ohroženého zájmu, formy zavinění a okolností, za nichž byl skutek spáchán. Co se týče druhé podmínky a to možnosti nápravy pachatele, bude pro pachatele svědčit zejména dosavadní bezúhonnost, menší míra narušení nebo stanovení vhodných přiměřených omezení soudem⁶².

Vymezení okruhu TČ je upraveno novým pojmem přečin. TZ je totiž nově postaven na bipartici TČ. Zde by mohlo dojít ke zdánlivému uspokojení, neboť široké vymezení skutkových podstat TČ, za něž lze trest OPP uložit, bylo pod kritikou po celou dobu již od samotného prvotního uzákonění. Když však nahlédneme do § 14 odst. 2 TZ, kde je přečin charakterizován, zdánlivé uspokojení rychle opadne. ***Přečinem se totiž rozumí všechny nedbalostní TČ a ty úmyslné TČ, na něž TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do 5-ti let.*** Starý TZ naproti tomu umožňoval použití trestu OPP u všech TČ, za které bylo možno uložit trest odnětí svobody s horní hranicí do 5-ti let. Jistě tedy došlo k evidentnímu posunu, ale ne zcela dostačujícím. Řada zahraničních úprav má tuto horní hranici stanovenou daleko níž. Víím, že trest OPP je alternativou k trestu odnětí svobody, ale představa, že pachatel, kterému byla možnost uložit trest odnětí svobody v délce 5-ti let, a dostal od soudu jako alternativu 300 hodin trestu OPP, je naprosto alarmující. Nedokážu si vysvětlit, proč zákonodárce tuto hranici nesnížil, ani důvodová zpráva nám nepodává bližší interpretaci. Aplikační praxe si je této absolutní nesouměrnosti našťastí vědoma, a tak bývá

⁶² Viz. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. s.319-320.

trest OPP spíše využíván soudy jako alternativa krátkodobých trestů odnětí svobody, za které lze považovat tresty s výměrou do několika měsíců, horní hranici lze maximálně prodloužit do 1 roku⁶³. Rozsudek Nejvyššího soudu (*dále jen „NS“*) České republiky ze dne 28. března 2001, sp.zn. 7 Tz 39/2001, dokonce ve svém odůvodnění interpretuje možnost uložit trest OPP jako alternativu za méně závažný TČ, za něž by mohl být uložen pouze krátkodobý trest odnětí svobody do 7 měsíců. Soud tento trest vypočítal na základě tehdy platné právní úpravy, která za každé 2 hodiny nevykonaných OPP nařizovala 1 den odnětí svobody. Při tehdejší maximální výměře 400 hodin OPP se tedy jedná o 200 dní odnětí svobody, což je právě oněch zmiňovaných 7 měsíců⁶⁴. Naproti tomu, jestli je pachateli alternován trest odnětí svobody na 6 měsíců, není možno uložit trest OPP vyšší než je případný přepočet celkových neodpracovaných hodin v porovnání s uvedenou maximální výměrou trestu odnětí svobody (blíže v rozsudku publikovaném pod číslem 9/08 Sb. rozh. tr.⁶⁵).

Na základě zkušeností z praxe, kdy byl trest OPP i opakovaně ukládán totožným pachatelům, bylo § 62 odst. 2 toto v zásadě vyloučeno. Pokud pachateli byl v posledních 3 letech přeměněn trest OPP na trest odnětí svobody, bylo nutnou podmínkou pro znovu uložení OPP zaznamenat kladně změněný postoj pachatele.⁶⁶ Zákonodárce se asi snažil vyjít z premisy, že lidé jsou tvorem nepoučitelným a že jestli jednou danou šanci k reparátu nadarmo promrhají, další zbytečná šance by již přijít neměla. Je však žádoucí, že si zákonodárce zadní vrátka nechal pootevřená a případnou změnu postoje zohlední.

3.3.2 Druh práce

Podstatou trestu je vykonání určité práce a to osobně, bezplatně a ve svém volném čase. **Demonstrativní výčet druhů práce má dle § 62 odst. 3 TZ sloužit obecně prospěšným účelům spočívajících v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací, nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí zabývajících se vzděláním, vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a jinou činností.** Ve srovnání se starým TZ došlo k vypuštění slova „obdobných“, jelikož zbytečně striktně

⁶³ KARABEC, Z., DIBLÍKOVÁ, S., MACHÁČKOVÁ, R. Krátkodobé tresty odnětí svobody. *Právní praxe*, 2000,č.7,s.432–441.

⁶⁴ KUČTA, J. *Trest obecně prospěšných prací – přítomnost a budoucnost* [online]. 13. srpna 2009 [cit. 27. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kuchta.pdf>>.

⁶⁵ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou a předpisy související*. 26. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008.s.70.

⁶⁶ Důvodová zpráva k novému TZ.

zavazovalo k výkonu prací pouze úklidových a údržbářských. Nově tedy mohli odsouzení vykonávat i kvalifikované práce⁶⁷. U nich pak již nešlo o pouhé využití fyzické manuální síly v podobě nekvalifikovaných prací, nýbrž byly využívány pachatelovy speciální znalosti či schopnosti. S touto úpravou zákona naprosto souhlasím, neboť bychom byli přece sami proti sobě, kdybychom nedokázali využít případné pachatelovy dovednosti k obecnému prospěchu. Vždyť i mezi odsouzenými může být řada odborníků, kteří výkonem kvalifikované práce lépe přijmou trest a zaváží se více za výsledek. Rovněž si i myslím, že snaha řádně vykonat a dokončit trest bude u těchto osob daleko vyšší. Ze zpráv Probační a mediační služby⁶⁸ mezi nejčastější druhy práce patří úklidové práce (vozovek, chodníků, hřišť, krajnic,...), stavební práce (chodníků, opravy plotů, malířské práce, těžařské, klempířské,...) a kancelářské a odborné práce (tvorba internetových stránek, překlady, administrativní práce).

3.3.3 Výměra trestu

Soud smí tento trest uložit ve **výměře 50 - 300 hodin** (viz. § 63 odst. 1 TZ). Novou úpravou došlo ke snížení horní hranice a to ze 400 hodin na 300 hodin. Důvodová zpráva tuto změnu komentuje pouze faktem, že se tímto krokem přiblížíme k vyspělým evropským zemím. Soud ve svém rozsudku musí přesně uvést počet stanovených hodin, které má odsouzený vykonat. Samozřejmé je uplatnění § 39 TZ, kde jsou vyjmenovány podmínky k posouzení před stanovením konečné výměry. Uvedený rozsah není možné za žádných okolností mimořádně snížit ani zvýšit a to ani v případě, že je tento trest ukládán vedle trestu stejného druhu. Může tak nastat totiž případ, že trest OPP je tak v celkovém součtu ukládán nad maximální výměru stanovenou TZ. V praxi je tento jev problematický, nápravou je využití mimořádných opravných prostředků (stížnosti pro porušení zákona). Takové situace pak vyúsťují ve zbytečné přetěžování NS, které musí při rozhodnutí zohledňovat § 273 TŘ, tzv. zásadu zákazu reformatio in peius, neboli zákaz změny v neprospěch obviněného⁶⁹. Zlepšení této situace bych viděl především v lepší komunikativnosti mezi soudy a vytvoření centrálního systému dat o uložených druzích trestů, výměrách trestů a celoplošné evidenci trestních řízení.

Snížení horní hranice lze chápat jako vyslyšení hlasů odborníků a aplikační praxe. Dřívější výměra 400 hodin vedla ke snížení akceptace trestu, nerespektování uložených

⁶⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část, Zvláštní část*. 2.vydání. Praha: Leges, 2010.s.378.

⁶⁸ Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., www.spj.cz/opp.

⁶⁹ HÁKOVÁ, L., KOTULAN, P., ROZUM, J. Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 2005,č. 4, s.9–14.

podmínek, zhoršení pracovního tempa či ztrátě motivace⁷⁰. Jde jistě o pozitivní změnu, neboť pachatel si musí po obdržení trestu detailněji rozvrhnout časový harmonogram dne, aby trest co nejrychleji splnil. Někteří odsouzení vykonávají trest i několik hodin denně a to v mnoha po sobě jdoucích dnech. Takto vykonaná práce však zajiště postrádá kvalitu a zdravotní bezpečnost odsouzeného je nepochybně rovněž ohrožena. Žádoucí by bylo stanovit minimální a maximální počet odpracovaných hodin v rámci určitého období. Ustanovení Zákoníku práce by v tomto měla být oporou. Jistě by se tímto předcházelo zbrkle vykonané nekvalitní práci a stavům, kdy pachatel záměrně vykonání trestu prodlužuje⁷¹. Pokud mu je však vyměřena maximální hranice, může to na něj působit nedosažitelným cílem, a motivace se tak ztrácí. Navíc u zaměstnaných pachatelů, kteří jsou po celém pracovním týdnu unaveni z vlastní práce, může mít toto demotivující účinek. Jejich představa, že několik následujících týdnů, ba dokonce měsíců, musí ještě vykonávat tento trest, tak může dospět až k přeměně nevykonaného trestu OPP na trest odnětí svobody, což je však jev nežádoucí.

Vedle stanoveného rozsahu trestu může soud uložit současně i **přiměřená omezení a přiměřené povinnosti**, které mají směřovat k budoucímu řádnému životu odsouzeného. Tyto jsou blíže vyjmenovány v § 48 odst. 4 TZ. Nový TZ tento demonstrativní výčet ještě prohlubuje, a dává tak možnost soudci vybrat si ze široké palety variant tak, aby byl co nejlépe naplněn výchovný účel trestu. Nutným kritériem je zde bezesporu samotná přiměřenost. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. července 2003, sp. zn. 4 Tz 112/2003, k tomuto uvádí, že přiměřenost musí v první řadě směřovat k zákonnému účelu takovýchto omezení či povinností. Jejich účelem se především rozumí napravit pachatele tak, aby se v budoucnu vyhnul možné trestné činnosti. Přiměřenost je nutno vykládat i ve vztahu ke spáchanému TČ. Soud také v § 63 odst. 2 TZ může uložit náhradu škody. Pro tyto účely je možno sjednat i splátkové kalendáře ve spolupráci s probačním úředníkem.

Celkově tedy dodržování přiměřených povinností a náhrady škody má vliv na posouzení, zda-li odsouzený v době výkonu OPP vedl **řádný život**. Dle rozhodnutí NS ČR ze dne 8. března 2003, sp.zn. 4 Tz 16/2003, se za řádný život považuje dodržování právního řádu, plnění povinností vůči státu a společnosti, nezneužívání svých práv, nenarušování občanského soužití, nepáchání přestupků či jiných deliktů. Pokud odsouzený část svého trestu vykonal a až v průběhu přestal vést řádný život, přeměnění se na trest odnětí svobody pouze zbytek nevykonaného trestu OPP.

⁷⁰ ZEŽULOVÁ, J., KABÁTOVÁ, I. Několik poznámek k alternativnímu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1997, č.6, s.12.

⁷¹ KUČHTA, J. *Trest obecně prospěšných prací – přítomnost a budoucnost* [online]. 13. srpna 2009 [cit. 28. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kuchta.pdf>>.

3.3.4 Stanovisko pachatele a jeho zdravotní způsobilost

Ke stanovisku pachatele a k jeho zdravotní způsobilosti je soud povinen při ukládání trestu přihlídnout. Je-li pachatel zdravotně nezpůsobilý, soud trest neuloží (viz. § 64 TZ). Zkoumání **zdravotní způsobilosti pachatele** je nutno považovat za klíčový bod. Pachatel má práci vykonat osobně, a tak je jeho vhodná zdravotní způsobilost nutným předpokladem. Nejen že je nutno posoudit ji ve vztahu k možnému uložení trestu, ale posoudit ji i ve vztahu k výměře⁷². V zákoně se zdravotní způsobilost váže na pojem soustavný výkon práce. Tudíž soudce musí posoudit, zda-li se nejedná o pouhé přechodné období, na které bychom mohli vztáhnout ustanovení § 65 odst. 1 písm. a) TZ o tzv. nezapočtené době. Při zjišťování zdravotní způsobilosti se využívá zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

Úprava **posuzování stanoviska pachatele** zůstala nezměněna, a nevyslyšela tak volání řady odborníků se zkušenostmi z aplikační praxí, dále zahraniční úpravy a také Rady Evropy. Postoj pachatele svůj význam v současné úpravě má, avšak není dostačující. Soud může pouze pachatelův postoj vyslyšet, nicméně konečné stanovisko je přenecháno právě soudu. Zde může ale dojít k případu, že pachatelovo negativní stanovisko by mohlo být nutnou překážkou k výkonu. Projev nesouhlasu pachatele může být taktéž signálem pro zvážení jeho citelnosti ve vztahu k možnému uložení danému konkrétnímu pachateli. Např. JUDr. Vůjtěch ve svém výzkumu institutu OPP uvádí, že zakotvení souhlasu je žádoucí z penitenciárního hlediska, pokud jde o pozitivní motivaci k výkonu OPP a také z hlediska resocializačních efektů na pachatele⁷³. Doc. Kuchta blíže naznačuje, že aby se mohl pachatel kvalifikovaně vyjádřit, je nutné zajistit mu s dostatečným předstihem všechny dostupné možné informace o druhu práce, harmonogramu, místa výkonu apod. tak, aby jeho stanovisko bylo založeno na věrohodných informacích a obviněný se mohl rozhodnout bez jakýchkoliv pochybností. Stanovisko by mělo být podpořeno zprávou Probačního úředníka⁷⁴. I Rada Evropy v *Doporučení č. R (92)16 k Evropským pravidlům o trestech a opatření přijaté v roce 1992* doporučovala v kapitole IV, pravidle 35, že souhlas obviněného by měl být získán před uložením alternativního opatření.

⁷² SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000.s.322-323.

⁷³ VŮJTĚCH, Jan a kol. *Výzkum institutu obecně prospěšných prací*. 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci,1998.s.98.

⁷⁴ KUČHTA, J. *Trest obecně prospěšných prací – přítomnost a budoucnost* [online]. 13. srpna 2009 [cit. 28. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kuchta.pdf>>.

De lege ferenda lze dle mého podmínku souhlasu k uložení OPP jen doporučit. Navíc pachatel, pokud vysloví souhlas, tak lze jen a jen doufat, že má nejlepší vůli trest vykonat a zároveň i bere na sebe část odpovědnosti za vykonání povinností s tím souvisejících. Z vlastní zkušenosti vím, že pokud se mi něco nelíbí či něco nechci dělat, nejen že výkonnost jde rapidně dolů, ale i vůle k dokončení práce je téměř nulová. Problematické taktéž jistě bude určit přesný okamžik stanovení souhlasu, zda-li bude dostatečný pouze souhlas se samotným druhem trestu nebo až souhlas s konkrétním vymezením výkonu trestu. Zde bych se přikláněl spíše k druhé variantě, neboť až na základě veškerých souhrnných informací mohu sdělit své pocity. V této věci lze najít inspiraci nizozemskou právní úpravou, kde je souhlas pachatele nezbytný. Souhlas je nutno dát předem a to buď písemně nebo prostřednictvím obhájce. Co se mi však líbí nejvíc, je fakt, že souhlas je dán až po projednání podmínek přímo s úředníkem Probační služby, který je u případu od samého počátku⁷⁵. S uzákoněním souhlasu by však chtělo nutně vymezit přesný obsah, podmínky a formy souhlasu tak, aby se minimalizoval počet odvolání proti rozsudkům, s kterými pachatel zjevně souhlas vyslovil.

3.3.5 Doba výkonu trestu a přeměna výkonu trestu OPP na trest odnětí svobody

Dle § 65 odst. 1 TZ je *odsouzený povinen vykonat trest osobně, bezplatně ve svém volném čase a to nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil takovýto výkon trestu*. Lhůta jednoho roku se tedy nepočítá od právní moci rozhodnutí, nýbrž od právní moci rozhodnutí o výkonu. Jednoroční lhůta by mohla v některých případech být komplikací s ohledem na možné skutečnosti, a proto zákonodárce dále v § 65 odst. 1 písm. a) a b) stanovil, že do této doby se nezapočítává doba, po niž odsouzený nemohl OPP vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky, byl-li ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody. Novým TZ došlo v tomto ustanovení k zúžení variant, které lze vztáhnout na nezapočtenou dobu, a to pobyt v cizině. Zákonodárce chtěl tímto pravděpodobně regulovat případy, kdy odsouzení jezdili do zahraničí s úmyslem vyhnout se co nejdéle výkonu trestu. Co se týče doby pobytu ve vazbě, tak prof. Jelínek ve svém komentáři odkazuje na rozhodnutí č. 23/08 Sb. rozh. tr., kterým je stanoveno započíst vazbu do výkonu trestu OPP. Přepočet bude proveden podle kritérií uvedených v §65 odst. 2 TZ.⁷⁶ Samotným náležitostem výkonu trestu OPP bude podrobněji věnována pozornost v kapitole 3.4.

⁷⁵ URBÁNEK, J. Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice. *Trestněprávní revue*, 2003,č.7,s.201-204.

⁷⁶ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání podle stavu k 1.1.2010. Praha: Leges, 2009.s.94.

Od doby nařízení výkonu trestu OPP soudem do doby skončení výkonu tohoto trestu mohou nastat takové situace, na základě kterých je soud oprávněn rozhodnout o **přeměně trestu OPP nebo jeho zbytku na trest odnětí svobody**.

Jedná se o tyto možné skutečnosti vyjmenované v § 65 odst. 2 TZ:

- *odsouzený nevede řádný život* – smyslem a účelem OPP je ponechání pachatele na svobodě s tím, že povede řádný život. Nestačí tedy jen vykonání daných prací. Blíže k vymezení řádného života v kapitole 3.3.3.
- *vyhýbá se nástupu výkonu trestu*
- *bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu*
- *jinak maří výkon trestu* – např. dostavuje se k výkonu prací později, než je určeno
- *zaviněně nevykoná ve stanovené době uložený trest* – srov. rozhodnutí č. 50/99-II Sb. rozh. tr., kdy odsouzený ve stanovené lhůtě nezačal vykonávat trest i přes výzvu příslušného orgánu.

K přeměně trestu stačí splnění pouze některé z podmínek. Nový TZ tyto podmínky blíže specifikoval a rozšířil tak, aby byl výkon co nejefektivnější a odsouzení, kteří hledají nějaké skulinky, byli potrestáni. Možnosti soudu, jak tento institut přeměny uplatnit, musí být co nejširší. Vždyť přece zbytečné prodlevy by jen narušovaly výchovný účinek trestu. Právě hrozba přeměny trestu má být jakýmsi důrazným činitelem vedoucím k respektování příkazů kompetentních orgánů⁷⁷.

Nezbytný důraz při využívání přeměny soudem musí být kladen na prokázání zavinění. Jsou případy, kdy překážka může být na straně příslušného orgánu (nestanovil náplň práce, dobu a místo práce,...), a nebo nezaviněně na straně pachatele (nemoc, nezaviněný úraz,...)⁷⁸.

Pojem **stanovená doba** použitý v zákoně býval častým cílem interpretačních nejasností, a tak jej soudy svou praxí definovaly. Bohužel ani nový TZ se v tomto nepoučil a tuto dobu ve svých stanoveních blíže nespecifikoval, a tak se tedy i nadále musí vycházet z judikatury, která tento vágní pojem přesně a jasně upravuje. Definuje tedy stanovenou dobu tak, že se jedná o konkrétní časové vymezení provádění výkonu tohoto trestu příslušným střediskem PMS v rámci projednání podmínek. Při vymezení této doby postupuje PMS tak,

⁷⁷ DRAŠTÍK, A., HASCH, K., KABÁTOVÁ, I. K výkonu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1999, č.4,s.19.

⁷⁸ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000.s.326-327.

aby odsouzený mohl vykonat trest nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil jeho výkon. Pokud doba není takto vymezena, pak se jí myslí nejdéle doba jednoho roku (viz. č. 50/99-I Sb. rozh. tr.⁷⁹).

Přeměna trestu odnětí svobody ovšem přichází v úvahu pouze do doby, než je původní trest, respektive trest OPP, v celém rozsahu vykonán. Zahájení řízení o přeměně trestu OPP na trest odnětí svobody není totiž samo o sobě překážkou pro pokračování ve výkonu trestu OPP. Soud je tedy povinen přesně ke dni vydání rozhodnutí o přeměně zjišťovat, v jakém rozsahu byly do tohoto dne vykonány OPP (viz. č. 50/99-III Sb. rozh. tr.).

Přepočet přeměny nevykonaného trestu OPP na trest odnětí svobody zaznamenal v právní úpravě TZ změnu oproti úpravě dřívější. Nově se dle § 65 odst. 2 TZ počítá i jen **jedna nevykonaná hodina trestu OPP jako jeden den trestu odnětí svobody**. V úpravě dřívější byl přepočet mírnější a to tak, že za každé započaté 2 hodiny nevykonaného trestu OPP následuje jeden den odnětí svobody (viz. § 45a odst. 4 starého TZ). Směr je to jistě pozitivní, neboť v dřívější úpravě se mohlo stát pro některé pachatele výhodnější nechat si přeměnit trest OPP na trest odnětí svobody. Nebránil bych se však jistě v budoucnu i přepočtu tvrdšímu.

3.3.6 Prodloužení doby pro výkon trestu, zahlazení odsouzení

Nově bylo do TZ přidáno ustanovení o **prodloužení doby** pro výkon trestu OPP. Tento tedy lze podle § 65 odst. 3 TZ *ponechat v platnosti nebo prodloužit až o šest měsíců, i když odsouzený zavinil příčinu k přeměně trestu*. Smyslem tohoto ustanovení je dle mého názoru možnost ponechat trest OPP v platnosti nebo prodloužit dobu výkonu v případech mírnějšího porušení režimu. Je však nutné s tímto uložit pachateli zpřísnující opatření, která jsou v § 65 odst. 3 písm. a, b, c TZ blíže specifikována. Jedná se tedy o stanovení dohledu na dobu výkonu nebo stanovit dodatečně přiměřená omezení či přiměřené povinnosti, respektive výchovná opatření u mladistvých.

V ustanovení § 65 odst. 4 TZ je upravena **fikce neodsouzení**, že se *na pachatele po vykonání trestu OPP nebo jeho pravomocném upuštění hledí jako na neodsouzeného*. Soud odsouzení zahladí (provede se výmaz z rejstříku trestů). Podmínkou je, že byl trest uložen jako samostatný, nikoliv vedlejší. Tato nezpochybnitelná výhoda by měla být silně

⁷⁹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání podle stavu k 1.1.2010. Praha: Leges, 2009. s.93. Blíže také v rozsudku NS České republiky ze dne 23. října 1998, sp. zn. 7 TZ 138/98, publikovaným pod číslem 50/99.

motivačním prvkem odsouzených, zejména prvopachatelům, kterým je tak dána možnost restartu svého řádného života a začít znovu s čistým štítem. To už stojí za zvážení!

3.4 PROCESNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU OPP

Přijetím nového TZ došlo k výrazné reformě trestního práva, což samo o sobě můžeme porovnat výše. Trestní právo v České republice se tak má stát moderním trestním kodexem. Nová úprava však představuje jen poloviční rekodifikaci, neboť instituty procesního práva nedoznaly generálních změn. **Trestní řád**⁸⁰ (*dále jen „TR“*) tak byl jen rozsáhle a vhodně novelizován zákonem č. 41/2009 Sb. s účinností od 1. ledna 2010, aby se tak alespoň částečně kompenzovala zaostalost za novým TZ. Prof. Jelínek tento stav označil jako jednu z koncepčních chyb reformy práva v České republice.⁸¹ Pokud by totiž obě rekodifikace byly přijaty současně, mohla by se dle mého názoru symbióza mezi hmotněprávní a procesněprávní úpravou hledat daleko lehčeji.

V našem případě se bude jednat zejména o nastolení většího důrazu na efektivnější a hlubší spolupráci mezi PMS a jednotlivými obecními úřady, více využívat pravomocí a výrazně rozšířit působnost a zapojení PMS při celkovém výkonu trestu OPP a sladit její provázanost s dalšími institucemi, jako jsou právě obecní úřady, charitativními, církevními a dalšími subjekty, aktivní spolupráce pachatel - PMS a v neposlední řadě i zohlednění stanoviska pachatele⁸².

3.4.1 Role PMS při ukládání trestu

Neoddiskutovatelnou roli v rámci ukládání trestu OPP zaujímá **činnost Probační a mediační služby České republiky**, která byla poslední novelou TR právě ještě více prohloubena. Právě činnost v rámci vykonávacího řízení trestu OPP je mnoho let pro PMS nejvyšší každodenní náplní. Ze statistického vyhodnocení PMS za loňský rok vyplývá, že jen dospělí klienti v rámci vykonávacího řízení u trestu OPP zaměstnali úředníky PMS v 12951 případech, což je 70,3 % všech případů u dospělých pachatelů v rámci vykonávacího řízení⁸³.

Úředník PMS plní souběžně řadu rolí, nejdůležitější je především funkce koordinátora všech zainteresovaných subjektů. Trest OPP co do organizace je ve své podstatě jedním

⁸⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

⁸¹ JELÍNEK, J. K pojmu trestného činu v novém trestním zákoníku. In. *O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009.s.20-30.

⁸² Důvodová zpráva k novému TZ.

⁸³ *Statistika PMS ČR za rok 2009* [online]. pmscr.cz, [citováno 17. prosince 2010]. Dostupné na < <https://www.pmscr.cz/ke-stazeni/statistikapmscr2009> >.

z nejnáročnějších. Právě zajištění dostatečné komunikace mezi jednotlivými subjekty a správné spolupráce povede k dosažení filozofie a účelu tohoto trestu.

Pracovník PMS plní svoji nenahraditelnou roli jak ve vztahu k soudům (předjednání, zjišťování stanoviska, podávání zpráv,...), k poskytovatelům (administrativní úkony, role prostředníka, kontrolóra,...), tak i ve vztahu k odsouzenému, resp. poškozenému (poskytuje informace, motivuje, koordinuje, sjednává schůzky,...). Dá se říci, že pracovník PMS je takovým zaštiťujícím manažerem, který dojednává poskytovatele, komunikuje se soudci a vyššími soudními úředníky.⁸⁴

V současné úpravě trestního práva je postavení PMS nezastupitelné. U trestu OPP to platí dvojnásob. Při zkoumání procesněprávní úpravy je tedy nutné zkoumat v jednotlivých pasážích roli PMS ČR. Celková procesněprávní úprava trestu OPP je zakotvena v ustanoveních § 335 - § 340b TŘ. O činnosti PMS při ukládání trestu OPP bude tedy detailněji pojednáno v následujících jednotlivých podkapitolách procesněprávní úpravy trestu OPP.

3.4.2 Postup před nařízením výkonu trestu

Druh rozhodnutí, podle kterého se má trest OPP vykonat, může mít dvě podoby, a to trestního příkazu nebo odsuzujícího rozsudku. První z nich je možnost využití **trestního příkazu** upraveného § 314e odst. 2 písm. c) TŘ. Trestní příkaz může vydat samosoudce bez projednání v hlavním líčení. Nově je u trestního příkazu v § 314e odst. 3 TŘ zakomponována bližší specifikace podmínek pro uložení ve vztahu k trestu OPP. Na jeho základě může být trestní příkaz vydán jen po vyžádání si zprávy od probačního úředníka obsahující zjištění o možnostech výkonu trestu, zdravotní způsobilosti obviněného a stanoviska obviněného k trestu.

Právě možnost vstoupit do případu již ve fázi přípravného řízení nepochybně vede ke zkvalitnění práce ve vztahu k pachateli. Zpráva PMS zahrnuje rovněž zvážení rizikových faktorů, kterými jsou časové možnosti obviněného, znalosti, dovednosti, pracovní návyky, pachatelovy závislosti atd. Pracovník PMS chce taktéž zjistit pachatelovu motivaci trest vykonat, a eliminovat tak možné nevhodně uložené tresty. Současně se i dotazuje, jak obviněný vnímá trestní jednání a jakou má představu o možném vyrovnání s poškozeným.⁸⁵ Zde je vidět jasný pozitivní posun od starého TŘ a návaznost na novou hmotněprávní úpravu,

⁸⁴ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1.vydání. Praha: Portál, 2010.s.91.

⁸⁵ Tamtéž, s.92.

na základě které se již ke stanovisku pachatele přihlíží. Tyto nové podmínky jsou dle mého mínění změnou správným směrem, jelikož trestní příkaz se vydává bez projednání v hlavním líčení, a je jenom dobře, že soudce má povinnost zabezpečit si výše uvedené dokumenty pro co nejkvalifikovanější rozhodnutí.

Druhou možností, jak o trestu OPP rozhodnout, je **odsuzujícím rozsudkem** v hlavním líčení (viz. § 120 a násl. TŘ). Jakmile se rozhodnutí soudu, kterým se stanoví trest OPP, stane vykonatelným, předseda senátu jeho opis (nikoliv celý spis) zašle nově probačnímu úředníkovi (viz. § 336 odst. 1). V dřívější úpravě se tento opis zasílal namísto probačnímu úředníkovi okresnímu soudu, v jehož obvodu se má trest vykonávat, aby následně tento rozhodl o druhu a místě výkonu⁸⁶.

Probační úředník se ve spolupráci s poskytovatelem OPP a následnou konzultací s obviněným má k rozhodnutí vyjádřit a navrhnout druh a místo výkonu. Přitom bude vycházet z potřeby výkonu OPP v obvodu okresního soudu, ve kterém odsouzený bydlí. Obecní úřady a obecně prospěšné instituce sdělují své požadavky na výkon trestu OPP středisku PMS v obvodu okresního soudu, ve kterém mají být obecně prospěšné práce vykonány. Sdělují mu rovněž každou změnu svého požadavku. PMS informuje na žádost soud o možnostech výkonu OPP v jeho obvodu.⁸⁷ Poskytovatelé OPP jsou v ČR evidováni v celorepublikovém elektronickém katalogu přístupném soudcům, vyšším soudním úředníkům a pracovníkům PMS. Instituce u svého požadavku blíže specifikuje požadovanou práci.⁸⁸

PMS se bude snažit, aby odsouzený vykonával trest co nejbližší místa svého bydliště (viz. § 336 odst. 2 TŘ, věta druhá). Toto je výhodné pro pachatele, kterým je tak dána možnost výkonu trestu co nejsnáze a nemusí nikam zdlouhavě cestovat. Navíc jsou pachateli známy místní podmínky. Mimo tento obvod mohou být OPP vykonávány jen se souhlasem odsouzeného na základě § 335 TŘ. Toto může zahrnovat případy, kdy se nejspíš pachatel chce vyhnout výkonu v místě bydliště a chce raději trest vykonat dál od domova někde v anonymitě. Někteří pachatelé by se s tím, že je např. na ulici někdo pozná při výkonu, nemuseli psychicky vyrovnat. Dále se bude pravděpodobně jednat o případy, kdy se nepodaří pachateli najít vhodnou OPP. Nutná je k tomuto právě součinnost okresního soudu, který trest uložil, a PMS v obvodu okresního soudu, ve které má být trest vykonáván. Jde tedy především o aktivní zapojení PMS, která má působnost v daném obvodu, zná místní

⁸⁶ § 336 odst. 2 starého TŘ, účinného do 31.12.2009.

⁸⁷ § 338 odst. 2 TŘ.

⁸⁸ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1.vydání. Praha: Portál, 2010.s.91.

podmínky a je absolutně seznámena s trhem a nabídkou práce. Tuto nabídku PMS získává od obecního úřadu nebo obecně prospěšných institucí, které jsou povinny data průběžně aktualizovat⁸⁹. PMS v tomto momentě plní jakousi roli prostředníka mezi odsouzeným a obecním úřadem a institucí. Tento jev vidím jako ideální řešení, kdy pracovník PMS je nápomocen při první komunikaci mezi odsouzeným a poskytovatelem prací, sjednává termíny a řeší případné problémy. Působí na mě jako jakýsi garant úspěšné dohody, na kterého se strany mohou kdykoliv s problémy obrátit, a nezatěžovat tak soudy.

Kromě vhodného místa k výkonu se pracovník PMS s odsouzeným snaží vybrat i co nejideálnější druh práce a to vzhledem k jeho kvalifikaci a zdravotním možnostem. Poskytovatelé by tedy při informacích a podáváním požadavků měli být co nejkonkrétnější, aby bylo patrné, co přesně požadují. Například jaká je náplň práce, potřebná kvalifikace, další zvláštní podmínky, nutnost řidičského oprávnění apod.⁹⁰

3.4.3 Nařízení výkonu trestu

Následně soud usnesením na základě výše zmíněného vyjádření PMS **nařizuje výkon trestu OPP** již se specifikací konkrétního místa a druhu práce⁹¹. Proti tomuto usnesení není přípustná stížnost.⁹² Odsouzený je v rozhodnutí poučen, aby se do 14 dnů od oznámení usnesení dostavil na středisko PMS v obvodu okresního soudu, v němž má být trest vykonán, za účelem projednání přesných a konkrétních podmínek výkonu trestu, a dále je stanovena povinnost dostavit se v den stanovený probačním úředníkem k obecnímu úřadu nebo instituci, u které má trest vykonat, za účelem nástupu výkonu trestu⁹³. Často diskutovaným problémem je v tomto ustanovení slovní spojení „*projednání podmínek*“. Winterová k tomu uvádí, že někteří v tom mohou cítit nádech dohody. Jde přeci o trest, a tak by namísto tohoto spojení mělo být „*oznámení podmínek*“. Projednávací přístup je ale zvolen z důvodu nalezení ideálního řešení pro obě strany tak, aby byl zajištěn co nejvyšší výsledek⁹⁴. Odsouzený a poskytovatel OPP uzavírají dohodu, na základě které jsou definována základní pravidla

⁸⁹ § 338 odst. 2 TŘ.

⁹⁰ Draštík, A., Hasch, K., Kabátová, I. K výkonu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1999, č.4, s.16-17.

⁹¹ V tomto momentě mohou navíc nastat 2 specifické případy. Prvním je možnost, kdy komunikace mezi PMS a odsouzeným neprobíhá, přesto odsouzený trest v celé výši vykoná. Kontakt s PMS není nezbytnou podmínkou, proto se na takovýto trest hledí jako na vykonaný. Druhou možností je, že odsouzený s PMS opět nekomunikuje a trest po svém vykoná, a to jiným druhem práce a na jiném místě, než bylo určeno usnesením. K této možnosti zaujal stanovisko NS ze dne 8.4.2003, sp.zn. 16/2003 Sb., a to takové, že takový výkon trestu nelze uznat. Od obsahu usnesení soudu se v žádném případě nelze odchýlit. Stanovisko NS beru jako jednoznačné, jiný názor bych ani nečekal.

⁹² § 141 odst. 2 TŘ.

⁹³ § 336 odst. 3 TŘ.

⁹⁴ Viz. WINTEROVÁ, A. K výkonu alternativních trestů. *Právní praxe*, 1993, č.7, s.3.

spolupráce, stanoven časový harmonogram⁹⁵ s konkrétními termíny. Dohoda rovněž specifikuje dobu, během které se má trest vykonat. Poskytovatel rovněž poučí odsouzeného o bezpečnosti práce a předá mu potřebné pracovní a ochranné pomůcky.

Samotné normování práce probíhá buď **hodinově**, nebo **úkolově**. Hodinová práce přesně zohledňuje počet vykonaných hodin. Avšak u spolehlivějších a více odpovědnějších odsouzených, kteří jsou zaměstnání a OPP vykonávají převážně o víkendech, se osvědčily tzv. úkolově zadávané práce. Význam spočívá v tom, že se stanoví větší práce (nátěr, vyčištění plochy,...) s přesným termínem dokončení. Za takto řádně vykonanou práci se pak odečtou hodiny (tzv. normohodiny). Žádoucí je, aby byly podmínky sepsány písemně.⁹⁶

3.4.4 Kontrola výkonu trestu

O konečném rozhodnutí vyrozumí soud po nabytí právní moci probačního úředníka a současně jej pověří výkonem dohledu (viz. § 336 odst. 4 TŘ). K tomuto úředník pravidelně kontaktuje poskytovatele OPP, zda-li je vše v pořádku. Ten nemá spočívat pouze ve faktickém dohledu nad konáním OPP, ale má i sledovat, zda-li odsouzený vede řádný život, dodržuje přiměřená omezení a přiměřené povinnosti. Rovněž jeho péče spočívá v získávání pracovních míst pro odsouzené. Zjistí-li se jakákoliv pochybnost nad výkonem, tak buď probační úředník, či obecní úřad, popřípadě instituce, neprodleně toto sdělí soudu, který výkon nařídil (§ 337 TŘ).

Ustanovení § 336 odst. 5 TŘ umožňuje jednou stanovený druh a místo práce později měnit a to rozhodnutím okresního soudu na návrh odsouzeného nebo probačního úředníka.

3.4.5 Odklad a přerušení výkonu trestu

Tuto problematiku blíže upravuje § 339 - § 340 TŘ. Je v kompetenci předsedy senátu, aby na potřebnou dobu **odložil nebo přerušil výkon trestu OPP**, jestliže:

- *z lékařských zpráv vyplývá přechodné zhoršení zdravotního stavu (§339 odst. 1 TŘ)*
- *jde-li o těhotnou ženu nebo matku (§ 339 odst. 2 TŘ) – do období porodu pro zachování zdraví plodu a nebo po dobu jednoho roku po porodu*
- *z jiných důležitých důvodů (§ 339 odst. 3 TŘ) – nanejvýš na tři měsíce, mohl-li mít výkon pro odsouzeného mimořádně vážné následky*

⁹⁵ Je-li časový harmonogram stanoven, jeho dodržování má značný vliv na posouzení otázky, zda-li odsouzený řádně plní podmínky odsouzení. Při porušování harmonogramu lze trest OPP přeměnit na trest odnětí svobody ještě před skončením zákonné jednoroční lhůty. Srovnej usnesení NS ze dne 23. 10. 1998, sp. zn. 7 Tz 138/1998.

⁹⁶ PŘESLIČKOVÁ, H., GAJDOŠ R., KRUTINA, M. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice*. Praha: Český helsinský výbor, 2003.s.28.

- *byl-li odsouzený povolán k výkonu vojenské činné služby (§ 340 odst. 1 TŘ)*

Po tuto dobu je přerušena lhůta jednoho roku pro vykonání trestu OPP (§ 339 odst. 5). Proti těmto rozhodnutím je na základě § 339 odst. 6 TŘ, respektive § 340 odst. 3 TŘ, přípustná stížnost. V případě, že se odsouzený nachází v dlouhodobě neschopném zdravotním stavu, předseda senátu může od vykonání trestu **upustit** (§ 340a TŘ). V tomto okamžiku je nutno zkoumat, jestli došlo ke změně zdravotního stavu odsouzeného v porovnání se stavem, kdy byl trest uložen⁹⁷. Proti tomuto usnesení je taktéž přípustná stížnost (§ 340a odst.2).

3.4.6 Přeměna trestu OPP v trest odnětí svobody

§ 340b TŘ upravuje institut **přeměny trestu**. O přeměně trestu OPP a nebo jeho zbytku na trest odnětí svobody, jakož i ponechání trestu OPP v platnosti při stanovení dohledu nebo dalších dosud neuložených omezení, rozhodne předseda senátu na návrh probačního úředníka, nebo i bez takového návrhu ve veřejném zasedání.

I přes aktivity PMS, detailním poučení klienta, se někteří odsouzení záměrně vyhýbají výkonu trestu. Pracovník PMS se nejdříve však při porušování podmínek snaží odsouzeného znovu motivovat, opětovně jej informovat o následcích či pomáhat při řešení obtížných situací. Až po vyčerpání těchto možností dává soudu návrh na přeměnu.⁹⁸

Na základě rozhodnutí č. 2/05 Sb. rozh. tr. se přeměni pouze nevykonaný trest OPP v trest odnětí svobody. Pokud však odsouzený nevedl v době od vydání odsuzujícího rozsudku řádný život a přesto vykonával trest OPP, pak se přeměni na trest odnětí svobody pouze zbytek nevykonaného trestu OPP dle podmínek obsažených v § 65 odst. 2 TZ⁹⁹. Rovněž pokud by odsouzený vykonal trest OPP až po té, co bylo pravomocně rozhodnuto o jeho přeměně, je nutno podle analogie dle § 92 odst. 2 TZ rozhodnout o započítání dosud vykonaného trestu OPP do již přeměněného trestu odnětí svobody (č. 50/99-IV. Sb. rozh. tr.¹⁰⁰). Blíže k podmínkám přeměny v kapitole 3.3.5.

⁹⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání podle stavu k 1.1.2010. Praha: Leges, 2009.s.959.

⁹⁸ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1.vydání. Praha: Portál, 2010.s.93.

⁹⁹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání podle stavu k 1.1.2010. Praha: Leges, 2009.s.959.

¹⁰⁰ Tamtéž, s.93.

3.4.7 Ukončení trestu

Po ukončení výkonu trestu OPP poskytovatel informuje o této skutečnosti PMS, která následně tuto zprávu předá soudu. Podá rovněž zprávu, zda-li odsouzený splnil přiměřená omezení a přiměřené povinnosti a jak odsouzený dosud hradil způsobenou škodu. Je-li vše v pořádku, může následovat výmaz z rejstříku trestů.¹⁰¹

3.5 TREST OPP A MLADISTVÍ

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen „ZSM“*), který nabyl účinnost od 1. ledna 2004, je koncipován tak, že vymezuje rozdíly mezi touto speciální právní úpravou pro mládež a obecnou právní úpravou obsaženou v klasických trestních kodexech.

Trestní opatření¹⁰² obecně prospěšných prací je v ZSM zmíněno pouze jednou a to v ustanovení § 26 odst. 1 ZSM, kde v první části tohoto ustanovení je vymezeno využívání podmínek trestu OPP uvedených v § 62 - § 65 TZ taktéž pro účely tohoto zákona. Podmínka přihlédnutí ke stanovisku mladistvého pachatele je rovněž stanovena. Nezakotvení nutného zohlednění souhlasu mladistvého s trestním opatřením vnímám u mladistvých jako závažný nedostatek. Provázanost souhlasu na rodiče mladistvého bych uvítal. Musíme si uvědomit, že s mladistvými je nutno jednat velmi citlivě a vhodně zvolená sankce je částečnou zárukou k možné nápravě.

V druhé části první věty tohoto ustanovení je stanovena maximální horní hranice trestního opatření, která u mladistvých pachatelů je snížena na polovinu horní hranice stanovené TZ. To znamená, že soud může uložit trestní opatření OPP v rozsahu **50 – 150 hodin**.

V další větě je stanovena úprava výkonu OPP tak, že nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost či mravní vývoj mladistvých.

V závěru je pak ještě dána možnost současně uložit s trestním opatřením i vhodná výchovná opatření. Možnost uložení výchovných opatření je stanoveno i v samotném TZ v § 63 odst. 3.

¹⁰¹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010.s.93.

¹⁰² U mladistvých pachatelů se neukládá za spáchané provinění trest, ale trestní opatření dle § 24 odst. 1 písm. a) ZSM.

Druhy výchovných opatření dle § 15 odst. 2 ZSM být:

- dohled probačního úředníka - § 16 ZSM
- probační program - § 17 ZSM
- výchovné povinnosti - § 18 ZSM
- výchovná omezení - § 19 ZSM
- napomenutí s výstrahou - § 20 ZSM

Samotný výkon rozhodnutí je u mladistvých shodný s výkonem u dospělých pachatelů, tudíž se na tuto úpravu použije TŘ. ZSM na toto odkazuje ustanovením § 74, kde pokud není v ZSM speciální úprava, použije se pro výkon ochranných a trestních opatření ustanovení TŘ.

3.6 TREST OPP VE SLOVENSKÉ REPUBLICE

Slovenská republika pružně zareagovala na postupně měnící se vývoj trestnosti ve společnosti a přijala s účinností od 1. ledna 2006 nový trestní zákon, **zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon**, v znení neskorších predpisov (*dále jen „STZ“*) a nový trestní řád, **zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok**, v znení neskorších predpisov (*dále jen „STP“*). Touto úpravou byly završeny několikaleté práce na celkové rekodifikaci a modernizaci trestního práva na Slovensku.

Došlo k podstatné změně v celkové filosofii ukládání trestů a to ve prospěch alternativ v rámci celosvětového trendu. Nepodmíněný trest odnětí svobody má tak být stejně jako u nás chápán až jako trest ultima ratio. Druhy trestů, jejichž výčet je v § 32 STZ, tak byly rozšířeny o dva nové alternativní tresty a to trest povinné práce a domácího vězení.

Hmotněprávní podmínky trestu povinné práce, označovaného u nás jako trest OPP, jsou upraveny v § 54 – 55 STZ. Může být stejně jako u nás uložen pouze za přečin a ve **výměře od 40 do 300 hodin**. Významným rozdílem oproti naší úpravě je zakotvení obligatorního souhlasu pachatele s trestem (§ 54 STZ). Musí být taktéž vykonán do jednoho roku a současně s trestem lze uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti (§ 55 odst. 1 STZ).

Samotný výkon trestu povinné práce není obsažen ve STP, ale § 422 tohoto zákona přímo odkazuje na úpravu ohledně výkonu trestu a to na osobitný zákon, kterým je **zákon č. 528/2005 Z. z., o výkone trestu povinnej práce** a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z.

o službách zaměstnanosti a o změně a doplnění některých zákonů v znění neskorších předpisů (*dále jen „ZVTPP“*).

Tento zákon je postaven v mnohém na stejných principech a ustanoveních jako náš TZ a upravuje typické atributy výkonu tohoto trestu. Zmíním se tedy pouze o bodech, které jsou dle mého názoru ve srovnání s naší úpravou zajímavé či odlišné.

Účelem trestu povinnej práce jsou veřejně prospěšné účely, které lze vykonávat ve prospěch státu, vyššího územního celku a nebo obce. Taktéž je možno tuto práci vykonávat pro právnickou osobu se specifickým druhem veřejně prospěšné činnosti (§ 2 odst. 1 ZVTPP).

Výkon musí být vykonán osobně, bezplatně a ve svém volném čase a nutno je dodržet **minimální počet 20 hodin**, které musí být odpracovány za měsíc (§ 2 odst. 3 ZVTPP). Tato podmínka se u nás nevyskytuje, nicméně zákonodárce tímto asi směřuje k dosažení větší plynulosti výkonu trestu. Někteří odsouzení by si mohli práci schovávat a pak náraz co nejrychleji a nekvalitně ji vykonat. I účelu tohoto trestu, kterým je dle důvodové zprávy k tomuto zákonu¹⁰³ právě převýchova, sociální a pracovní adaptace pachatele, sluší toto stanovení jistých mantinelů, ve kterých by se měli odsouzení pohybovat. V jistých případech u problémovějších pachatelů vidím tuto podmínku jako určitou možnost, jak pachatele motivovat k řádnému výkonu.

Za zmínku stojí ještě zajímavé ustanovení o přeměně trestu, které je blíže specifikováno v § 8 ZVTPP. K přeměně může dojít, pokud odsouzený nevedl řádný život, nedodržoval omezení či povinnosti nebo nevykonával práce v určeném rozsahu. O přeměně rozhodne předseda senátu na návrh probačního a mediačního úředníka. Tímto návrhem však není vázaný. Zákon však v tomto momentě v § 8 odst. 4 ZVTPP upravuje případ, kdy předseda senátu nerozhodne o přeměně trestu, i když jsou pro to splněny podmínky, ale **rozhodne o jiném druhu nebo místě výkonu tohoto trestu**. Především se dle zákonodárců bude jednat o případy, kdy pachatel nikoliv z vlastní viny nebude moci vykonat určený druh práce a současně nejsou naplněny podmínky pro upuštění od výkonu trestu.

3.7 STATISTICKÉ ÚDAJE

Česká republika se s vysokým počtem uvězněných lidí k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, enormními náklady na vězeňství a nízkou účinností trestů potýká řadu let. Jedná se především o důsledky retributivního pojetí sankční politiky u nás, které je však postupně

¹⁰³ Důvodová zpráva k ZVTPP. Dostupné na < http://www.justice.gov.sk/kop/pk/2005/pk05020_04.pdf >.

vytlačováno a nahrazeno pojetím restorativním, a velmi rigidní úpravou našeho trestního práva.

Česká republika má dle údajů Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR kapacitu věznic 20.049 míst. V současné době, to je ke dni 10.12.2010, je v českých věznicích a vazebních věznicích přesně 22.081 vězňů. Převáděno na procenta to znamená, že vytíženost našich věznic je 110,14 %¹⁰⁴. Jistě si dokážeme na tomto čísle představit, jaké jsou asi podmínky v našich věznicích.

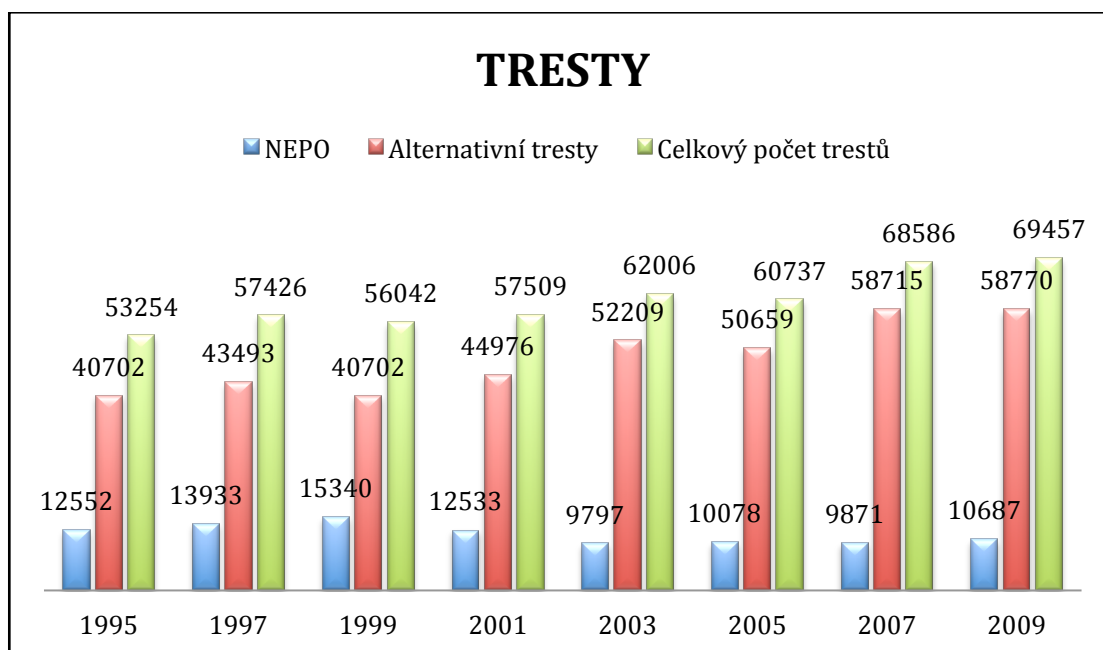
Počet vězněných osob na 100.000 obyvatel byl v České republice v roce 2009 celkem 204. V porovnání s vyspělými západoevropskými zeměmi, které nás svojí velikostí i několikanásobně převyšují, se jedná o vysoké číslo. Např. v Německu to je 88 osob, ve Francii 96, v Anglii a Walesu 152. Naopak směrem na východ se toto číslo zvyšuje, Bělorusko 385 osob, Ukrajina 314 osob či Rusko 610¹⁰⁵.

Čísla jsou to pro nás alarmující a je nutno si přiznat, že máme před sebou stále velký kus práce. Právě v čím dál častějším pronikání restorativních prvků a tím pádem častějšímu využívání alternativních trestů je třeba hledat řešení. Jako počátek v tomto trendu můžeme pomyslně brát uzákonění trestu OPP v roce 1995. Za zatím poslední velký krok lze považovat přijetí nového TZ.

¹⁰⁴ *Týdenní statistické hlášení o stavu vězněných osob* [online]. vscr.cz, 10.12.2010 [citováno 10.12.2010]. Dostupné na <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/tydenni-statisticke-hlaseni-1216/2010-1236/>>.

¹⁰⁵ Výzkum proveden King's College London [online]. kcl.ac.uk, [citováno 15.12.2010]. Dostupné na <<http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/?search=europe&x=Europe>>.

3.7.1 Uplatnění alternativních sankcí

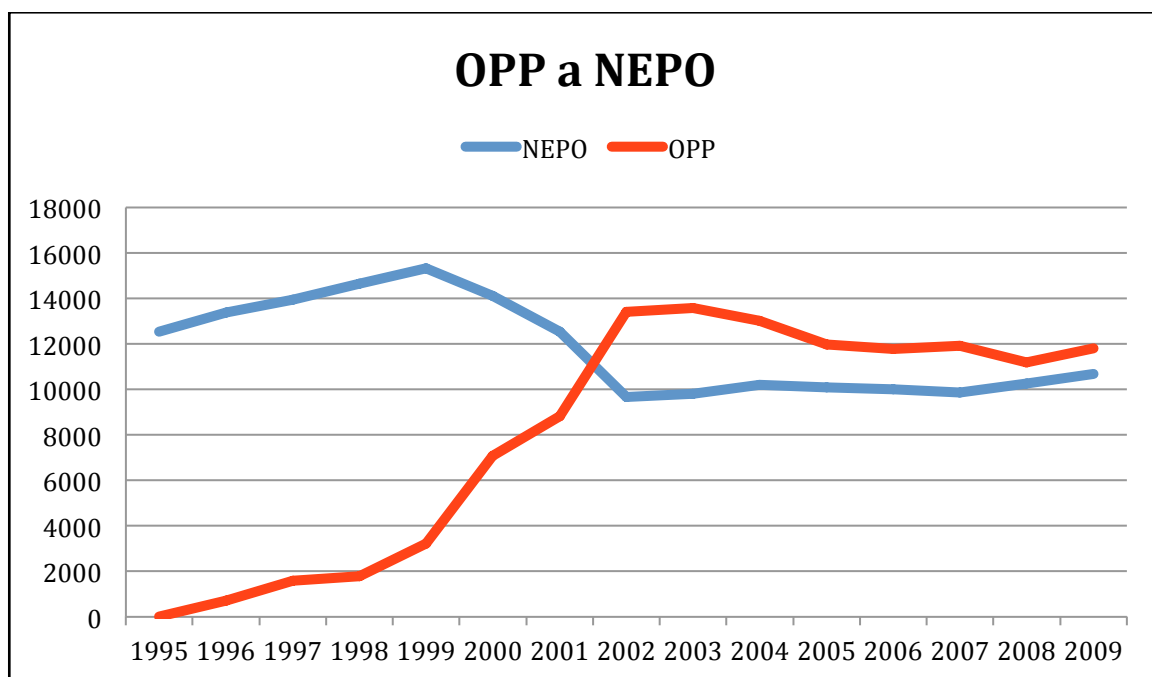

Výše uvedeným grafem¹⁰⁶ se snažím na úvod znázornit podíl alternativních sankcí, nepodmíněného trestu odnětí svobody (NEPO) a celkového počtu trestů uložených v letech 1995 – 2009. Do počtu alternativních trestů jsem zahrnul dostupné informace o počtech uložených trestů OPP, peněžitých trestů a podmíněného odsouzení.

Z uvedeného grafu je zřejmé, že systém alternativních trestů je u nás hojně využívaným institutem a je efektivně využíván. Graf ukazuje, že soudy alternativní tresty uplatňují více jak v 50-ti % případů. Vyjdeme-li z nákladů na vězení, úspora je veliká. Zohledníme-li současně zachování pachatelových sociálních vazeb a rodinného života, je tak hojně využívání alternativních trestů příjemnou zprávou. Pozitivním jevem je taktéž určité stagnující počet trestů odnětí svobody. Znepokojujícím faktem je naopak skutečnost, že z celkového počtu uložených trestů vyplývá, že kriminalita u nás neustále vzrůstá.

¹⁰⁶ Statistická ročenka kriminality Ministerstva spravedlnosti ČR [online]. portal.justice.cz, [citováno 10.12.2010]. Dostupné na <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?k=3397&o=23&j=33&d=47145>>.

3.7.2 Uplatnění trestu OPP

Trest obecně prospěšných prací je silně zastoupeným alternativním trestem. Od jeho zavedení zákonem č. 152/1995 Sb., s účinností od 1.1.1996, uběhla dlouhá doba a trest OPP si prošel nemalým vývojem.

Zpočátku je na grafu¹⁰⁷ jasně vidět, že nedůvěřivost, nevyzkoušenost či neochota soudců vedly k ukládání tohoto trestu spíše sporadicky. Jistě svoji roli sehrála i prozatím nedostatečná organizace subjektů podílejících se na výkonu. V dalších letech byl nárůst pozvolný. Jistě odborníci v této chvíli doufali v daleko hojnější využívání. Bylo tedy nutné na tento stav co nejrychleji zareagovat.

Proto byla zavedena od 1. ledna 2002 novela trestního zákona č. 265/2001 Sb., která posouvá trest OPP z pozice alternativy k trestu odnětí svobody do pozice alternativy k jakémukoliv trestu. Z díkce zákona vyplývá, že jej lze uložit tam, kde uložení kteréhokoliv jiného trestu k dosažení účelu není třeba.¹⁰⁸ Neméně důležitým krokem bylo přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o PMS, ve znění pozdějších předpisů s účinností od 1. ledna 2001. Na snížení počtu NEPO měla jistě dle mého názoru vliv i novela TŘ s účinností od 1.1.2002, která v § 39 odst. 2 posouvá horní hranici pro uložení nepodmíněného trestu až na 3 roky.

¹⁰⁷ *Statistická ročenka kriminality Ministerstva spravedlnosti ČR* [online]. portal.justice.cz, [citováno 10.12.2010]. Dostupné na <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?k=3397&o=23&j=33&d=47145>>.

¹⁰⁸ Srovnej blíže § 45 odst. 1 starého TZ, poslední část odstavce, před a po novele.

V roce 2003 dochází ke kulminaci a následně k nejvyššímu počtu udělených trestů OPP vůbec. Bylo jich uděleno celkem 13.592 a trest OPP byl soudem uložen v 20,6 % celkových případů.

V následujících letech dochází naopak k mírnému poklesu. To lze dle mého názoru vysvětlit možnou přesyceností společnosti trestem OPP, nedostatečnou nabídkou práce ze strany poskytovatelů či nedostatkem vhodných kandidátů pro výkon.

V budoucnu se rovněž ukáže, jak nová legislativní úprava zapůsobí na četnost ukládání trestu OPP. Již teď je však dle mého mínění zřejmé, že změny provedené a zmíněné v kapitolách výše povedou k celkovému snížení počtu ukládání trestů OPP. Důvody vidím především v zavedení povinného vyžádání si zprávy od PMS před uložením trestu v rámci trestního příkazu, na základě které může být trestní příkaz vydán jen po vyžádání si zprávy obsahující zjištění o možnostech výkonu trestu, zdravotní způsobilosti obviněného a stanoviska obviněného k trestu. Dalšími argumenty podporujícími moji hypotézu jsou zpřísnění podmínek k uložení trestu, hlubší spolupráce vztahu soud – PMS – poskytovatel prací – pachatel tak, aby se zabránilo ukládání trestu nemotivovaným pachatelům a úspěšnost vykonatelnosti tak byla co nejvyšší. Zapomínat ale nesmíme ani na rozšíření výčtu o další alternativní tresty, které byly novým TZ uzákoněny, a to trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

4. DOMÁCÍ VĚZENÍ

Myšlenka, že nejlepší trest je vězení, už dávno není moderní.

Pavel Šámal, soudce NS a hlavní autor nového TZ

4.1 OBECNĚ K POJMU DV

Přijetím nového TZ s účinností od 1.1.2010 došlo k výraznému zásahu do trestního práva hmotného. Z našeho pohledu lze za nejvýraznější změnu považovat rozšíření možností alternativních trestů, které byly obohaceny o zcela nové dva druhy. Jedná se o trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a trest domácího vězení, kterému bude v této kapitole věnována hlubší pozornost.

Tímto krokem stále více u nás populárnější myšlenka restorativní justice dostala konkrétnější podobu, neboť nový trestní zákoník tak zakotvuje prvky preventivního charakteru, které především kladou důraz na integraci pachatelů v jejich přirozeném sociálním prostředí¹⁰⁹. Rovněž je vyloučen styk pachatele s vězeňským prostředím a nezanedbatelné kriminogenní vlivy tohoto jsou tak potlačeny. Stěžejním argumentem je jistě i nezpřetrhání rodinných a pracovních vztahů pachatele a ten tak může být nadále ekonomicky činným. Tím pádem může být snáze uspokojena škoda způsobená TČ a jistě je i v zájmu samotného státu, že občan bude moci nadále vykonávat své povolání. Nezanedbatelná je i značná úspora peněžních prostředků vynakládaných na výkon trestu odnětí svobody.

Trest domácího vězení (*dále jen „DV“*), jak vyplývá ze samotného označení, je postaven na jednoduchém principu. Odsouzenému je po splnění všech podmínek omezena osobní svoboda v tom smyslu, že je povinen se v konkrétně stanoveném časovém úseku po vymezené období zdržovat v předem určeném obydlí. Tímto je jak sám pachatel, tak i společnost chráněna před možnou recidivou. Jedná se tedy o jakýsi kompromis mezi nepodmíněným trestem odnětí svobody a absolutním ponecháním pachatele na svobodě¹¹⁰. Kontrola dodržování stanoveného režimu je zajištěna buď prostřednictvím pracovníků PMS, a nebo elektronickým monitorovacím systémem pomocí nesnímatelných náramků.

Jeho uložení se očekává u méně závažných TČ, kde trestu odnětí svobody není třeba a podmínky pro uložení mírnějšího trestu nejsou splněny. Bude rovněž nutno zkoumat osobu

¹⁰⁹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010.s.149.

¹¹⁰ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání podle stavu k 1.1.2010. Praha: Leges, 2009.s.89.

pachatele, které má být trest uložen, zejména jeho sociální a osobní poměry tak, aby celkový výkon trestu a význam trestu, který tkví především v levnější a humánnější alternativě ve vztahu k uvěznění, byl dostatečně zaručen.

Ve světě se obecně rozlišují dva typy domácího vězení a to tzv. Front - end model a Back - end model. **Front – end model** je charakterizován jako alternativa k trestu odnětí svobody a zároveň se předpokládá, že vykonáním trestu bude dosaženo samotného účelu trestu. Pokud však během výkonu budou porušeny podmínky, trest domácího vězení bude nahrazen trestem odnětí svobody. Tento model je uplatňován v převážné části evropských států.

Druhý typ, tedy **Back - end model**, je hojně využíván v USA a Kanadě, kdy se odsouzený domácímu vězení podrobuje po odpykání si trestu odnětí svobody. Význam spočívá v tom, že riziko opětovné trestné činnosti se tak alespoň po nějakou dobu eliminuje a celková náprava pachatele se tím tak prodlužuje.¹¹¹ Rovněž i ve Švédsku byl zaveden back-end typ elektronické kontroly umožňující nahradit krátké tresty do tří měsíců odnětí svobody. K tomuto je ovšem nutný nejen souhlas pachatele, ale i ostatních členů domácnosti.¹¹²

V rámci této kapitoly týkající se DV bych rovněž chtěl přiblížit nejenom samotnou teorii trestu DV, ale pokusit se i proniknout do problematiky ukládání trestu, provést rešerši a vyhodnotit určité údaje, které se mi podařilo získat.

V listopadu roku 2010 jsem kontaktoval Ministerstvo spravedlnosti ČR s žádostí, aby mi poskytlo kompletní seznam všech soudů, u kterých byl zatím trest DV uložen. Ten mi byl ministerstvem poskytnut a je přílohou č. 1 této práce.

Následně jsem vytvořil dotazník, který jsem zaslal již konkrétním, ve výše uvedeném seznamu zmíněným, soudům. Tyto jsem požádal o vyplnění dotazníku¹¹³, který je přílohou č. 2 této práce. Zasláné odpovědi jsem analyzoval a o jejich závěrech referuji v jednotlivých pasážích této práce.

Pro ještě lepší a hlubší pochopení problematiky jsem byl v kontaktu se soudcem Okresního soudu ve Frýdku-Místku, který mi pomohl z praktického hlediska objasnit některé kroky v rámci ukládání trestu DV a poskytl mi i názorný rozsudek, ve kterém reálně uložil pachateli trest DV. Ten je přílohou č. 3 mé práce.

V úvodu bych chtěl ještě zmínit, že prozatímní aplikace trestu DV je spíše za očekávání. Vždyť za 11 měsíců od uvedení, jak vyplynulo z mého dotazníku, byl aplikován

¹¹¹ HORÁK, J. Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. *Trestní právo*, 2005, č. 12, s.8.

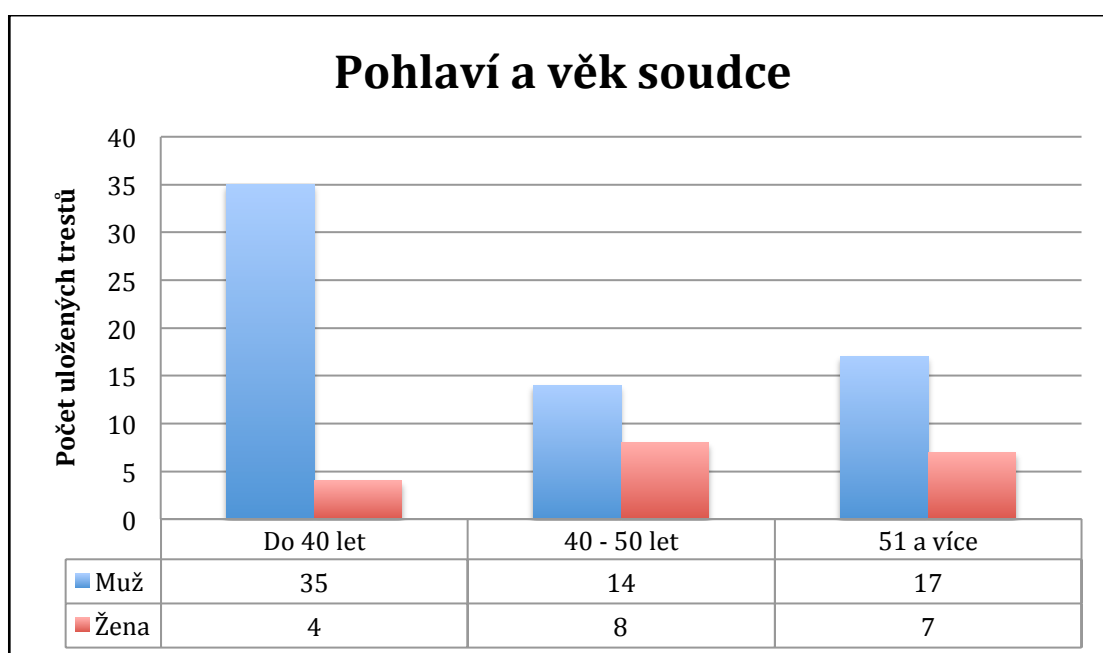
¹¹² *Zkušenosti ze zahraničí* [online]. portal.justice.cz, 26.02.2010 [cit. 13. ledna 2011]. Dostupné na <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=5272&d=310185>>.

¹¹³ Z celkových 94 žádostí na vyplnění dotazníku se mi vrátilo z okresních soudů 85 vyplněných.

pouze v 94 případech. Předpoklady však hovořily o stovkách, postupně až o několika tisícičkách.

Dle mého úsudku jsou soudci zatím k novému alternativnímu trestu skeptičtí, hlavně co se týče důsledné kontroly. Ta měla být zajištěna prostřednictvím elektronických náramků, místo toho však doposud české odsouzené v DV hlídají úředníci PMS. Soudci se tedy asi nejspíše bojí, že taková kontrola bude nedostatečná, a trest tak bude ve své podstatě zmařen.

V rámci dotazníku, který jsem rozeslal okresním soudům, se pro zajímavost pokouším konkrétněji analyzovat **osobu soudce**, který trest DV udělil. Je totiž možné, že někteří soudci mohou být k trestu DV více skeptičtí či nedůvěřiví než druzí.

Graf znázorňuje počet trestů DV, které udělil soudce muž/žena. Soudce jsem ještě rozdělil do třech věkových kategorií. Z grafu lze jednoznačně vyčíst, že se zatím k udělení trestu DV nejvíce uchýlili soudci muži do 40-ti let. Tento výsledek jsem já osobně i předpokládal. Myslím si, že i v nezávislém oboru jako je justice, věk rozhodně hraje roli. Je tak možné říci, že mladší soudci jsou k novým moderním trestům daleko více nakloněni. Naopak starší soudci mohou být k zavádění nových metod opatrní a budou tyto nesnadněji aplikovat.

4.2 HISTORICKÝ VÝVOJ TRESTU DV

Trest DV není zcela novým institutem, jak by se mohlo zdát. Byl hojně využíván již od dávných dob. Ukládán byl především tam, kde se to z hlediska politického a společenského nejvíce hodilo. Jako příklad lze uvést uvěznění toskánského astronoma Galilea Galileiho v roce 1633 z důvodu jeho učení, nebo francouzského císaře a vojevůdce Napoleona Bonaparte v roce 1815 na ostrově Sv. Heleny.¹¹⁴

Ve světě první zmínky o moderním pojetí trestu DV pochází z 80. let 19. století, kdy se poprvé objevil v USA jako tzv. „house arrest/home confinement“¹¹⁵. Tato původní americká verze měla výrazný retributivní charakter. Nešlo v první řadě o nápravu pachatele, ale důraz byl kladen na jeho potrestání a omezení. Nedílným faktorem byla jistě i ekonomická otázka. Poměrně záhy, již od roku 1986, započalo v USA využívání elektronického monitorování.¹¹⁶

Evropský průlom elektronického monitoringu trestu nastal zhruba o dekádu později a hlavní smysl trestu již dostával dnešní podobu a tedy nápravnou funkci či aplikování rehabilitačních programů zaměřených na osobnost pachatele. Ze zemí EU využívá elektronické monitorování u trestu DV např. Velká Británie, Švédsko, Francie, Belgie či Nizozemí.¹¹⁷

V našem právním řádu se institut trestu DV v dnešní podobě nevyskytuje poprvé. Jako možná alternativa vězení prvního stupně byl již součástí **zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích**, ze dne 27. května 1852, účinného od 1. září 1982 až do 1. srpna 1950. Tento zákon byl do československého právního řádu přejat po vzniku ČSR v roce 1918 na základě tzv. recepční normy z práva rakouského. Bylo možné jej uložit v případech, když „*trestanec jest člověkem bezúhonné pověsti a když by vzdálen jsa od svého příbytku, nemohl si hleděti svého úřadu, svého obchodu nebo svého výdělku*“¹¹⁸. Odsouzený dal buď závazek, že se nevzdálí z domu, a nebo mu byla postavena stráž. V případě nedodržení závazku by musel zbytek trestu vykonat ve věznici¹¹⁹. Délka tehdejšího trestu se pohybovala dle § 247 v rozmezí 24 hodin až 6-ti měsíců.

¹¹⁴ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. s. 149-150.

¹¹⁵ Překl. z angl. domácí vězení.

¹¹⁶ HOŘÁK, J. Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. *Trestní právo*, 2005, č. 12, s. 8.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 8.

¹¹⁸ § 262 zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících.

¹¹⁹ Tamtéž, § 246.

V následujícím **zákoně č. 86/1950 Sb., trestní zákon**, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti od 1. srpna 1950, bylo již toto ustanovení vypuštěno. Stejně tak i v **zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon**, ve znění pozdějších předpisů. Avšak toto neukotvení institutu trestu DV do našeho právního řádu nezabránilo tehdejšímu režimu nevyužívat této sankce. Komunistický režim byl tímto znám po celém světě, zejména v Sovětském svazu, Severní Koreji a Polsku. I u nás docházelo v době nesvobody k aplikaci DV, zejména vůči tzv. odpůrcům tehdejšího režimu.¹²⁰ Známe je především případ, kdy DV bylo využito vůči kardinálu Josefu Beranovi¹²¹. Lze tedy dle mého názoru pouze a jen spekulovat, zda-li tehdejší režim neuzákonil trest DV záměrně tak, aby jej mohl aplikovat dle svých potřeb ku prospěchu režimu. O tom však můžeme jen polemizovat.

Po roce 1989 bylo opětovné zavedení tohoto trestu řadou úvah a odborných diskuzí. Stalo se tak až po dlouhých 60-ti letech od posledního zavedení a to od 1. ledna 2010 přijetím současného TZ.

4.3 HMOTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU DV

Trestu DV jsou vyčleněny v novém trestním zákoníku § 60 odst. 1-5 a § 61 odst. 1-2. Je zde blíže specifikována samotná podstata trestu, podmínky uložení, doba výkonu či místo výkonu. Upraven je rovněž případ, kdy trest DV není vykonán a je nutno stanovit náhradní trest.

Co se týče celkového druhu sankcí, které je možno u nás uložit, pak je trest DV dle § 52 písm. b) vyjmenován hned za trestem odnětí svobody a před trestem OPP. Tato hierarchie koresponduje s empirickým výzkumem provedeným mezi odsouzenými ve státech, které tento trest již aplikují¹²². Z toho jednoznačně vyplývá, že se jedná o nejpřísnější alternativní sankci, a musíme tak i na trest DV nahlížet.

Ovšem ze samotné dikce zákona výlučně nevyplývá, že trest DV je koncipován přímo jako alternativa k trestu odnětí svobody. Tuto interpretaci nám podává až samotná důvodová zpráva k novému TZ, podle které hlavní přínos trestu spočívá v zachování rodinných a pracovních vazeb a ušetření prostředků spojených s výkonem odnětí svobody. Trest by tak

¹²⁰ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1.vydání. Praha: Portál, 2010.s.150.

¹²¹ Kardinál Prof. Josef Beran (1888,1969) byl katolický duchovní teolog, arcibiskup pražský a primas český. Po převratu odmítl podřídit církev komunistické moci, za což byl StB stíhán a na několika místech v ČR nuceně internován. V roce 1965 odjel do Říma, kde se účastnil 2.vatikánského koncilu. Po té se už do vlasti nevrátil, jeho tělo je pohřbeno v chrámu sv. Petra v Římě.

¹²² Srov. ŠČERBA, F. Trest domácího vězení. In JELÍNEK, J. a kol. *O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právníké dny*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009.s.68.

měl být ukládán osobám, které je třeba s přihlédnutím k povaze a závažnosti TČ, osobě pachatele i možnostem jeho resocializace postihnout trestem odnětí svobody, ale v tomto případě vzhledem k osobním vlastnostem a rodinným poměrům postačuje trest mírnější¹²³. Lze tedy brát trest DV jako jednoznačnou alternativu k trestu odnětí svobody. Tuto hypotézu podtrhuje i fakt, že v případě porušení podmínek výkonu je současně s trestem DV udělen náhradní trest ve formě odnětí svobody.

4.3.1 Podmínky uložení trestu

Trest DV lze uložit buď samostatně, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a osobě pachatele uložení jiného trestu není třeba (§ 60 odst. 2 TZ). Nutno je rovněž zkoumat podmínky ukládání více trestů vedle sebe. Tak např. DV nelze uložit vedle trestu odnětí svobody ani vedle trestu OPP (§ 53 odst. 1 TZ). Neslučitelnost s trestem odnětí svobody je nesporná, k neslučitelnosti s trestem OPP jsem se již vyjádřil v kapitole 3.3.1.

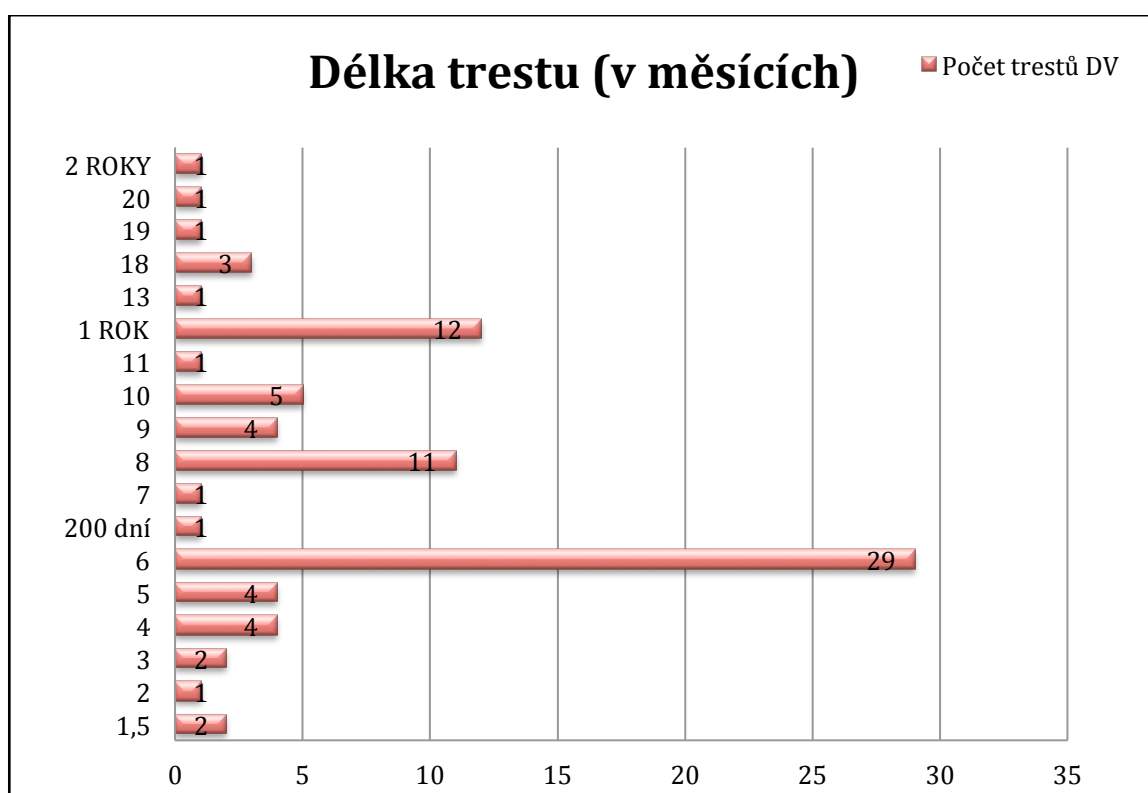
Dle nového TZ § 60 odst. 1 písm. a) a b) lze trest DV uložit pachateli přečinu a to až na dvě léta, za splnění dvou kumulativních **podmínek**. Tyto jsou: *jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu a současně pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost*.

Kategorie trestního jednání, za které lze trest DV uložit, je na základě nově zavedené bipartici TČ vymezena pouze a jen na **přečiny**. Ten je tedy možno uložit podle § 14 TZ za všechny nedbalostní TČ a ty úmyslné TČ, za něž TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do 5-ti let. Co se týče samotné povahy a závažnosti spáchaného přečinu, bude jistě nutno zkoumat všechny zákonné předpoklady, které jsou nezbytné pro uložení daného trestu. Bližší kritéria upravuje § 39 odst. 1-7 TZ a to např. druh chráněného zájmu, formu zavinění, pohnutku, spolupráci pachatele aj. Jistě pro naplnění účelu trestu a zaručení co nejvyšší úspěšnosti bude nepochybně ukládán za méně závažné TČ a dále pachatelům, u kterých na základě dosavadního způsobu života a chování je jistý předpoklad vykonání. Z TČ lze například jmenovat dopravní trestnou činnost, ohrožení pod vlivem návykové látky či maření úředního rozhodnutí.

Délku trestu zákon specifikuje pouze horní hranicí, která činí maximálně 2 roky. Dolní hranice trestní sazby vymezena není, je ponecháno na zvážení soudu, aby délku dle

¹²³ Důvodová zpráva k novému TZ.

svého uvážení stanovil. Avšak vzhledem k výchovnému aspektu trestu lze důvodně namítat, že by tato neměla být nižší než několik týdnů. Lze se i inspirovat v řadě cizích zemí, kde s výkonem DV mají již zkušenosti. Většinou se délka trestu pohybuje v řádu několika měsíců. I v porovnání s ostatními státy je hranice horní sazby příliš vysoká a to především ve vztahu k otázce, že by trest DV měl být ukládán pouze za méně závažnou kriminalitu¹²⁴. Za tímto krokem českého zákonodárce a to tedy stanovení maximální sazby dvou let, lze ovšem nejspíš vidět snahu o co největší pokrytí možných případů a zbytečně úzce neprofilovat trest DV. Z praxe OPP však lze dovodit, že příliš dlouhý výkon těchto alternativních trestů má spíše negativní účinky.

Uvedený graf, vypracovaný na základě odpovědí na můj dotazník, podtrhuje názor výše uvedený, že by trest DV měl být ukládán spíše v dolní polovině trestní sazby. V délce maximálně 1 roku byl udělen v téměř 91,8 % z celkových případů, což jednoznačně vypovídá o tom, že i sami soudci horní polovinu trestní sazby téměř nevyužívají. Stanovování DV v tomto rozsahu tak jednoznačně vidím jako velký přínos k větší efektivnosti trestu. Nejhojněji využívanou sazbou celkově je trest DV v délce 6-ti měsíců, který byl uložen doposud v 29 případech.

¹²⁴ KRÁL, V. Domácí vězení - další alternativní trest? *Trestněprávní revue*, 2007, č. 8, s.236.

Co se týče **písemného slibu**, jako jedné z obligatorních podmínek, tak soud je povinen přihlížet ke stanovisku pachatele a je tímto vázán. Pachatel musí učinit nejen písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese, ale i že při výkonu kontroly poskytne veškerou svoji součinnost (§ 60 odst. 1 písm. b). Právě tato druhá část věty byla do ustanovení TZ doplněna až zákonem č. 306/2009 Sb. Ta dle důvodové zprávy může právě spočívat v umožnění průběhu kontroly, strpení nasazení elektronického náramku, kontakt s úředníkem PMS např. v případě, že se opozdí apod. Právě za zakotvením slibu jako nutné podmínky lze jasně vidět, že zákonodárce se v tomto momentě snaží o aktivní participaci odsouzeného, neboť jen na základě jeho ochoty podrobit se tomuto trestu lze úspěšného výkonu dosáhnout.

4.3.2 Podstata trestu

Samotná podstata trestu je stanovena v TZ v § 60 odst. 3. Ta spočívá v tom, že nestanoví-li soud v rozsudku jinak, trest DV spočívá v **povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí** ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin, pokud mu v tom ovšem nebrání důležité důvody. Mezi ty může spadat výkon zaměstnání či povolání, nebo poskytnutí zdravotní péče. Soud může nad rámec navíc povolit navštěvování bohoslužeb a náboženských shromáždění. Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že soud může v souladu s principem soudní individualizace trestu podmínky výkonu upravit. Naopak zpřísnění podmínek, jak uvádí doc. Kalvodová ve svém příspěvku¹²⁵, lze považovat téměř za vyloučené a to ve vztahu k respektování zásady zákonnosti¹²⁶.

Ve vymezení rozsahu, ve kterém se má odsouzený zdržovat doma, však já osobně zastávám jiný názor a to především v otázce zpřísnění podmínek. Dovolím si tvrdit, že možnost soudu stanovit podmínky tvrdší, respektive přísnější, je povoleno a v souladu se zákonem.

Snahou každého zákonodárce by mělo být stanovit dostatečně určitou právní normu, a předejít tak množstvím spekulací a nejasností při jejím výkladu. Správný a jednotný výklad normy by měl zvládnout jak nejlepší právník v zemi, tak i úplný laik. V našem případě zákon přeci hovoří „*nestanoví-li soud v rozsudku jinak, ...*“, tak pojem „*jinak*“ lze vztáhnout jak z

¹²⁵ Srov. KALVODOVÁ, V. *Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody?* [online]. 13. srpna 2009 [cit. 7. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kalvodova.pdf>>.

¹²⁶ Zásada zákonnosti – zásada „*nulla poena sine lege*“ (žádný trest bez zákona) – lze ukládat jen takové tresty, které přesně vymezil zákon. Zamezení zvuče soudů.

logického, tak i gramatického výkladu na tu či onu stranu, tzn. umožňuje soudu stanovit buď delší, nebo kratší dobu. Kdyby ovšem úmysl zákonodárce směřoval od prvopočátku k zákazu zpřísnění podmínek, mohl přece zmiňovanou normu upravit ve smyslu „*nestanoví-li soud v rozsudku kratší dobu, pak ...*“

Pan soudce Okresního soudu ve Frýdku-Místku, s kterým jsem měl možnost na toto téma hovořit, přípustnost zpřísnění podmínek také zastává a jak sám tvrdí, podobný názor má i většina jeho kolegů. On sám již trest DV s přísnějšími podmínkami uložil (ukázka rozsudku, který je přílohou č. 3 této práce) a to v případě, kdy obviněný byl nezaměstnaný muž a pod vlivem návykové látky spáchal dopravní trestnou činnost. Za spáchaný TČ zákon umožňoval stanovit trest DV.

Pokud by v tuto chvíli mělo platit pravidlo o zákazu zpřísnění podmínek, pak by účel trestu v tomto našem zmíněném případě byl těžko dosažitelný. Obviněný by přes den, od 05.00 do 20.00 hod, mohl normálně fungovat, vyjma víkendů, vysedával by po hospodách a ve stanovenou dobu by se pak „*uráčil*“ domů tak akorát vystřízlivět. Takto stanovený trest by byl dle názoru pana soudce absolutně nesmyslný a jako takový by jej v žádném případě neukládali.

Jestliže tedy vycházíme z předpokladu, že trest DV je druhým nejpřísnějším trestem, pak by soudu, pokud by tedy neuložil trest DV, zbýval už jen uložit v našem případě trest odnětí svobody. V tento moment by pak striktní dodržení zásady zákonnosti hovořilo v neprospěch obviněného.

Pan soudce k tomuto ještě uvádí, že on sám spatřuje hlavní rozdíl mezi trestem odnětí svobody a DV právě ve slůvku „*domácí*“, což znamená, že výkon trestu neprobíhá ve věznici, ale doma. Za hlavní význam úpravy DV v § 60 odst. 3 TZ vidí především možnost umožnit pracujícím občanům výkon povolání a ve stanoveném rozsahu si tito následně po práci musí odpykávat trest.

U nezaměstnaných zastává dokonce až ten krajní názor, že by nebylo protizákonné ani uložení trestu DV nepracujícím občanům na celý den bez rozdílu (samozřejmě, že nezbytné věci by si mohli odsouzení jít zařídit). S tímto se ovšem neztotožňuji, neboť by trest DV, charakterizovaný jako alternativní trest, ztratil tímto svůj půvab. O ponechání osoby na svobodě, jako jedné z hlavních výhod alternativ, by v tomto případě nemohla být vůbec řeč.

Naopak co se týče opačné strany a tedy možnosti stanovit dobu i kratší, tak na tomto místě bych ovšem chtěl namítnout, že přílišné uvolnění režimu by mohlo účel trestu zcela zhatit. Je nutno pachateli umožnit navštěvovat stanovené léčebné programy, ale jejich rozvržení by mělo být přizpůsobeno výkonu trestu, ne naopak. Rovněž svolení soudu k návštěvě

bohoslužeb vidím jako nevhodné. Vždyť každý pachatel má před spácháním protiprávního činu na výběr, zda čin spáchá či ne. Pokud zvolí první variantu, měl by umět nést následky svého jednání a strpět určitá omezení. Bavíme se přece o druhu trestu, ne o vycházkovém programu stanoveného soudem.

Současně s trestem může soud pachateli uložit **přiměřená omezení a přiměřené povinnosti** směřující k tomu, aby vedl řádný život (§ 60 odst. 4). Tyto jsou shodně jako pro trest OPP vyjmenovány v § 48 odst. 4 a) - k). Pro představu lze například jmenovat jako přiměřené omezení zdržení se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek a jako přiměřenou povinnost například podrobit se na výzvu úředníka PMS v jím určeném čase na jím určeném místě testům na přítomnost alkoholu nebo jiných návykových látek.

Právě asi vzhledem k této pravomoci ukládat omezení či povinnosti je dána soudu možnost upravovat výkon trestu DV každému odsouzenému přímo na míru tak, aby se mohl plně podrobit konkrétní povinnosti (např. protialkoholnímu léčení). Z mého dotazníkového šetření k této otázce vyplynulo, že přiměřená omezení či přiměřené povinnosti byly současně s trestem uloženy ve 13 % případů, což jistě není vysoké číslo. Já osobně jsem ho čekal daleko vyšší. Právě u alternativních trestů bych navrhoval co nejčastější ukládání přiměřených omezení či povinností, aby bylo dosaženo zadostiučinění jednoho z dalších hlavních účelů alternativních trestů – resocializace a náprava pachatele.

Pachateli je rovněž uloženo, aby podle svých sil **nahradil škodu**, kterou svým činem způsobil (§ 60 odst. 4, věta za středníkem). Právě při výkonu trestu DV je dána pachateli možnost výkonu povolání. Tím je možnost co nejrychlejší náhrady škody a přednostního uspokojení poškozeného znásobeno.

4.3.3 Obydlí jako místo výkonu trestu

TZ v § 60 odst. 1 písm. b) používá ve vztahu k místě výkonu trestu pojem **obydlí** na určené adrese. Na tomto místě může dojít k interpretačním nesrovnalostem, neboť obydlí nelze nutně ztotožňovat s bydlištěm či dokonce s trvalým pobytem. Dle § 334a odst. 3 je za obydlí považováno obydlí v místě trvalého pobytu nebo místo, kde se odsouzený zdržuje, a to s přihlédnutím k jeho osobním a rodinným poměrům. Rovněž je nutno zohlednit místo zaměstnání a eventuální možnost dopravy.

TZ obsahuje v § 133 TZ definici obydlí ve významu domu, bytu nebo jiného prostoru sloužícího k bydlení a příslušenství k tomu náležející. Pod tuto definici tak lze zahrnout i

hotelový pokoj, chatu, ubytovnu či vysokoškolské koleje. Rozhodný je především faktický stav bydlení.¹²⁷

Právě odpůrci zavedení trestu DV vidí ve stanovení místa výkonu jeden z vážných problémů. Především se řeší kolize s ochranou nedotknutelnosti obydlí dle čl. 12 LZPS¹²⁸. Toto však dle mého hlediska zákonodárce vyřešil ve vztahu k odsouzenému institutem povinného souhlasu odsouzeného s uložením daného trestu. Ovšem nabízí se jiná rovina tohoto problému a to jistě ve vztahu k dalším osobám bydlícím s odsouzeným. Jak víme, odsouzení musí být v současné době u nás kontrolováni pracovníkem PMS, a to může tedy vést k narušení nedotknutelnosti obydlí osob s odsouzeným spolužijících¹²⁹. Jistě by tedy stálo za zvážení, zda by se obligatorně k místě obydlí neměly vyjádřit i osoby obývající stejné obydlí.

Další otázkou je posouzení souladu trestu DV ve vztahu k dalšímu článku LZPS a to čl. 10 odst. 2 LZZ¹³⁰. Tato otázka by však v budoucnu měla být odstraněna, neboť kontrola DV by měla být zajištěna pomocí elektronických náramků, což by mělo již být považováno za přiměřený zásah¹³¹ do sféry soukromého a rodinného života. Navíc je motivace pro odsouzeného i jeho spolubydlící strpět částečný zásah do svých práv upravených LZPS kompenzován ponecháním odsouzeného na svobodě a neodtrhnutí jej od rodiny, přátel a kruhu nejbližších¹³².

4.3.4 Náhradní trest

Současně při uložení trestu DV je soud povinen uložit náhradní trest pro případ, že by výkon trestu DV byl zmařen. Za zmaření výkonu se považuje nedodržení zákonných podmínek. V takovém případě soud rozhodne o výkonu celého náhradního trestu a stanoví typ věznice. Jeho délka činí **maximálně 1 rok odnětí svobody**.¹³³ Tato úprava je zcela odlišná od ustanovení u trestu OPP, kdy je stanoven přepočít přeměny, a to pouze a jen nevykonaného trestu. Úpravu náhradního trestu DV může v tomto být dle mého názoru výhodou, neboť čím

¹²⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání podle stavu k 1.1.2010. Praha: Leges, 2009.s.165.

¹²⁸ Čl. 12 LZPS: „Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí.“

¹²⁹ KRAHL, M. Elektronicky hlídání domácí vězení. *Právní rozhledy*, 1998, č. 5, s.232.

¹³⁰ Čl. 10 odst. 2 LZZ: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.“

¹³¹ Přiměřený zásah – srov. čl. 4 LZPS: (1) „Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.“, (2) „Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených LZPS upraveny pouze zákonem“, (3) „Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky.“

¹³² KALVODOVÁ, V. *Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody?* [online]. 13. srpna 2009 [cit 9.1. 2011]. Dostupné na <<http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kalvodova.pdf>>.

¹³³ § 61 odst. 1 a 2 TZ.

blíže bude odsouzený k celkovému splnění, tím více by mohl mít motivaci celkový trest DV vykonat.

Z analýzy odpovědí na můj dotazník vyplynulo, že již ve 14,1 % případů, kdy byl trest DV uložen, byly podmínky porušeny. To není ani 1/5 odsouzených, což sice je vysoké číslo, avšak vzhledem k tomu, že se teprve jedná o první rok ostré aplikace a navíc bez elektronických náramků, není výsledek rozhodně špatný. Pro lepší vyhodnocení tohoto problému by chtělo detailněji zjistit konkrétní druhy porušení a vyvodit z toho závěry, čím byli odsouzení motivováni.

Zákon, knižní teorie ani sama důvodová zpráva nám v tomto momentě nepodává objasnění stanovení maximální sazby 1 rok. Pokusím se tedy o vlastní vysvětlení. Per analogiam jako u OPP zkusím trest přepočítat a to tak, že 1 den trestu odnětí svobody odpovídá 2 dnům trestu DV. Tento poměr odpovídá maximální výměře DV (2 roky) a náhradního trestu (1 rok). Je však na zvážení, zda stanovený přepočet je adekvátní a není příliš mírný. Někteří odsouzení by s tímto totiž mohli kalkulovat. Vezmeme-li totiž v úvahu, že trest DV lze uložit za nedbalostní TČ a ty úmyslné TČ s horní hranicí trestní sazby do 5-ti let, pak by mohl některý odsouzený záměrně s trestem DV souhlasit, aby mu byl uložen, a kalkulovat s možným mírnějším náhradním trestem, jehož výměra je maximálně 1 rok. Jedná se však pouze o hypotézu, nicméně myslím, že vskutku reálnou.

Problematicku uložení náhradního trestu jsem rovněž konzultoval s panem soudcem. K tomu mi bylo sděleno, že jestli je dle § 60 odst. 1 TZ stanovena maximální hranice trestu DV na dvě léta a maximální výše trestu odnětí svobody na 1 rok dle § 61 odst. 1 TZ, pak na základě určité hierarchie trestů, kdy trest DV je trestem mírnějším než trest odnětí svobody, by měl být náhradní trest stanoven v porovnání s DV vždy v nižší výměře.

Stanovit náhradní trest lze dle pana soudce dvěma způsoby. První z nich vychází z rozsudku KS, kdy byl stanoven trest DV v délce 15-ti měsíců a náhradní trest v délce 8 měsíců. Zde tedy jako by ctili poměr 2:1. Pan soudce však postupuje jinak, jakoby od konce. Nejdříve si určí za TČ přesnou sazbu trestu odnětí svobody (a to tedy výši náhradního trestu), a od této pak určí výši trestu DV. Ne však dvojnásobně, to se mu zdá příliš. Dané kritérium zobecnit nelze, každá kauza je svým způsobem specifická a žádá si jiné posouzení. Z rozsudku, který mi poskytl, stanovil trest DV v délce 8 měsíců a náhradní trest v délce 6 měsíců.

Přesná pravidla pro stanovení však nejsou dána a je jen na soudci, jak danou konkrétní situaci vyhodnotí. Nutné je pouze to, vejít se do zákonem stanovené sazby.

Závěry z dotazníku k délce náhradního trestu musím brát spíše s určitou rezervou, jelikož jen velmi málo soudů mi k udělené délce trestu DV doplnilo i délku náhradního trestu. Celkem tak mám ohledně náhradních trestů informaci k 35 trestům DV. Pokusím se tedy alespoň tyto částečně sesumírovat.

Ve většině případů byl náhradní trest uložen nižší než trest DV. Stejně vysoký jako uložený trest DV byl uložen ve 14 případech. Vyšší byl uložen pouze ve 4 případech.

Pro názornost u nejčastěji ukládané délky DV, tedy 6 měsíců, mám údaje o 11 náhradních trestech. Tyto byly dvakrát 3 měsíce, třikrát 4 měsíce, pětkrát 6 měsíců a dokonce jednou 12 měsíců. U dvou případů mě rozdíl mezi trestem DV a náhradním trestem zaujal v opačném slova smyslu, neboť takovéto uložení absolutně popírá hierarchii trestů. Jedná se o případy, kdy bylo uloženo DV na 1,5 měsíce, respektive na 6 měsíců, a k tomu uloženy náhradní tresty v délce 4 měsíců, respektive 12 měsíců. Tyto dva případy bych si dovolil označit za exemplární a v praxi by se absolutně neměly vyskytovat. Nejvyšší soud ČR by k tomuto měl co nejdříve zaujmout stanovisko, aby se to už neopakovalo.

4.4 PROCESNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU DV

Trestní řád, jako reakci na zakotvení trestu DV do TZ doplnil do hlavy dvacáté první o vykonávacím řízení samostatný oddíl třetí o výkonu trestu domácího vězení. Konkrétně jsou procesní podmínky upraveny v § 334a až § 334h.

Pokud má trest DV důsledně plnit úlohu, kterou má hrát alternativní trest jako specifická forma ochrany společnosti založená na přiměřené reakci na spáchaný TČ a následně odstranit konfliktní stav za aktivní účasti obviněného a poškozeného, pak nezbytně opět klíčovou roli, podobně jako u trestu OPP, hrají ve všech fázích trestního řízení úředníci PMS.¹³⁴

Role těchto úředníků ovšem nelze omezit jen na kontrolní činnost, ale je nepochybně nepostradatelným prvkem do mozaiky celého trestního řízení. Za zvlášť významnou lze označit účast ve fázi předběžného šetření, projednání podmínek po nařízení trestu a celkové kontrole trestu. Tyto jednotlivé fáze dále specifikuji u jednotlivých procesních fázích v rámci TR.

¹³⁴ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1.vydání. Praha: Portál, 2010.s.156.

4.4.1 Postup před rozhodnutím soudu

Důsledný a detailní postup před samotným rozhodnutím soudu o uložení trestu DV vidím jako nejdůležitější fázi v rámci celého trestního řízení. V tomto okamžiku totiž soud pověřuje PMS, aby tzv. provedla **předběžné šetření**. Byť toto není výlučně zákonnou podmínkou, lze se domnívat, že taková výsledná zpráva od tohoto pracovníka PMS může mít fatální vliv na otázku, zda trest uložit či nikoliv. Na tomto místě bych de lege ferenda zákonnou úpravu upravil v tom smyslu, že nejméně při ukládání trestu DV trestním příkazem, je obligatorní náležitostí před vynesením takového příkazu mít zprávu od PMS.

Pan soudce, se kterým jsem měl tu možnost hovořit, mně tuto moji hypotézu potvrdil. Dle jeho slov PMS v rámci této fáze má možnost zásadně se podílet na výběru vhodných „kandidátů“ a on sám by bez takové zprávy ani rozhodnutí o udělení trestu DV nevydal. Pro jeho rozhodnutí je tak taková zpráva tedy téměř nepostradatelná. Pracovník v ní předkládá informace o postoji pachatele k možnému trestu, možnosti náhrady škody, dále prověřuje jeho obydli a rovněž zjišťuje i stanovisko vlastníka nemovitosti, kde by se měl trest fakticky vykonat. Je také na místě posoudit stanovisko příslušníků rodiny a zohlednit jejich rodinné a sociální poměry. Rovněž PMS doporučuje soudu, zda ukládat současně nějaká přiměřená omezení či povinnosti.

Alespoň určitý částečný posun či náznak k obligatornímu zavedení výše řečeného vidím v přijetí nové **vyhlášky č. 457/2009 Sb.**, kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, která propůjčuje soudům pravomoc v rámci postupu před samotným rozhodnutím požádat PMS o zajištění písemného slibu obviněného dle § 60 odst. 1 písm. b) TZ.

4.4.2 Nařízení výkonu trestu

Trest DV lze uložit buď **rozsudkem** anebo **trestním příkazem**, trestním příkazem ovšem v maximální výměře do jednoho roku (§ 314e odst. 2 písm. b).

Jakmile se rozhodnutí, podle kterého se má trest DV vykonat, stane vykonatelným, tak předseda senátu zašle odsouzenému nařízení výkonu tohoto trestu, ve kterém specifikuje počátek a místo výkonu trestu (§ 334a odst. 1 TŘ). Pro určení počátku je nutno zohlednit časový interval pro odsouzeného, aby si mohl obstarat své záležitosti (§ 334a odst. 2 TŘ).

Právě v této fázi, tj. mezi rozhodnutím a nařízením výkonu trestu, má pracovník PMS **projednat podmínky**. V rámci tohoto má vést odsouzeného ke kompletnímu zařazení si

svých osobních a rodinných záležitostí a to tak, aby trest mohl být co nejdříve zahájen a řádně vykonán. Úředník PMS rovněž znovu kontroluje a vyhodnocuje obydlí, kontroluje, zda-li bude moci klienta bezproblémově navštěvovat a kontrolovat. Na základě této zprávy soud následně nařídí den zahájení výkonu.

4.4.3 Kontrola výkonu trestu

Kontrola výkonu má dle § 334b TŘ probíhat v ČR **dvojím způsobem**. První z nich je kontrola výkonu trestu PMS za spolupráce s provozovatelem elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu (pomocí nesnímatelného elektronického náramku) nebo namátkovou kontrolou prováděnou probačním úředníkem. Detailní úprava kontroly je stanovena **vyhláškou č. 456/2009 Sb.**, o kontrole výkonu trestu domácího vězení, kterou dle § 334h může Ministerstvo spravedlnosti ČR tyto podmínky upravit. Toto ustanovení bylo do TŘ zařazeno až novelou 306/2009 Sb.

V současné době je jediným základním prostředkem výkonu kontroly provádění tzv. **namátkových kontrol**, kdy pracovník PMS osobně navštěvuje klienta a kontroluje, zda-li je ve stanovenou dobu doma. Přitom vede detailní dokumentaci o všech úkonech s tímto spojených.

Pracovník kromě faktické kontroly přítomnosti posuzuje i to, zda trest naplňuje svůj účel a klient dodržuje stanovené podmínky – nachází se na určeném místě ve stanovenou dobu, nahrazuje škodu, platí náklady trestu DV a plní případná přiměřená omezení a povinnosti. V případě, že podmínky nejsou řádně dodržovány, neprodleně o tom PMS informuje soud (§ 334c). Dále poskytuje klientovi odbornou pomoc a flexibilně reaguje na všechny změny ve snaze zabezpečit pokračování plynulého výkonu.

Budoucím zavedením elektronického kontrolního systému, o kterém blíže pojednáno v kapitole 4.5, se rozšíří činnost pracovníka o komunikaci s poskytovatelem takového systému, dále koordinaci činností a analýzu zjištění.¹³⁵

4.4.4 Odklad, přerušení a změna výkonu trestu

TŘ v § 334d definuje podmínky **odkladu či přerušení výkonu trestu** a to pouze z důležitých důvodů na potřebnou dobu. Tato se následně nezapočítává do doby výkonu trestu.

¹³⁵ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1.vydání. Praha: Portál, 2010.s.157.

Co se týče **změny výkonu**, tu lze učinit na návrh odsouzeného, státního zástupce, úředníka PMS nebo i bez takového návrhu. V jeho rámci lze změnit nejen stanovené hodiny, kdy se musí odsouzený zdržovat v obydlí, ale i místo výkonu tohoto trestu, nebo způsob jeho kontroly, jakož i upuštění od výkonu trestu domácího vězení dle § 334f.

Nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody upravuje § 334g TŘ a to včetně opravného prostředku (stížnosti) proti těmto usnesením.

V průběhu přípravy realizace trestu DV bylo zjištěno, že je třeba začlenit do TŘ rovněž povinnost odsouzeného k **náhradě nákladů** spojených s výkonem trestu DV. Tento krok dle důvodové zprávy¹³⁶ má přispět ke zvýšení zainteresovanosti pachatele na úspěšném plnění povinností spojených s výkonem tohoto alternativního trestu. Za tímto účelem vydalo Ministerstvo spravedlnosti ČR **vyhlášku č. 458/2009 Sb.**, kterou se stanoví denní sazba připadající na náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení a způsob úhrady. Denní sazba nákladů je pak stanovena v § 1 na 50 Kč za 1 kalendářní den, ve kterém byl alespoň z části vykonán trest DV.

Nutné je si rovněž uvědomit, že výkon trestu DV nebrání výkonu zákonných oprávnění podle zvláštního právního předpisu, např. zatčení, vzetí do vazby, vykázání ze společného obydlí apod.¹³⁷

4.5 ELEKTRONICKÁ KONTROLA ODSOUZENÝCH

Nový TZ v souvislosti s trestem DV počítá v budoucnu se zavedením do praxe tzv. elektronického monitoringu. Právě od jeho zavedení v České republice si Ministerstvo spravedlnosti slibuje významnou úsporu nákladů. Namísto umístění pachatele do přeplněných věznic, kde se jeho náklady na den pohybují v průměru okolo jednoho tisíce korun, by měl odsouzený umístěný do DV stát státní pokladnu v průměru tři sta až čtyři sta korun za den. Této úspory je dosaženo především tím, že odsouzený si sám hradí výživu a ubytování, stát za něj nemusí platit zdravotní pojištění a navíc je odsouzený schopen dále výkonu svého povolání, tudíž může platit příslušné daně.

Ve světě se rozlišují dva typy systému sledování. První z nich umožňuje **nepřetržitý monitoring** pohybu odsouzeného, ať už pomocí mobilní či GPS technologie, zda se

¹³⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu doprovodného zákona k trestnímu zákoníku č. 41/2009 Sb., ve znění zákona č. 306/2009 Sb.

¹³⁷ Tamtéž.

v určeném čase zdržuje doma. Druhý typ, tzv. **pasivní systém**, vyžaduje, aby se odsouzený v určitých intervalech na výzvu ohlásil.¹³⁸

V České republice bylo začátkem roku 2010 vyhlášeno zadávací řízení na výběr firmy pro dodávku elektronických náramků a zabezpečení celkového provozu. Celý harmonogram zadávacího řízení byl postaven tak, aby nejpozději ke konci roku 2010 byl systém v provozu. Z důvodu pádu vlády a zpochybnění celkového tendru z důvodu nízké transparentnosti však byl tento zrušen a čeká se na vyhlášení nového. Z výše uvedeného je tedy elektronická kontrola odsouzených v nedohlednu, a celková kontrola výkonu tak stále leží na bedrech PMS.

Dle mého soudu je zavedení elektronické kontroly v co nejbližším horizontu více než nutné. Důslednou kontrolu výkonu úředníci PMS nikdy v plné míře nemohou zvládnout a jejich činnost by mohla být důsledněji využita naopak v jiných oblastech (precizní zpracování zprávy o vhodnosti uložit trest DV, nápomoc odsouzenému v rámci resocializačních programů, zpětná vazba soudům o průběhu výkonu, konzultace s rodinnými příslušníky a zaměstnavateli odsouzeného atd.). Více než politikaření a různé lobby by měli zákonodárci mít na paměti, že tyto neustálé odklady a tahanice jsou ku prospěchu nikomu jinému než právě jen odsouzeným.

V rámci této problematiky ohledně elektronických náramků bych rád ještě uvedl několik zajímavých poznatků, které jsem měl možnost v průběhu roku z tisku vyčíst. První z nich je myšlenka Ministerstva spravedlnosti využití elektronických náramků rozšířit a vtáhnout je nejen na kontrolu výkonu trestu DV, ale i na daleko širší okruh osob. V budoucnu by tak jejich využití mohlo být u pachatelů, kteří nezvládají výkon trestu OPP, a rovněž by náramky měly hlídat určitou dobu vězně propuštěné po odpykání si poloviny trestu¹³⁹.

První z návrhů však podle mě může v určitých případech být neefektivní a naopak zatěžovat zbytečnou administrativou soudy. Je velmi pravděpodobné, že pokud pachatel nezvládne řádně výkon OPP, tak předpoklad pro výkon trestu DV je velmi nízký. A navíc odsouzený již jednu šanci v rámci uložení trestu OPP dostal, tak proč mu dávat další.

Co se týče druhé možnosti rozšíření, tak s tou v plné míře souhlasím. Dokonce bych ji posunul ještě dál a vztáhl ji na všechny propuštěné vězně. Následně bych podle délky pobytu za mřížemi odstupňoval jednotlivé délky trestů DV. Současně v rámci této fáze trestu by se v plné míře měli angažovat úředníci PMS a s plnohodnotným návratem člověka do reality odsouzeným pomoci. Jejich role by měla spočívat v přípravě člověka na každodenní

¹³⁸ HOŘÁK, J. Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. *Trestní právo*, 2005, č. 12, s.8.

¹³⁹ DRCHAL, V. Ministerstvo rozšiřuje Domácí vězení. *MF Dnes*, 2010, 9.11.2010, s.3.

povinnosti tak, aby se uměl o sebe plnohodnotně a zodpovědně postarat. I když nejsem psycholog, tak by se tím podle mě mohl alespoň částečně eliminovat šok, který nepochybně na čerstvě propuštěné přichází. Vždyť pokud je totiž někdo několik let za mřížemi a ze dne na den má absolutní volnost, může se stát a myslím si, že se v praxi i stává, že to někteří jedinci nemusí ustát. Z takových se pak rychle stávají opětovní recidivisté, kteří jsou zátěží pro celý trestní systém.

Zajímavou se mně do budoucna jeví i varianta rozšíření funkčnosti náramků, a to z pouhého monitoringu pohybu na možnost vyhodnocovat pot pachatele na případnou přítomnost návykové látky v jeho krvi. Ta se totiž po požití dostává právě do krve a malou měrou je vylučována kůží. Využití bych viděl především u pachatelů odsouzených za TČ spáchaný pod vlivem návykové látky a také u pachatelů, kterým byla vedle uloženého trestu DV stanovena povinnost podrobit se léčení závislosti na návykových látkách dle § 48 odst. 4 písm. c) TZ.

Z mého dotazníku v této otázce vyplynulo, že ve 20-ti % případů byl trest DV uložen za TČ spáchaný pod vlivem alkoholu. Zde bych tedy obligatorně stanovil jako podmínku podrobit se léčení závislosti na návykových látkách a po celou dobu absolutní zákaz konzumace návykových látek. Kontrola konzumace by prostřednictvím náramků probíhala 24 hodin denně.

4.6 TREST DV A MLADISTVÍ

Přijetím nového TZ došlo k rozšíření § 24 ZSM, kdy výčet druhů trestních opatření byl rozšířen o nový druh, a to DV. Podrobnou hmotněprávní ani procesněprávní úpravu trestu DV více ZSM neupravuje, bude tedy na základě § 1 odst. 3 tohoto zákona užito obecných právních předpisů a to tedy TZ a TR.

Jediný zásadní rozdíl, který jsem shledal v zákonné úpravě u mladistvých a dospělých pachatelů, je ten, že dle § 35 ZSM dojde u mladistvých po vykonání trestního opatření DV k zahlazení takového odsouzení. Naproti tomu u dospělých pachatelů je nutno trest DV zahladit a to za podmínky, vede-li odsouzený nepřetržitě řádný život po dobu nejméně jednoho roku (§ 105 odst. 1 písm. e).

Speciálně se TZ v souvislosti s DV u mladistvých zmiňuje jen o pachatelích blízkých věku mladistvých (tj. osmnácti až dvacetiletých) v § 60 odst. 5 TZ a to v tom smyslu, že soud může v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit, a to

samostatně nebo vedle přiměřených omezení a povinností uvedených v § 48 odst. 4, též i některá z výchovných opatření uvedených v § 15 - 20 ZSM.

Při výkonu kontroly trestu u mladistvých mohou ovšem nastat situace, kdy rodiče či zákonní zástupci nebudou se vstupem do obydlí mladistvého souhlasit. V takovém případě bude účel trestu zmařen bez faktického ovlivnění odsouzeného. V tomto momentě by měla obzvláště důsledně zapracovat PMS a místo výkonu mladistvého ještě před meritorním rozhodnutím soudu řádně prověřit.¹⁴⁰ Nedokážu si ovšem představit, za jakých okolností by to rodiče či zákonní zástupci dělali. Myslím si, že by naopak měli být rádi, že jejich dětem byla tato alternativa umožněna, a v době, kdy jsou povinni být jejich ratolesti doma, by se měli snažit na ně co nejvíce a nejvhodněji působit.

4.7 TREST DV VE SLOVENSKÉ REPUBLICE

Nový STZ, který byl Národní radou Slovenské republiky přijat 20. května 2005 s účinností od 1. ledna 2006, rozšířil v § 32 STZ výčet druhů trestů, které lze uložit, a to o trest domácího vězení a trest povinné práce.

Hmotněprávní úprava trestu povinné práce je v porovnání s českou právní úpravou v mnoha ohledech velmi podobná. V STZ je o této blíže pojednáno v § 53. Trest lze uložit pachateli **přečinu** a to v maximální výměře až **jednoho roku**. Blížší podmínky, včetně přesného časového rozvržení, zákonem upraveny nejsou a určí je až následně soud.

Pro případ, že jsou v průběhu výkonu podmínky porušeny, je stanovena přeměna na trest odnětí svobody (§ 53 odst. 4). Tato sekundární sankce za porušení podmínek je však upravena rozdílně oproti naší úpravě a to tak, že za každé dva dny nevykonaného trestu DV je uložen jeden den trestu odnětí svobody. V tomto ohledu je naše úprava pro pachatele nepříznivější.

Pojednání o samotném výkonu trestu DV je specifikováno v § 435 STP. Soud nařídí vykonání trestu DV po tom, co se stane rozsudek vykonatelným. Rovněž je shodně upravena problematika kontroly. Ta je dle § 435 odst. 1 STP zabezpečována PMS a nebo prostřednictvím orgánu spravujícího technické prostředky kontroly trestu. Doposud však ani slovenská vláda nepočítá z důvodu vysoké nákladnosti se zavedením elektronických náramků, odsouzení tak budou i nadále kontrolováni úředníky PMS.

¹⁴⁰ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 639.

ZÁVĚR

Uplatňováním principů restorativní justice se Česká republika zařadila mezi země, které nechtějí pouze pasivně a nečinně sledovat problémy trestní politiky posledních let. Právě v přijetí nového TZ, který byl po mnoho let zpracováván a který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2010, lze vidět jasnou snahu o přiblížení našeho trestního práva moderním zahraničním kodexům.

Nová filozofie ukládání trestních sankcí nyní vychází především ze zásady depenalizace, kdy trest odnětí svobody nastupuje až jako varianta „*ultima ratio*“. Hierarchie trestních sankcí tak doznala výrazných změn, které hovoří nyní ve značný prospěch alternativ. Soud by měl vždy před uložením trestu postupovat v souladu se zásadou přiměřenosti a zkoumat tak, zda-li nelze uložit pachateli trest mírnější, kterým by byl současně naplněn smysl a funkce trestu (§ 38 odst. 2 TZ).

Důvody, proč se slovní spojení „*alternativní formy trestání*“ tak hojně v posledních letech skloňuje, a to nejen v České republice, ale i jinde ve světě, jsem několikrát zmínil ve své práci, a tak musíme trestněprávní alternativy brát nejenom jako jakousi „*náplast*“ namísto trestu odnětí svobody, ale jako plnohodnotný trest. Myslím si, že v plné míře alternativy trest odnětí svobody nikdy nenahradí, dokáží však být efektivní, korektní a zákonnou variantou. Musíme se je naučit co nejlépe využívat, aby nebyly ku prospěchu pachatelům, kteří se „*jen*“ vyhnou trestu odnětí svobody, ale aby přinesly řešení na problémy dnešní globalizované společnosti.

Moje práce pojednává o dvou alternativních trestech a to o trestu OPP a DV, které by v pomyslném žebříčku měly být nejvíce využívanou alternativou právě namísto neefektivního ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody. V práci jsem se snažil detailněji rozebrat veškerou rozsáhlou materii, která se těchto institutů týká, zhodnotit jejich klady a zápory, případně navrhnout vlastní řešení.

Trestu OPP jsem se věnoval v kapitole třetí. Tato sankce není v našem trestním zákoníku žádným nováčkem, ale prošla si téměř 16-ti letým vývojem. Řada nedostatků byla právě přijetím nového TZ vyřešena, avšak i tak existují otázky, které zůstávají nezodpovězeny. Na tomto místě chci poukázat na několik bodů, které přinesly kladnou změnu, či naopak zůstaly nedořešeny.

Jedná se zejména o vymezení skutkových podstat TČ, za které lze OPP uložit. Pojem přečin, kterým je právě tento okruh vymezen, nám totiž dává v tomto případě dle mého

názoru až příliš širokou variabilitu TČ. V tomto momentě by mělo být vymezení daleko užší, konkrétnější, a vztahovat se pouze na méně závažnou kriminalitu, za kterou lze uložit trest odnětí svobody v řádech měsíců.

Naopak se snížením horní výměry trestu OPP ze 400 hodin na 300 hodin naprosto souhlasím. Původní přemrštěná výměra podle mě absolutně nebyla v souladu s principy alternativ a vedla u pachatelů k absolutní ztrátě motivace trest vykonat. Účelné by bylo v rámci zajištění větší plynulosti výkonu stanovit i minimální počet hodin, které je nutno odpracovat za měsíc. Inspiraci v tomto můžeme najít např. ve Slovenské právní úpravě. Ta tuto hranici stanovila na 20 hodin.

Častým cílem debat odborníků byla rovněž problematika ohledně souhlasu pachatele. Zde nová úprava nevyslyšela volání po změně, a souhlas tak není *expresis verbis* obligatorní podmínkou. De lege ferenda bych však navrhoval podmínku souhlasu k uložení OPP do TZ začlenit s tím, že by byly vymezeny konkrétní náležitosti takového souhlasu. To vše by dále bylo podpořeno detailní zprávou od úředníka PMS. Alespoň částečným uspokojením a jistým příslibem do budoucna tak pro nás může zatím být povinné vyžádání si zprávy od PMS při ukládání tohoto trestu trestním příkazem.

Co se týká přeměny nevykonaného trestu OPP na trest odnětí svobody, tak nový TZ tento přepočít zpřísňuje a to tak, že každá nevykonaná jedna hodina OPP se mění na jeden den trestu odnětí svobody. Změna je to určitě pozitivní, jelikož v dřívější úpravě pachatel mohl s mírnějším přepočtem ve svůj prospěch kalkulovat.

Nemalou změnou v rámci novel TR si prošla i procesněprávní úprava trestu OPP. Došlo zejména k celkovému posílení postavení a efektivnějšímu využívání úředníků PMS tak, aby byl trest ukládán pouze vhodným pachatelům a aby kontrola výkonu byla dostatečně zaručena.

Od nabytí účinnosti dne 1. ledna 1996 se trest OPP stal hojně využívanou alternativní sankcí, jak vyplývá ze statistik uvedených v kapitole 3.7. Bude zajímavé pozorovat, jak se nová legislativní úprava v počtu uložených OPP v budoucnu projeví. Dle mého názoru však lze čekat spíše pokles.

Druhým alternativním trestem, o kterém pojednává kapitola čtvrtá, je **trest DV**. Jedná se o alternativu v našem právním prostředí novou, zavedenou až samotným přijetím nového TZ. Z hierarchie trestů uvedených v § 52 písm. b) TZ lze dovodit, že se jedná o nejpřísnější alternativní sankci.

V rámci zpracování této kapitoly rozebírám rovněž výsledky svého dotazníkového šetření a pro názornost uvádím v některých momentech i názor pana soudce, s kterým jsem měl možnost na toto téma hovořit.

Nesporná výhoda DV tkví dle důvodové zprávy k novému TZ v zachování rodinných a pracovních vazeb a nemalým ušetřením státních prostředků spojených s výkonem trestu odnětí svobody.

Samotná délka trestu DV je vymezena v zákoně pouze maximální horní hranicí a to na dva roky. S tímto vymezením osobně nesouhlasím a to ze dvou důvodů - první je nestanovení minimální dolní hranice, která by vzhledem k nespornému výchovnému aspektu trestu neměla být kratší než několik týdnů, a druhým důvodem je zbytečně vysoká horní hranice trestu. Argument je opět stejný jako u trestu OPP - takto stanovený trest se může minout účinkem. I z mého dotazníkového šetření vyplynulo, že v převážné většině (konkrétně v 91,8 % případů) soudy uložily trest DV v maximální délce do jednoho roku.

Zakotvení písemného slibu jako nutné podmínky pro uložení trestu DV vidím jako absolutní povinnost. Navíc bych jako zákonnou povinnost *de lege ferenda* ještě navrhnul nutně předloženou předběžnou zprávu od úředníků PMS a to alespoň ve vztahu k uložení tohoto trestu trestním příkazem. Je nutno si uvědomit, že efektivita trestu DV stojí a padá s chováním pachatele. Otázka vybrat tak vhodného „*kandidáta*“ není zbytečnou formalitou, nýbrž činností, na kterou by se měl v rámci trestního řízení klást největší důraz. V tomto smyslu si myslím, že zákonná úprava má značné mezery a je třeba je co nejrychleji vyplnit.

Samotná podstata trestu DV spočívá v povinnosti odsouzeného, nestanoví-li soud v rozsudku jinak, zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin. V tomto ustanovení bych *de lege ferenda* navrhnul zpřísnění podmínek. Panuje totiž rozpor, zda-li může soud stanovené podmínky zpřísnit s ohledem na zásadu zákonnosti. Já osobně zastávám přesvědčení, že zpřísnění podmínek je legální. Svoji hypotézu opírám o výklad pojmu „*jinak*“ a dále o argumentaci pana soudce, který takový trest již udělil. Bude jistě zajímavé v budoucnu pozorovat, zda-li stanovisko některého krajského soudu či trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR bude jiné, či tuto hypotézu podpoří.

Za absolutně nedostatečnou vidím úpravu náhradního trestu, který je v případě zmaření trestu DV odsouzený povinen vykonat. Zákon pouze hovoří opět jen o maximální délce jednoho roku. Nepodává nám však objasnění, jaký má být poměr mezi trestem DV a náhradním trestem. Náhradní trest by měl podle mého názoru odpovídat maximálně polovině trestu DV.

Problematická je i otázka kontroly. Ta měla být zajištěna pomocí elektronických náramků, nicméně do dnešního dne nebyl vyhlášen ani tendr, který by vybral dodavatele. Kontrolu tak prozatím vykonávají úředníci PMS, což může v očích veřejnosti, ale i samotných soudců budit jistou polemiku s účelností tohoto trestu.

Trest DV byl prezentován odbornou veřejností jako trest, který má ušetřit nemalé peníze ze státní pokladny při zachování vysoké efektivnosti. Prozatímní čísla jsou ovšem velmi za očekáváním. Vždyť k 30. listopadu 2010, kdy jsem prováděl průzkum, bylo uděleno pouze 94 trestů DV. Neochota a určitý despekt ze strany soudců je neoddiskutovatelný, hlavně ze strany starších soudců. Z mého dotazníku vyplynulo, že absolutně nejčastěji ukládají trest DV soudci muži do 40-ti let.

Doufám tedy, že elektronický monitoring bude uveden do praxe co nejrychleji a budeme moci konečně naplno využít potenciálu, který bezpochyby trest DV přináší. Čeká nás však ještě daleká cesta a to nejen ve smyslu právě zavedení náramků, ale i vypilování určitých nejasností a odstranění nedostatků zákonné úpravy.

OPP jsou v praxi šestnáct let, DV pouhý jeden rok. Je tak namístě dát DV čas na plnou implementaci a zvyknout si, že tento trest se u nás nabízí.

POUŽITÁ LITERATURA

Monografie :

1. FRYŠTÁK , M. a kol. *Trestní právo hmotné – obecná část*. 2.vydání. Brno: KEY Publishing, 2009. 158s.
2. GRÍVNA, T. *Trestní právo hmotné 3. Judikatura k obecné i zvláštní části*. 2.vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 311s.
3. JELÍNEK, J. a kol. *O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009. 224s.
4. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část, Zvláštní část*. 3.vydání. Praha: Linde, 2008. 831s.
5. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 5.vydání. Praha: Linde, 2007. 749s.
6. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část, Zvláštní část*. 2.vydání. Praha: Leges, 2010. 904s.
7. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání podle stavu k 1.1.2010. Praha: Leges, 2009. 1216s.
8. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou a předpisy související*. 26. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. 1135s.
9. KARABEC, Z. a kol. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. 143s.
10. KRATOCHVÍL, V. *České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí*. 1.vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 184s.
11. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. 834s.
12. KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2005. 568s.
13. MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČTA, J. *Základy penologie*. 1.vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 75s.
14. NEČADA, V. *Přehled novel trestních kodexů v období od listopadu 1989 do konce roku 1999*. 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 149s.
15. NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. 2.vydání. Praha: Academia, 1969. 252s.
16. NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. 1.vydání. Praha: Academia, 1967. 252s.

17. OSMANČÍK, O. a kol. *K problematice alternativních trestů a opatření*. 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. 151s.
18. PŘESLIČKOVÁ, H., GAJDOŠ R., KRUTINA, M. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice*. Praha: Český helsinský výbor, 2003. 72s.
19. ROZUM, J., KOTULAN, P., HÁKOVÁ, L., NEČADA, V., DIBLÍKOVÁ, S. *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. 198s.
20. ROZUM, J., KOTULAN, P., VŮJTĚCH, J. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 141s.
21. SOLNAŘ, V. *Tresty a ochranná opatření*. 1.vydání. Praha: Academia, 1979. 220s.
22. SOLNAŘ, V. a kol. *Systém českého trestního práva*. 1.vydání. Praha: Novatrix, 2009. 942s.
23. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. 468s.
24. ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1.vydání. Praha: Portál, 2010. 212s.
25. VĚTROVEC, V., NEDOROST, L. a kol. *Zákon o probaci a mediaci – komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 115s.
26. VŮJTĚCH, Jan a kol. *Výzkum institutu obecně prospěšných prací*. 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. 155s.
27. ŽATECKÁ, E., FRYŠTÁK, M. Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku. In *Days of public law*. 1.vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 649-660.
28. ZYL SMIT, D. *Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění*. 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 70s.

Články :

1. DRAŠTÍK, A., HASCH, K., KABÁTOVÁ, I. K výkonu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1999, č. 4, s. 19.
2. HÁKOVÁ, L., KOTULAN, P., ROZUM, J. Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 2005, č. 4, s. 9 – 14.
3. HOŘÁK, J. Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. *Trestní právo*, 2005, č. 12, s. 7 – 12.
4. JELÍNEK, J. Novelizace trestního zákona v roce 1995. *Bulletin advokacie*, 1995, č.9, s.10.

5. KALMTHOUT, A. Realizace alternativních trestů. *Právní rozhledy*, 1997, č.12., s. 622.
6. KALVODOVÁ, V. Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody? [online]. 13. srpna 2009 [cit. 7. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kalvodova.pdf>>
7. KARABEC, Z., DIBLÍKOVÁ, S., MACHÁČKOVÁ, R. Krátkodobé tresty odnětí svobody. *Právní praxe*, 2000, č. 7, s. 432 – 441.
8. KRAHL, M. Elektronicky hlídané domácí vězení. *Právní rozhledy*, 1998, č. 5, s. 229 – 233.
9. KRÁL, V. Domácí vězení - další alternativní trest? *Trestněprávní revue*, 2007, č. 8, s. 235-238.
10. KUČTA, J. Trest obecně prospěšných prací – přítomnost a budoucnost [online]. 13. srpna 2009 [cit. 27. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kuchta.pdf>>.
11. MALINOVÁ, K. Náhrada škody způsobené při výkonu trestu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*, 1998, č. 4, s. 241 – 243.
12. NAVRÁTILOVÁ, J. Trest domácího vězení. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, s. 94 – 97.
13. NOVOTNÝ, O. Alternativy uvěznění. *Právní praxe*, 1993, č. 2, s. 66 – 74.
14. ŠČERBA, F. Právní úprava nových alternativních trestů. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, s. 86 – 89.
15. URBÁNEK, J. Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 201-204.
16. VŮJTĚCH, J. Problematika součinnosti a spolupráce orgánů při uplatňování institutu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*, 1998, č. 4, s. 236 – 241.
17. WINTEROVÁ, A. K výkonu alternativních trestů. *Právní praxe*, 1993, č. 7, s. 3
18. ZEŽULOVÁ, J., KABÁTOVÁ, I. Několik poznámek k alternativnímu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1997, č.6, s. 12.

Právní předpisy :

1. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
2. Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady ze dne 16.12.1992 jako součást ústavního pořádku České republiky pod č. 2/1993 Sb., ve znění úst. zák. č. 162/1998 Sb.
3. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

4. Historická verze: Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zák. č. 52/2009 Sb. účinném ke dni 1.4.2009
5. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
8. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
9. Zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, v znení neskorších predpisov
10. Zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok, v znení neskorších predpisov
11. Zákon č. 528/2005 Z. z., o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
12. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
13. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
14. Zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících
15. Vyhláška č. 456/2009 Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení
16. Vyhláška č. 457/2009 Sb., kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů
17. Vyhláška č. 458/2009 Sb., kterou se stanoví denní sazba připadající na náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení a způsob úhrady

Judikatura :

1. Rozhodnutí NS ČR ze dne 8. dubna 2003, sp.zn. 4 Tz 16/2003
2. Rozhodnutí NS ČR ze dne 28. března 2001, sp.zn. 7 Tz 39/2001
3. Rozhodnutí NS ČR ze dne 22. července 2003, sp.zn. 4 Tz 112/2003
4. Rozhodnutí č. 2/05 Sb. rozh. tr
5. Rozhodnutí č. 50/99 I.-IV. Sb. rozh. tr.
6. Rozhodnutí č. 9/08 Sb. rozh. tr
7. Rozhodnutí č. 23/08 Sb. rozh. tr.
8. Rozhodnutí NS ČR ze dne 23. října 1998, sp.zn. 7 Tz 138/1998

Internetové zdroje :

1. <http://www.portal.justice.cz>
2. <http://www.vscr.cz>
3. <http://www.ct24.cz>
4. <http://www.domaci.ihned.cz>
5. <http://www.law.muni.cz>
6. <http://www.spj.cz/opp>
7. <http://www.ustavprava.cz>
8. <http://www.penal.org>
9. <http://www.societe.internationale.de.criminologie.pagesperso-orange.fr>
10. <http://www.penalreform.org>
11. <http://www.cs.wikipedia.org>
12. <http://www.zpravy.idnes.cz>

Ostatní zdroje :

1. Důvodová zpráva k novému TZ.
2. Statistika PMS ČR za rok 2009.
3. Statistická ročenka kriminality Ministerstva spravedlnosti ČR.
4. Týdenní statistické hlášení Generálního ředitelství vězeňské služby ČR o stavu uvězněných osob.
5. Rezoluce o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech.
6. Doporučení č. R (92) 16 k Evropským pravidlům o trestech a opatření.
7. Rezoluci o redukci vězeňské populace, alternativních uvěznění a sociální integraci pachatelů.
8. Rezoluci A/RES /45/110 United Nations Standard Minimum Rules for Non - custodial Measures – Tokijská pravidla (The Tokyo Rules).
9. Doporučení č. R (92)16 k Evropským pravidlům o trestech a opatření.
10. Úmluva o nucené nebo povinné práci č. 29 přijatá v roce 1930 Mezinárodní organizací práce.
11. Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.
12. Důvodová zpráva k ZVTPP.

- 13.** Důvodová zpráva k vládnímu návrhu doprovodného zákona k trestnímu zákoníku č. 41/2009 Sb., ve znění zákona č. 306/2009 Sb.
- 14.** Seznam okresních soudů, u kterých byl udělen trest DV. Seznam mi na moji žádost poskytlo Ministerstvo spravedlnosti ČR.
- 15.** Dotazníkové šetření u jednotlivých okresních soudů. Dotazník se týkal problematiky trestu DV.

SHRNUTÍ (SUMMARY)

Shrnutí :

„Trest obecně prospěšných prací a domácího vězení, jejich výkon a kontrola“

Diplomová práce detailněji rozebírá institut obecně prospěšných prací a domácího vězení. Trest obecně prospěšných prací jako alternativa k trestu odnětí svobody je v našem právním řádu zakotven již delší dobu. Avšak problematika domácího vězení, které do českého právního prostředí bylo implementováno prostřednictvím nového trestního zákoníku účinného od 1. ledna 2010, znamená nejen rozšíření trestů, které je možno uložit jako alternativu k trestu odnětí svobody, ale zároveň je i jistým dalším krokem kupředu ve snaze o co největší individualizaci ukládaných trestů.

Práce poskytuje detailní analýzu hmotněprávní a procesněprávní úpravy alternativních trestů, jejich historický vývoj a stručnou charakteristiku jednotlivých druhů trestů. Důraz je plně kladen především na trest obecně prospěšných prací a domácího vězení. Obsahem práce je i porovnání těchto dvou sankcí s cizozemskou právní úpravou, která je blízká českému právnímu řádu. Zmíněno je také zapojení a funkce Probační a mediační služby.

Cílem práce je podat ucelený obraz o tom, v čem tresty spočívají, jaký je jejich legislativní rámec u nás, a jak probíhá jejich výkon a kontrola. Práce vyústí ve zhodnocení jednotlivých kladů a záporů a přináší vlastní úvahy de lege ferenda.

Summary :

„Community Works and House Arrest, their Execution and Control“

The thesis examines in detail the institute of the community services and the home arrest. The punishment of community services is an alternative of confinement and is enshrined in our legal system for a sometime now. Although the issues of the house arrest that the Czech legal environment has been implemented through the new Penal Code, effective from 1st of January 2010, means that not only the extension of sanctions, which may be

imposed as an alternative to imprisonment, but also it is certain that it is next step forward in order to maximize the individualization of sentences imposed.

The thesis gives a detailed analysis of the substantive and procedural rules of alternative punishments, their historical development and a brief overview of the different types of sentences. The emphasis is put on the full penalty of community service and house arrest. The thesis is a comparison of these two penalties and a foreign law, which is close to the Czech law. There is also mentioned the involvement and function of the Probation and Mediation Service.

The main aim of this thesis is to provide a comprehensive picture of what punishments are based on and what is the legislative framework in this country and how is their performance and control work. The work is leading to an appreciation of the pros and cons of bringing their own thoughts *de lege ferenda*.

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV (KEYWORDS)

Klíčová slova :

Alternativní tresty, trest obecně prospěšných prací, domácí vězení, nový trestní zákoník, výkon a kontrola, Probační a mediační služba, systém elektronického dohledu, účel trestu, restorativní justice.

Keywords :

Alternative punishments, community works, house arrest, new Criminal Code, execution and control, Probation and Mediation Service, system of electronic monitoring, purpose of punishment, restorative justice.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: SEZNAM OKRESNÍCH SOUDŮ¹⁴¹

Seznam soudů, které uložily trest DV podle § 60 zákona č. 40/2009 Sb., TZ, za období od 1.1.2010 do 30.11.2010

Okresní soud	Počet osob	Okresní soud	Počet osob
Beroun	1	Bruntál	1
Česká Lípa	2	České Budějovice	3
Český Krumlov	5	Děčín	2
Frýdek-Místek	10	Havlíčkův Brod	1
Cheb	1	Chrudim	1
Jeseník	4	Jindřichův Hradec	1
Karlovy Vary	1	Karviná	2
Klatovy	1	Kroměříž	1
Liberec	1	Litoměřice	1
MS Brno	2	Náchod	3
Nový Jičín	3	Olomouc	1
Pardubice	1	Pelhřimov	2
Písek	1	Plzeň – jih	1
Plzeň – město	1	Praha 10	4
Praha 2	1	Praha 5	1
Prachatice	1	Prostějov	2
Příbram	1	Semily	1
Svitavy	4	Tábor	3
Teplice	1	Trutnov	6
Třebíč	1	Uherské Hradiště	1
Ústí nad Labem	1	Ústí nad Orlicí	3
Vsetín	1	Žďár nad Sázavou	8
CELKEM	K 30.11.2010	UDĚLENO	94

¹⁴¹ Tento seznam okresních soudů byl zaslán na mou písemnou žádost adresovanou Ministerstvu spravedlnosti České republiky.

Příloha č. 2: VZOR DOTAZNÍKU¹⁴²

1. Soudce, který trest domácího vězení udělil, byl:

kolikrát muž -

kolikrát žena -

2. Jaký je věk soudce, který trest domácího vězení udělil:

do 40 let -

40-50 let -

51 a více -

3. Jaká byla v daných případech délka jednotlivých trestů domácího vězení a výše náhradního trestu odnětí svobody?

jednotlivé délky:

4. V kolika případech již byly podmínky trestu domácího vězení porušeny?

počet případů -

5. V kolika případech byl trest domácího vězení uložen za čin spáchaný pod vlivem alkoholu?

počet případů -

6. V kolika případech byly v souvislosti s trestem domácího vězení uloženy i přiměřená omezení a přiměřené povinnosti dle § 48 odst. 4 písm. c) TZ - léčení závislosti na návykových látkách, konkrétně alkoholu?

počet případů -

¹⁴² Tento dotazník jsem rozeslal s žádostí o vyplnění konkrétním soudům, o kterých jsem měl informaci z Ministerstva Spravedlnosti ČR, že u nich trest DV byl uložen.

Příloha č. 3: DV - PŘÍKLAD REÁLNÉHO ROZSUDKU¹⁴³

a o d s u z u j e s e

podle § 274 odst. 2 tr. zákoníku s přihlédnutím k ustanovení § 314e odst. 2 tr. řádu za použití § 43 odst. 1 tr. zákoníku a dále § 60 odst. 1, odst. 3 tr. zákoníku k **úhrnnému trestu domácího vězení v trvání 8 (osmi) měsíců.**

Podle § 61 odst. 1 tr. zákoníku se pro případ, že by výkon tohoto trestu byl zmařen, stanoví **náhradní trest odnětí svobody v trvání 6 (šesti) měsíců.**

Podle § 60 odst. 3 tr. zákoníku trest domácího vězení spočívá v povinnosti obviněného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního volna a pracovního klidu po celý den a v ostatních dnech v době od 16:00 hodin do 06:00 hodin.

Podle § 60 odst. 4 tr. zákoníku za použití § 48 odst. 4 písm. h) tr. zákoníku se obviněnému stanoví **přiměřené omezení** spočívající v zdržení se požívání omamných a psychotropních látek.

Podle § 60 odst. 4 tr. zákoníku se obviněnému dále ukládá **přiměřená povinnost** podrobit se na výzvu probačního úředníka v jím určeném čase a místě testům na přítomnost omamných a psychotropních látek.

Podle § 73 odst. 1, odst. 3 tr. zákoníku se obviněnému rovněž ukládá trest **zákazu činnosti** spočívající v zákazu řízení motorových vozidel na dobu **3 (tří) let.**

¹⁴³ Tento rozsudek mně byl poskytnut soudcem Okresního soudu ve Frýdku-Místku a pochází z reálného případu, kdy byl uložen trest DV. Tento byl uložen trestním příkazem a pachatel byl odsuzován za dva TČ, proto tedy úhrnný trest. Jelikož byl obviněný v daném případě nezaměstnaný, soudce mu uložil pokud možno co nejdelší dobu, kdy se má ve stanoveném obydlí zdržovat.